

JOSHUA
GJYQTARËT
RUTA

Komentar

Agim Rama

Rruga e Paqes

2020

Hyrje

Historia e vendosjes së Izraelit në Tokën e Premtuar tregohet në librat e Joshuas dhe të Gjyqtarëve. Pushtimi ishte në natyrën e një lufte rrufeje që neutralizoi opozitën dhe e futi Izraelin nën kontrollin e pikave strategjike të Palestinës, por që kërkoi një periudhë të gjatë spastrimi. Shumica e qyteteve nuk u morën nga rrethimi, por vendasit u tërhoqën nga Joshua për të luftuar jashtë qyteteve të fortifikuara. Në fakt, izraelitët kishin vetëm posedim të përhershëm të shtyllës malore të Izraelit, ndërsa kur vendasit u forcuan, izraelitët humbën kontrollin e zonës bregdetare në favor të kananasve dhe më vonë të filistenjve. Joshua u dallua me përdorimin e tij të shpejtësisë, befasisë dhe vjedhjes. Ai me mençuri shmangi betejat e grumbulluara në fushat ku ishte në pozitë të papëlqyeshme për shkak të përdorimit nga koçitë e armikut.

Libri trajton në hollësi ndarjen e tokës ndërmjet dymbëdhjetë fiseve. Në të vërtetë, territori që Zoti u dha atyre ishte i çmuar për ta. Ata nuk do t'ia shesin askujt sepse ishte trashëgimia e tyre. Kjo është ajo që Ahabi i kërkoi Nabotit të bënte, dhe kjo është arsyeja pse ai nuk pranoi ta shiste atë.

Libri përfundon me një ceremoni për të rinovuar aleancën me Izraelin midis malit Ebal dhe malit Gerizim. Kjo u bë e mundur, sipas letrave të Tell El Amarnës, me anë të një traktati midis Joshuas dhe mbretit të Shekemit, i cili kontrollonte rajonin. Një ceremoni e ngjashme u zhvillua edhe pas fitores mbi Ai, ndoshta pas mëkatit të Akanit.

Mësimet nga libri i Joshuas. Ai po zhvillon luftën e Zotit. Një luftë e shenjtë ishte me përcaktim një luftë që ishte urdhëruar drejtpërdrejt nga Zoti. Perëndia e përdori Izraelin për të ndëshkuar popullin e Kanaanit. Zoti i thotë që sukcesi i luftës varet nga dy faktorë.

a) Besimi i tij: Do të thotë ta marrësh Zotin me fjalën e tij dhe të veprosh në përputhje me rrethanat. Perëndia i tha që ai do t'ia jepte tokën, por Joshua duhet të luftojë me këtë në mendje.

b) Bindja e tij ndaj ligjit (zbulesa nga Zoti në malin Sinai), mbi të cilin ai duhet të meditojë ditë e natë.

Zoti në providencën e tij lejon që izraelitët të mposhten në Aji nga një forcë më e vogël për ta theksuar këtë pikë. Humbja në Ai nga një forcë inferior e bëri të qartë se nëse Zoti tërheq dorën e tij, Izraeli nuk ka shanse të fitojë.

Para se të sulmojë qytetin e parë, Jerikun, Perëndia i shfaq Joshuas në personin e komandantit të ushtrive të engjëjve qiellorë dhe i kujton atij se në të njëjtën kohë me pushtimin, do të ketë një betejë në fushën mbinatyrore midis Zotit dhe forcat e liga që mbizotëronin banorët e korruptuar të Kanaanit. Jeriku, qyteti i parë, i është kushtuar, siç lë të kuptohet emri i tij, perëndeshës së Hënës. Joshua kujtohet se lufta duhet të zhvillohet sipas rregullave që Zoti i ka dhënë. Jeriku, si frytet e para të tokës së premtuar, duhet t’i kushtohet Atij, domethënë, ajo duhet të digjet si holokaust. Do të jetë gjithashtu kryeurë e dëshiruar për vazhdimin e fushatës.

Qyteti që Joshua e pushtoi më vonë ishte nën kontrollin e Egjiptit, por Egjipti (pas humbjes së forcave pranë Detit të Kuq) ishte shumë i dobët për të ndërhyrë, përkundër thirrjeve për ndihmë të regjistruara për ne në letrat e Tel El Amarnës.

Libri i Joshuas u shkrua nga Joshua si një skicë, Eleazari duke shtuar përshkrimin e vdekjes së tij. Ky projekt u redaktua më pas nga Samueli i cili citoi edhe librin e Jasharit.

KOMENTAR

I. **Hyrja në tokën e premtuar** 1, 1 – 5, 12.

Në Biblën Hebraike libri i Joshuas hap serinë e “Profetëve të Parë”. Tema kryesore e librit është ajo e pushtimit të Palestinës Perëndimore; Palestina transjordanease që i përket Izraelit më parë ishte pushtuar nën udhëheqjen e Moisiut. (Soggin)

A. **Mandati i Zotit drejtuar Joshuas**

1. 1-9. Në fund të Pesëlibërshit, është regjistruar vdekja e udhëheqësit të shquar dhe ligjvënësit të Izraelit dhe shërbëtorit besnik të Zotit. Izraelitët ishin akoma duke kampuar në lindje të Jordanit. Historia e frymëzuar nga Zoti për popullin e Tij të zgjedhur vazhdon tani.

rr. 1. Pas vdekjes së Moisiut, shërbëtorit të Zotit, Zoti i tha Joshuas, birit të Nunit, ndihmësit të Moisiut: Emri i tij do të thotë “Zoti shpëton” ose “Zoti mund të shpëtojë”. Ndërsa Moisiu, të cilit Joshua kishte shërbyer si ndihmës kryesor ose oficer, më parë i kishte caktuar një pozitë, Zoti i urdhëroi drejtpërdrejt për të marrë komandën e izraelitëve. Megjithëse ndoshta nuk është “gojë më gojë” (Nr. 12, 8), kjo zbulesë duhet të ketë ndodhur pothuajse menjëherë pas vdekjes së Moisiut, në mënyrë që të ruante vazhdimësinë e mbretërimit teokratik të Perëndisë. Zoti i dha Joshuas katër urdhëra specifike.

(1) të kalojë lumin Jordan; (2) të jetë i fortë ...; (3) t’i japë trashëgim këtij populli; (4) të vëzhgojë të vepronte sipas të gjithë ligjit.

“ *Erdhi koha, kur ju duhet të hyni në vendin që do t’ju jap unë. Udhëhiqe mbarë popullin e Izraelit për të kaluar lumin Jordan!* ”. Lumi Jordan ishte atëherë në vërshim (3.15). Tokën që t’ju jap, ose që synoj t’ju jap.

rr. 3. *Ashtu siç i thashë Moisiut*. Sh. Lp 11, 23-32. Ata në fakt duhej të pushtonin tokën për ta marrë nga Zoti.

rr. 4. Kufijtë e tu do të shtrihen nga shkretëtira dhe Libani këtu, deri në lumin e madh, lumin Euftrat, tërë vendin e hitasve dhe deri në Detin Mesdhe, në perëndimin e diellit.

Libani këtu. Sipas LXX, Anti-Libani, vargmali i të cilit mali Hermon, ndoshta i dukshëm nga një lartësi mbi Abel-Shittim, është maja më jugore.

Toka e hitasve. Kjo fjali nuk është në Lp 11.24; LXX e lë këtu. Në 1407 para Kr. perandorët hitasë nuk kishin pushtuar ende Sirinë; epërsia e tyre midis Euftratit dhe Mesdheut filloi tridhjetë e pesëdhjetë vjet më vonë, nën mbretin Suppiluliumas. Nëse kjo frazë është autentike në dorëshkrimin origjinal, atëherë libri i Joshuas nuk u shkrua deri në vitin 1350 para Kr.

i gjithë vendi i hitasve = Siria Veriore.

deri në lumin e madh, lumi Euftrat Kjo u bë realitet vetëm nën Davidin dhe Solomonin kur krahina veriore u pushtua dhe u nënshtua nga Izraeli (krh. Ez 47,15-17). Gjatë mijëvjeçarit, kufiri verior shkon vetëm deri në lumin Litani (Leontes).

rr. 5. *Para teje nuk do të jetë në gjendje të qëndrojë asnjë armik, sepse unë do të të përkrah gjatë tërë jetës sate, pikërisht siç bëra me Moisiun. Kurrë nuk do të ta mohoj ndihmën time, kurrë nuk do të të lë në baltë.* Fjalë për fjalë, nuk do të të heq, nuk do të të braktis (ks. 10, 6, “mos u lësho” ose “mos u qetëso, dora jote”); LXX, nuk do të të lë në errësirë.

rr. 6. *Guxim dhe vendosmëri! Nën udhëheqjen tënde ky popull do ta shtjerë në dorë vendin që ua premtova me be të parëve tuaj* (krh. 1, 7 a, 9). Urdhri i dytë i Zotit, nëse ishte e nevojshme për një luftëtar, ishte. Bëhu i fortë dhe i vendosur, i paqëndrueshëm; LXX. Silluni si një njeri. Sepse për këtë popull ... tokën. Fjalë për fjalë, sepse ju do të trashëgoni këtë popull të vendit, urdhrin e tretë të Zotit drejtuar Joshuas. Kanaan i ishte premtua popullit në besëlidhjen me Abrahamin (Zan 15, 16-21).

rr. 7. *Mbështetu me guxim dhe me vendosmëri në atë që të tha shërbëtori im, Moisiu! Ligjin tim, që të dorëzoi ai, zbatoje deri në hollësitë më të vogla! Vetëm atëherë do të të shkojë mbarë gjithçka që do të ndërmarrësh.*: Urdhri i katërt ishte të vëzhgoni ose të jeni të kujdesshëm për të praktikuar të gjithë ligjin e Moisiut, jo vetëm letra e ligjit, por edhe fryma e saj (krh. Mt 5, 27-28, etj.). Bëhet fjalë për kërkesën për të përputhur jetën me rrëfimin e besimit.

rr. 8. *Lexoje Ligjin tim në mënyrë të rregullt e me zë të lartë para mbarë popullit dhe mendohu ditë e natë për të, që tërë veprimi yt të drejtohet sipas udhëzimeve të mia. Atëherë do të kesh sukses dhe do të përfundosh mirë gjithçka që do të nisësh Medito atje ditë e natë.*

haga, = “recitoni me zë të ulët”. LXX përdor *meletdo*, duke treguar meditim meditues dhe praktikën e dëgjueshme të folësve. Guximi, shpresa dhe mençuria e Joshuas ishin të varura nga vëmendja e tij e vazhdueshme dhe respektimi i tij i palëkundur ndaj Ligjit të shkruar (Tora, “udhëzim, mësimdhënie”).

rr. 9. *E përsëris: guxim dhe vendosmëri! Mos u frikëso dhe mos u shkurajo, sepse unë, Zoti, Perëndia jote, jam me ty kudo që të shkosh!*» Pushtimi që Joshua ishte gati të çonte padyshim që ishte paracaktuar nga Zoti. Prandaj, Joshua nuk ishte një sheik fisnor që sulmonte Palestinën, siç vepruan më vonë edhe mbretërit e midianasve dhe amalekasve (shih. Gjç 6-8). Ai ishte thjesht gjenerali i terrenit që merrte urdhra nga kryekomandanti i tij (Jos 5,14) në një luftë të shenjtë për të shfarosur të pabesët, armiqtë e Perëndisë.

B. Mobilizimi i Joshuas për të kaluar Jordanin

1. 10-18. Të pushuar pas pushtimit të rreptë të Transjordanit, izraelitët ishin shumë më të mirëorganizuar dhe të disiplinuar sesa kishin qenë dyzet vjet më parë.

rr. 10. Termi *shotërim* (Dal 5, 6-19; Lp. 1,15; I Kron 27, 1) përcakton skribët e rolit unifikues, që korrespondojnë me ndihmësit ose zyrtarët e stafit të sotëm, të cilët lëshojnë urdhrat administrative të nje komande.

rr. 11. *Pastaj Joshua urdhëroi që komandantët të kalonin nëpër fushim dhe të shpallnin gjithkund: «Brenda tri ditësh do të kalojmë Jordanin dhe do të shtiem në dorë vendin që do të na japë Zoti. Përgatitni ushqim të mjaftueshëm për marshim!*»,

Ndërsa ushqimet e tjera tani ishin në dispozicion, ata nuk duhej të mbështeteshin vetëm në manën; dhe së shpejti duhej të ndalohej plotësisht (5, 11,12). Ata mund të ushqeheshin në fushat e grurit që piqnin në oazin e Jerikutë. Zoti nuk e mbështet popullin e tij në kotësi. *Brenda tri ditësh*. Fjalë për fjalë, brenda tre ditëve të tjera, ju do të kaloni këtë Jordan, domethënë duke filluar ecjen që do t’ju çojë nëpër Jordan. Ndoshta të njëjtat tre ditë që spiunët ishin zhdukur (2,22), por jo tre ditët e 3. 2.

13. *Moisiu, shërbëtori i Zotit, ju premtoi: «Zoti, Perëndia juaj, do t’ju japë, në këtë anë të Jordanit, atdheun tuaj.» Tani mbani mend se*

ç'ju urdhëroi atëherë! Propozimi i bërë nga Moisiu në Nr. 32 (krh. Lp. 3, 12-21).

rr. 14-15. *Gratë, fëmijët dhe kopetë tuaja mund të rrinë në këtë anë të Jordanit, por të gjithë burrat tuaj, të aftë për shërbim ushtarak, duhet ta kalojnë Jordanin në krye të fiseve të tjera dhe t'i ndihmojnë për ta pushtuar tokën, që do t'ju japë Zoti, Perëndia juaj..* Joshua lejoi fiset lindore të dërgonin trupat e tyre më të mira (4,13), kështu që një shumicë mbeti për të mbrojtur familjet dhe kopetë e tyre.

rr. 15 *Vetëm pasi Zoti t'ua ketë dhënë edhe fiseve të tjera izraelite atdheun e tyre, ju mund të ktheheni dhe të nguleni këtu, në vendin në lindje të Jordanit, që ju dha Moisiu.*” fjj. derisa Zoti të ketë dhënë pushim, domethënë sigurinë e kufijve, paqen me vendet fqinje dhe mungesën e kërcënimit për jetën dhe mirëqenien brenda vendit . Sidoqoftë, Letra drejtuar Hebrejve na tregojnë se Joshua nuk u dha atyre pushim shpirtëror, domethënë shpëtim (prehje shpirtërore).

rr. 16-18. Përgjigjja e shpejtë e fiseve Transjordane i lejoi izraelitët të pushtonin Kanaanin me një front të bashkuar, aq të domosdoshëm, si për moralin ushtarak ashtu edhe për shpirtin e popullit të Perëndisë.

C. **Misioni i zbuluesve.** 2, 1-24.

Duke pasur ca njohuri të dorës së parë të Kanaanit nga përvoja e tij për zbulim tridhjetë e tetë vjet më parë, Joshua, gjatë kryerjes së urdhrave hyjnorë, dërgoi me kujdes spiunë në Jeriku, kështjellën kryesore të gjithë jugut të Luginës së Jordanit. Dy vështirësi të menjëhershme lindin: si të mposhtim kananasit armiqësorë në bregun perëndimor; dhe si të kalojmë lumin Jordan në vërshim (krh. 3,15; 1 Mbr12,15. Jo të gjithë mund të notonin ashtu siç kishin bërë spiunët).

rr. 1. *Vetëm pasi Zoti t'ua ketë dhënë edhe fiseve të tjera izraelite atdheun e tyre, ju mund të ktheheni dhe të nguleni këtu, në vendin në lindje të Jordanit, që ju dha Moisiu.*”

Shitimi identifikohet nga arheologu Nelson Glueck me Tell el-Hammam në Rrëke Kefrein, në ultësirat e skajit lindor të Luginës së Jordanit (Nr 25. 1; 33.49). *fshehtas*. Ky mision u fsheh me kujdes, madje edhe nga izraelitët, nga frika se shpërndarja e një raporti të pafavorshëm do të dekurajonte popullin (krh. Nr 13, 28 - 14. 4). Hyri në shtëpinë e një

prostitute, të quajtur Rahab. Flavi Josef dhe shumë shkrimtarë që nga koha e tij argumentuan se Rahaba ishte një hajvan. Por fjala hebraike *zona*, kurse fjala greke *porno* në LXX, dhe Heb 11,31 dhe Jak 2,25 të gjitha e klasifikojnë atë përfundimisht si një prostitutë të zakonshme (jo një *qedesha*, një prostitutë kultike). Zbuluesve u ra në sy që ajo po shëtiste në rrugë drejt mbrëmjes (krh. Pr. 7, 9-12) dhe e pasuan atë në shtëpinë e saj, sepse detektivët sot mund të vizitojnë vendet e reputacion të keq, ku mund të dëgjojnë sekretet e kriminelëve? Apo, të udhëhequr tërësisht nga Zoti, ata thjesht “trokitën” në shtëpinë e shtëpisë të përgatitur paraprakisht nga Shpirti i shenjtë? Shtëpia e saj do të jetë ndërtuar kundër murit perëndimor të qytetit, dritarja e pasme e tij përballë malit (Jos 2, 15-16); Prandaj, shtëpia e tij ishte pak larg nga porta e vetme në qytetin e Jerikutë, e cila u hap mbi pusin e bukur që rrjedh vetëm në lindje të tumës së qytetit. Thirrja e Rahabës përfshinte shumë më pak devijim nga standardi i pranuar i moralit në mjedisin e saj sesa ajo me ne. Përveç kësaj, ajo gjithashtu u angazhua në një profesion të ndershëm të leshit të endjes dhe ngjyrosjes. Prostitucioni i tij përmendet për të theksuar me guxim mëshirën e Zotit duke i dhënë besim dhe duke e kursyer atë (krh. Mt 21,32; Lk 15, 1).

rr. 2. *Mbreti i Jerikut*. Në fund të epokës së bronzit, çdo qytet i madh i Kanaanit ishte qendra e një qyteti-shtet dhe kishte mbretin e vet.

rr. 4-5. Gënjeshtria me kohë e Rahabit ishte një mëkat dobësie në një grua, ndërjegjija e së cilës sapo kishte filluar të zgjohej nga errësira pagane. Një grua me besim të zhvilluar mëson të përgjigjet pa gënjyer (psh, Zan 22, 7-8). Në etikën lindore, mbajtja e të ftuarit tuaj si një veprimtari mikpritjeje është një nga virtytet më të larta. Sa i përket akuzës për tradhtimin e mbretit të tij, në zemrën e tij po rritej një besëlidhje e re me mbretin qiellor. Kështu, ajo fshehu zbuluesit, por në rrezikun më të madh për veten e saj.

rr. 6. Kërcollat e lirit ishin kërcell të gjatë 91 cm ose 1,20 m, të përhapura për t’u tharë në çatinë e sheshtë (krh. Lp 22, 8) pasi ishin lagur në ujë për disa javë. Liri pjeket në fillim të marsit, kur elbi ishte në kalldrëm (Dal 9, 31-32).

rr. 9-11. Rahaba zbuloi një informacion të paçmuar se paniku (siç këndohej nga Moisiu në Dal 11,15-16; siç ishte premtuar nga Zoti në Lp.

2,25) ishte përhapur rreth Jerikut. Dëshmia e tij (Jos 2,11 b) është e mrekullueshme, që vjen nga buzët e një gruaje mëkatore në një shoqëri politeiste idhujtare. Vetë udhëheqësit izraelitë nuk flisnin gjithmonë në një mënyrë kaq monoteiste (shih 24,14-15; I Mbr. 18,21). Të njëjtat prova që bindën Rahabin shërbyen vetëm për të forcuar bashkatdhetarët e tij.

rr. 10-11. *Ne kemi dëgjuar se Perëndia juaj jua hapi rrugën nëpër Detin e Xunkthtë kur dolët nga Egjipti. Gjithashtu e dimë se i keni mundur dhe vrarë të dy mbretërit amoras, Sihonin dhe Ogun, në anën tjetër të Jordanit. Prandaj na lëshon zemra të gjithëve. Askush prej nesh nuk guxon të luftojë kundër jush, sepse Zoti, Perëndia juaj, ka pushtet në qiell dhe në tokë. Ky është rrëfimi i një politeisti të konvertuar. Raporti i moralit të armikut është faktori kryesor. Tani Izraeli po përgatitet të kalojë Jordanin dhe të sulmojë Jerikun.*

rr. 12-13. *Ju lutem, betohuni për emrin e tij, që ju do ta trajtoni familjen time ashtu siç ju kam trajtuar unë ju. Besën tuaj ndaj meje provojeni me vepra: Kurseni prindërit, vëllezërit e mi, motrat e mia, si dhe të gjithë pjesëtarët e shtëpisë së tyre, dhe na shpëtoni nga vdekja!»*

Fjala besnikëri (hebr. *xesed*) në thelb i referohet një premtimi, marrëveshjeje ose besëlidhje të pashkruar (siç dallohet nga bereti më zyrtar, “besëlidhja”, e inaguruar nga një ceremoni; Zan 15, 7-18). Në paktin e dëshpëruar midis Rahabës dhe zbuluesve, është e qartë nga betimet e betuara se asnjë palë nuk veproi jashtë simpatisë dhe mirësisë. Angazhimi ishte betimi me të cilin ata duhej të konfirmonin besnikërinë e tyre ndaj marrëveshjes; është dhënë prej tyre në rr. 14.

rr. 14. *Zbuluesit iu përgjigjën: «Zoti le të kërkojë prej nesh jetën tonë në qoftë se i ndodh gjë ndonjërit prej jush! Por mos i thoni askujt se ne ishim këtu. Atëherë ne do ta mbajmë besën dhe, kur Zoti të na e japë këtë vend, ne do të të kursejmë ty dhe pjesëtarët e shtëpisë sate.»*

rr. 15. *Shtëpia e Rahavës ishte ndërtuar mu mbi murin e qytetit. Kështu që Rahava, me anë të një litari, i zbriti ata nga dritarja e saj matanë murit (2 Sam 17,13; Jr 38, 6-13).*

rr. 16. *Ajo i porositi zbuluesit: «Tani shkoni në mal dhe fshihuni atje, që të mos bini në duart e ndjekësve. Pritni tri ditë, derisa ata të kenë*

hequr dorë nga ndjekja. Atëherë mund të ktheheni pa frikë në fushimin tuaj.»

Padyshim, ata shkëmbyen udhëzime për ndarjen (vrr. 16-21a) përpara se zbuluesit të kalonin dritaren, që të mos zbuloheshin ndërsa flisnin.

rr. 18. *Lidhe këtë kordon të kuq në dritaren.* (hebraisht. *hebel*); prej fije të kuqe të ndara në shtëpinë e Rahabës, për t' u lidhur në dritaren përmes së cilës ajo i hodhi. Ishte për të lejuar që izraelitët sulmues të identifikonin shtëpinë e tij.

rr. 22. U nisën, mbërritën në mal. Shkëmbinjtë gëlqerorë prej 460 m. i gjatë, me shpella të shumta, 805 m. në perëndim, buzë luginës së Jordanit. Këto shkëmbinj janë vetëm 13 ose 16 km në veri të shpellave ku u zbuluan Rrotullat e Detit të Vdekur.

rr. 23, 24. Atëherë dy burrat zbritën nga mali dhe kaluan në të (Jordan). Ata erdhën te Joshua, bir i Nunit dhe i treguan gjithçka që u kishte ndodhur atyre. Ndoshta para agimit të 3. 1, zbuluesit i raportuan Joshua gjendjen e dekurajuar të kananasve, duke i dhënë përgjigjen për problemin e tij të parë. Ata e përmbushën me saktësi detyrën e tyre pa u përpjekur të japin këshilla për sulmin (krh. 7, 2-3).

D. **Kalimi e Jordanit.** 3,1 – 5, 1.

Kalimi i Jordanit në Kanaan ishte një krizë e madhe besimi. Pothuajse dyzet vjet më parë, Izraeli ishte përballur me të njëjtën krizë, por kishte dështuar. Arratisja drejt Sinaït përmes Detit të Kuq ka marrë njëfarë besimi; por për të pushtuar Kanaanin përmes Jordanit dhe kështu të përfshihej, pa pasur mundësi tërheqjeje, në luftën kundër ushtrive, koçive dhe qyteteve të fortifikuara, i duhej një besim suprem në Zotin e gjallë (3.10). Këtu, një komb i tërë ka ndërmarrë hapin për të rrezikuar jetën e tij (krh. Vap 15,26) në përkushtim të plotë ndaj Zotit.

rr. 1. *Mëngjesin tjetër, Joshua, bashkë me të gjithë izraelitët, u nis nga Shitimi dhe shkoi deri në bregun e Jordanit. Atje ngritën fushimin e tyre..* Duke u nisur nga Shitimi, ata mbërritën te lumi Jordan, ai dhe të gjithë izraelitët, dhe atje kaluan natën para se të kalonin në kalim. Sapo zbuluesit raportuan, Joshua u siguroi se Perëndia ishte në veprim. Edhe pse ende nuk dinte si ta kalonte lumin, ai u zhvendos me besim pranë

skajit të Zorit, ultësira e ngushtë me 46 m të thellë në të cilën u përmbytën ujërat që përmbytën “xhunglën e Jordanit” (Jer 12,5; 49, 19).

1) Përgatitjet përfundimtare për kalimin e lumit. 3, 2-13.

Në fund të ditës së tretë, në të nëntën e Nisanit (krh. 4,19), njerëzit morën udhëzime (3. 2-4) për një mënyrë të re të ecjes, pasi kolona e reve nuk do t’i udhëzonte më. Priftërinjtë levitikë, levitët që ishin priftërinj dhe jo Kohatitë (Nr. 4,15), do ta mbanin arkën, sepse do të ishte një rast solemn dhe i jashtëzakonshëm (krh. Jos 6, 6; 1 Mbr. 8, 3-6). Njerëzit duhej të përhapeshin rreth arkës brenda një rrezeje prej 914 m. Kështu që të gjithë mund ta shihnin më lehtë simbolin udhëheqës të pranisë së Zotit (Jos. 3, 4 b).

rr. 4. *sepse nuk keni qenë kurrë më parë në këtë rrugë.* Jordan duhej të kalohej në krahun ku shtrati i lumit ishte i fortë. Zakonisht ka mundësi të kalohet lumi (1 Kron 19,17) dhe madje edhe kur lumi ishte në vërshim, një njeri i fortë mund ta kalonte (1 Kron 12,15), por ishte e qartë se kalimi i këtij lumi të thatë nga një popull i tërë ishte i mrekullueshëm.

rr. 5. *Shikoni që të jeni (ritualisht) të pastër.* Ata duhej të lanin rrobat e tyre dhe të abstenojnë nga seksi, sepse ai do të bënte mrekulli midis tyre, duke dhënë dëshminë e parë publike për praninë e tij me Joshuan (3, 7), dhe për shkak se ata po hynin në lufta e shenjtë (Nr 31,24).

rr. 6. *Merreni arkën e besëlidhjes dhe ecni përpara nesh nëpër Jordan!*». Arka e Besëlidhjes ishte një shenjë e pranisë së Zotit midis tyre:

rr. 7. *Zoti i tha Joshuas: “Sot do të vërtetohet para të gjithë izraelitëve se ti je udhëheqësi i tyre.* Atë natë, pas fillimit të ditës së re hebraike në përfundimin e diellit, Zoti nderoi besimin e Joshuas duke i zbuluar atij mjetet e kalimit. Atëherë ai mund t’i tregonte kombit se si duhet të kalonin lumin (3, 9-13). Ishte të siguroheshim që pas ngjarjes, ata do të dinin se kalimi i tyre nuk ishte rastësi, por që një Qenie jete, fuqi dhe aktiviteti i mbrojtjei ata dhe punoi për ta.

rr. 10. *Kështu, do ta kuptoni se keni një perëndi të gjallë. Ai do ta mbajë premtimin dhe do t’i dëbojë nga vendi para jush kënanasit etj.* “Formula për këtë që do të njohësh është përdorur për të lidhur njohurinë e Zotit me veprimet e tij të mrekullueshme, duke e hequr atë nga sfera thjesht konceptuale për ta futur atë në historinë ku Zoti i gjykoi bëri hir ...

Shprehja që jeton Zoti në përgjithësi shërben për të dalluar pozitivisht Zotin nga perënditë e Kanaanit që vdiqën dhe ringjallën në mënyrë periodike, në lidhje me ciklin e natyrës së cilës iu nënshtuan, gjë që i bëri ata edhe më të paaftë të ndërhyjnë në zhvillimin e historisë; Zoti i gjallë, përkundrazi, formon vetë historinë, kontrollon vetë natyrën dhe nuk toleron asnjë shpjegim “natyral” të gjërave, as ndërhyrjen e një tjetri në atë që është fusha e tij. Si Zoti i natyrës dhe historisë, ai ka fuqinë të dëbojë ose të nënshtrojë banorët e çdo rajoni, duke përmbushur në të tashmen, premtimet e tij për Izraelin “. (Soggin). *hitasit, horasit, perizasit, girkashasit, amorasit dhe jevusait* Këtu është një përmbledhje e thjeshtë e situatës shumë komplekse etnike në rajon. Kanasit lidhen në përgjithësi me popullsinë e brigjeve dhe fushave. Hitasit shfaqen në koloni të vogla në të gjithë territorin. Horasit janë një fis hurian. amorasit paraqiten gjithnjë si popullsi e rrafshnaltës, në krahasim me atë të bregdetit, dhe me siguri janë mbetjet e valës së fundit të pushtimit semitiko-perëndimor. Jevusait janë banorët e Jeruzalemit.

rr. 11. *Zgjidhni 12 njerëz, nga një prej çdo fisi! Arka e besëlidhjes së Zotit, të cilit i takon mbarë bota, do të shkojë përpara jush*

Ja, arka e besëlidhjes së Zotit të gjithë tokës përshkon Jordanin përpara jush. Ky varg, i marrë fjalë për fjalë, tregon se arka që përmbante ligjin e shkruar përfundimisht përfaqëson Perëndinë para izraelitëve. Zoti (hebr. *Adonai*) i gjithë botës do të kalojë përpara jush në Jordan.

2) Kalimi i gjithë popullit. 3. 14-17.

Herët në mëngjes, i gjithë kombi kaloi Jordanin. Nuk është e nevojshme të kërkosh dy histori të ndryshme të kalimit kur deklaratat e ndryshme në kapitullin 4 interpretohen saktë. Ujërat që vijnë nga rrjedhja e sipërme u ndalën dhe u ngritën në një masë të vetme në një largësi të madhe nga Adami (rr. 16). Ky varg i vështirë shpjegohet më së miri duke përkthyer fjalë për fjalë. Ujërat që zbresin nga lart janë ndalur; ata u ngritën si një grumbull larg Adamit, qyteti që është në anën (që do të thotë, në të njëjtën anë të Jordanit si) Zarethan. Ata që zbritën (në Jordan, në lumenjtë e tjerë në jug të Adamit), në Detin Arabik, në Detin e Vdekur, u prenë plotësisht. Adami mund të identifikohet në Tell ed-Damiyeh vetëm në jug të kalimit të Jabokut dhe Jordanit, rreth pesëmbëdhjetë kilometra

në rrjedhën e sipërme nga zona e kalimit. Ujërat mund të jenë dëmtuar deri në Zarethan (Tell es Sa'idiyeh), 19 km më tej në veri. Një rrëshqitje rrëshqitëse e shkëmbeve të larta të Zorit (46 m) në afërsi të Adamit mund të ketë bllokuar lumin (i cili ndodhi rreth vitit 1266 pas Kr., dhe më vonë; sipas Garstangut, në 1927, prandaj lumi u bllokua për më shumë se njëzet e një orë). Sidoqoftë, Perëndia bëri një mrekulli të madhe: lumenjtë e tjerë gjithashtu duheshin bllokuar; ujërat u ndalën dhe u kthyen (4,18) pothuajse menjëherë; dhe fundi i butë i lumit ishte i thatë në të njëjtën kohë; për më tepër, uji u ndal gjatë një vërshim.

3) Kalimi përkujtohet dhe mbaron. 4, 1-18.

Para se priftërinjtë që mbanin arkën mund të linin postet e tyre, u grumbulluan gurë për dy grumbull gurësh dhe njëri prej tyre u ngrit në vendin ku priftërinjtë rrinin në lumë.

rr. 1. Kur mbaroi të gjithë kombi duke kaluar Jordanin, Zoti i tha Joshuas Përsëritjen e urdhrat hyjnor që padyshim ishte dhënë në kohën e 3,8,8, sepse Joshua kishte caktuar tashmë të dymbëdhjetë burrat (3,12) është bërë këtu për të prezantuar historinë e realizimit të tij.

rr. 5. *Joshua u tha: «Kaloni nëpër Jordan dhe shkoni para arkës së besëlidhjes së Zotit, Perëndisë suaj. Atje le të marrë secili një gur në sup, një për çdo fis izraelit....* Joshua dhe dymbëdhjetë personat e quajtur mund të kishin qëndruar në bregun lindor derisa të kishin kaluar turma.

rr. 6.7. *Këto gurë do të shërbejnë si një përmendore për izraelitët, përgjithmonë.*

Grumbulli i gurëve duhej të ishte një dëshmitar i fuqisë dhe besnikërisë së Zotit për ta rikthyer tërë Izraelin në Tokën e Premtuar (krh. 4, 21-24). DhV dhe arkeologjia dëshmojnë për përdorimin e shpeshtë të gurëve në këmbë individuale (hebraisht. Marbot) dhe një grumbull gurësh si përmendore për të përkujtuar teofaninë (Zan 28.18; 35.14), premtime ose besëlidhje (Zan 31). 45-53; Jos 24,26), ngjarje të mbinatyrshme (I Sam 7, 10-12), apo edhe prindër ose fise (Zan 35,20; Dal 24, 4). Një altar, pasi ishte ndërtuar me gurë të papjekur (Dal 20,25), mund të shërbente për një qëllim të ngjashëm (Isa 19,19; Jos 22,10, 26-34; cf. Zan 12, 7; 26,24-25; 35, 1, 3,7; Dal 17,15; Lp 27, 1-8; Jos 8, 30-35).

rr. 9. Joshua vendosi dymbëdhjetë gurë në mes të Jordanit, në vendin ku kishin qëndruar priftërinjtë. Ky vend duhet të ketë qenë në skajin lindor, ku fillimisht kanë hyrë në ujërat e përmbytjes, sepse as 3,17 dhe 4. 9,10 nuk tregojnë se kanë shkuar më tej në lumë. Prandaj, grumbulli i gurëve duhet të ketë qenë lehtësisht i dukshëm për shumicën e vitit. Vini re se dy grupet e dymbëdhjetë gurëve dëshmojnë për faktin se dymbëdhjetë fiset ishin së bashku në shkretëtirë dhe hynë në Kanaan në të njëjtën kohë.

rr. 10. *Dhe populli nxitoi të kalonte.* Kjo thënie shpjegon në mënyrë retrospektive (domethënë u nxitua) se si priftërinjtë ishin në gjendje të qëndronin me durim.

12,13. Burra nga fiset transjordaneze, të pakontrolluar nga familjet dhe pronat, kishin drejtuar kalimin (1,12-18).

rr. 13. *Rreth 40.000 veta të gatshëm për të luftuar kaluan në rrafshinën para Jerihos, nën komandën e Zotit.* Nëse numri origjinal i regjistrimit ishte përafërsisht. 60.000 (dhe jo 600.000!) Dhe nëse rreth 20.000 vdiqën në murtajën përfundimtare, kjo do të shpjegonte pse vetëm rreth 40.000 kaluan lumin. Përveç kësaj disa ushtarë duhet të kenë mbetur prapa në Transjordan për të mbrojtur gratë dhe fëmijët. Ky numër nuk korrespondon me forcën e plotë të burrave të fiseve të Rubenit, të Gadit dhe të gjysmës së fisit të Mënashit (10.825), edhe nëse shtojmë një zero. Për më tepër, kur Perëndia i thotë Joshuas të sulmojë Ajin me gjithë ushtrinë e tij vetëm 30.000 burra paraqiten (jo 600.000). Për më tepër, në Gjy 5,8 Debora udhëheq një ushtri të bashkuar izraelite prej 40.000 (shih gjithashtu Gjy 20,2 ku duhet të lexohet 40.000 dhe jo 400.000).

rr. 14. *Atë ditë Zoti e ngriti lart respektin e popullit për Joshuan dhe popullin e dëgjoi atë tërë jetën e tij, siç kishte dëgjuar edhe Moisiun.* Zoti e nderoi Joshuan si udhëheqësin e zgjedhur nga Zoti duke e lejuar atë të kapërcente njerëzit me siguri (krh. 1, 5.17; 3,7).

rr. 15-18. Kjo pasazh jep një përmbledhje më të plotë të 4,11. Përkthejeni 4,15 si më poshtë. Sepse Zoti i kishte thënë Joshuas.

4) Ndërtimi i përmendoren në Gilgal. 4, 19 – 5, 1.

Ardhja e parë e izraelitëve në Kanaan dhe selia e tyre për pushtimin e vendit ishte në Gilgal, disa kilometra në veri-lindje të Jerikut, afër Khibbet el-Mefjir. Ashtu si në bregun e kundërt, këtu gurët vendoseshin në një

grumbull përkujtimor gurësh, secili prej tyre ishte shumë i vogël për të qenë një gur në këmbë individuale (hebr. *masseba*). Sidoqoftë, emri i Gilgalit, që do të thotë “rreth”, padyshim që tashmë i përkiste vendit, pasi Moisiu duket se e ka njohur atë (Lp. 11,30). Ndoshta për të shënuar një vend adhurimi, si në Stonehenge ose Mikenës, kananasit kishin instaluar më parë gurë të gdhendur në një rreth afër Gilgalit (Gjq. 3,19), në mënyrë që izraelitët të krijonin një përmendore në Zotin për të prishur praktikat idhujtarët.

rr. 19. Dita e dhjetë e muajit të parë. Abib (Dal 13, 4) ose Nisan (Neh 2.1), Mars-Prill, 1407/6 para Kr. ata arritën në kampin e tyre vetëm në kohë për të zgjedhur qengjin e Pashkës (Dal 12, 3) për ta vlarë ditën e katërmbëdhjetë (krh. Jos 5,10), providencën e Zotit që kishte saktësisht dyzet vjet pas largimit nga vendi i skllavërisë, ata duhet të hyjë në tokën e premtuar.

rr. 23. *Zoti, Perëndia juaj, bëri të shterohej Jordani, derisa ju, të gjithë, e kaluat atë, pikërisht siç bëri të thahej Deti i Xunkhtë, që të kalonim përmes tij.* Këto janë dy provat e mëdha të fuqisë dhe mëshirës së Zotit në historinë e kombit izraelit, asnjëherë të harruar nga psalmistët dhe profetët (Ps 66, 6; 74, 13,15; 114, 3,5; Is 50. 2; Hab 3, 8).

rr. 24. *Nga kjo, të gjithë popujt e botës duhet ta kuptojnë sa e madhe është fuqia e Zotit, prandaj ju duhet ta nderoni gjithnjë Zotin, Perëndinë tuaj.»*

Ky synim u arrit në mënyrë të habitshme, sapo popujt e ndryshëm të vendit të Kanaanit dëgjuan lajmet (5,1). Ata ndoshta ishin mbështetur në Jordanin të fryrë për të vepruar si një pengesë e sigurt, megjithëse e përkohshme. Por kur mësuam se ishte tharë plotësisht, morali i tyre u rrënuar plotësisht përballë një dëshmie kaq të padiskutueshme që Zoti i pushtuesve ishte një Zot i fuqishëm, i gjallë.

E. Rinovimi i rrethprerjes dhe kremtimi i Pashkës. 5, 2-12.

Rrethprerja dhe respektimi i Pashkës shënuan fazat e fundit të përgatitjes së Zotit për popullin e tij të zgjedhur për luftën e shenjtë. Meqenëse banorët e Kanaanit u tronditën me tmerr, Joshua mund të lejonte të linte luftëtarët e tij të imobilizuar për disa ditë nga rrethprerja, parakushti për festën e Pashkës (Dal 12,44.48).

rr. 2. *thika guri*. Fjalë për fjalë, thika shkrepëse, jo bronzi; megjithëse mjetet e prerjes së gurëve nuk janë më në përdorim të zakonshëm. Por përdorimi i thikave stralli për këtë ritual duket se ishte i nevojshëm (krh. Dal. 4,25). Arti egjiptian përshkruan mbijetesën e këtij zakoni, me sa duket për shkak të konservatorizmit fetar. *Rrethpreu përsëri*. . . *herën e dytë*. Komanda nuk kërkonte që pleqtë, të lindur në Egjipt, t'i nënshtroheshin përsëri operacionit; Përkundrazi, burrat e Izraelit, në tërësi, tani do të ktheheshin (hebraisht *shuv*) në gjendjen e tyre të vjetër të rrethpritur si një popull në marrëdhënie besëlidhjeje me Zotin.

Hera e dytë thjesht mund të nënvizojë fjalën hebraike *shuv*, “ende”; ose mund të tregojë rrethprerje të përgjithshme në një rast të mëparshëm, si. para Pashkës së Nr. 9. 5, sepse një turmë e përzier shoqëronte kampin. Populli nuk e kishte lënë pas dore ritet që nga Sinai, por me sa duket Zoti e kishte ndaluar praktikën e tij sepse kombi ishte nën gjykimin e tij. Populli ishte rebeluar kundër Zotit në disa raste, kishte ushtruar idhujtarinë dhe nuk kishte pranuar të hynte në vendin (Nr. 14, 1-10), të cilit u ishte premtuar atyre në besëlidhjen abrahamike (Zan 15.18; 17.8); prandaj ata ishin të ndaluar të vendosnin mbi fëmijët e tyre shenjën e besëlidhjes abrahamike, të cilën ata e kishin thyer në shpirt dhe në realitet.

rr. 9. Qortimi i Egjiptit nuk i referohet qortimit apo talljes së egjiptianëve të Izraelit, apo mjerimit që izraelitët duruan si skllëvër në Egjipt, por pezullim i marrëveshjes Aleanca abrahamike shenja e së cilës ishte rrethprerja. Fjala e dëgjuar, “qortim”, shpesh i referohet gjendjes së turpër (krh. Zan 34,14 për turpin e parrethprerjes). Edhe pse ata u dorëzuan nga vendi i Egjiptit dhe iu bashkuan Zotit me besëlidhje në Sinai, izraelitët megjithatë shfuqizuan besëlidhjen e Abrahamit (me kusht të besimit në Zotin) dhe besëlidhjen e Moisiut (e kushtëzuar nga bindja ndaj Zotit) nga dëshira e tyre për kultin idhujtar egjiptian. (Dal 32; Jos 24,14; cf. Ez 20, 5-9; 23. 3.8; Veprat 7,39-42) dhe gjërat e këndshme të Egjiptit (Dal 16, 3; Nr 11, 5.18; 14, 2-10; 16,13) Duke njohur apostazinë e tyre, Moisiu nxiti izraelitët të pendoheshin para Zotit, duke përdorur figurën e rrethprerjes (Lp. 10,16). Kur, me anë të besimit, banorët e Izraelit hynë në tokën e tyre të premtuar dhe treguan gatishmërinë e tyre për të pranuar përsëri kushtet e besëlidhjes së Perëndisë duke iu nënshtruar rrethprerjes, turpin e idhujtarisë, dhe epshit të tyre nga Egjipti më në fund u zhduk.

Quhet Gilgal. Një kuptim i ri i “mbajtjes” i ishte bashkuar Izraelit emrit të vjetër, që ndoshta do të thoshte “rreth” (shih shënimet në Jos. 4, 19 - 5. 1).

rr. 10. Ata festuan Pashkën. Është vetëm e treta Pashkë e regjistruar; e dyta (Nr. 9,5) u zhvillua në përvjetorin e parë të themelimit. Për shumë vite, populli nuk kishte qenë në një lidhje besëlidhjeje me Zotin dhe për këtë arsye nuk mund të festonte Pashkën (sh. Amos 5, 25-26).

11. Ata hëngrën prodhime vendase, bukë pa maja dhe pjekën (grurë) ditën pas Pashkës, atë ditë. Rendimenti ose produktet e tokës, të ngrira në formën e bukës së tyre të pa majtë (Dal 12, 14-20); dhe veshë të tharë ose të pjekur të elbit (krh. Lk. 2,14; Rt 2,14) të cilat ishin gjithashtu ushqime pa maja dhe të përgatitura lehtë. Meqenëse elbi ishte i disponueshëm nga korja, atëherë në vazhdim në oazin e Jerikut, nga kjo ditë dhurimi i manës u ndal plotësisht (Dal. 16,35).

II. **Pushtimi i tokës së premtuar.** 5,13 – 12,24.

A. **Paraqitja e komandantit të përgjithshëm hyjnor.** 5,13 – 6, 5.

Ndërsa Zoti i kishte folur Joshuaas për ta përgatitur atë për ngjarjen e parë të madhe – kalimin e Jordanit, kështu që tani ai dukej ta qetësonte dhe ta udhëzonte për ndërmarrjen e dytë të madhe – nënshtrimin e Kanaanit. Ndërsa njohu domosdoshmërinë strategjike të marrjes së Jerikut nga izraelitët (të gjithë u tërhoqën përmes Jordanit kur u ndërpre) Joshua shkoi të njohë vetë bastionin, i hutuar për shkak të padepërtueshmërisë së tij të dukshme (6,1).

rr. 13. *Një njeri ... me shpatën e tërhequr.* Jo një vizion i thjeshtë, por një pamje e vërtetë e vetë Birit para-mishëruar të Zotit – një teofani (krh. Zan. 18,33; 32, 24-30; Dal 3, 2-6). Engjëlli i Zotit u shfaq në personazhin më të përshtatshëm për rrethanat e popullit të tij te Moisiu, si Shpëtimtari i Izraelit, duke vuajtur nga vetja e tij (Dal 3; Is. 68, 9); Joshua, si komandant i Izraelit, në krye të ushtrisë me shpatën e tërhequr, gati për të gjykuar Kanaanin. “Kapiteni i ushtrisë së Zotit kishte tërhequr shpatën e tij nga rrobat e tij për të treguar se gjykimi i këtij populli të lig nuk duhet të vonohet më. “

rr. 14. *Unë jam komandanti i ushtrisë së Zotit. Tani erdha!»*

Në përmbushjen e premtimit të tij për Moisiun (Dal 33,14), Zoti e shfaqti praninë e tij me Izraelin jo si një aleat të thjeshtë, por si udhëheqës të tyre. Ishte lufta e tij, sepse paudhësia e amorasve tani ishte e plotë (Zan 15,16; Lev. 9 ,5; 18,12); dhe izraelitët ishin vetëm një ndarje e ushtrisë së tij të madhe, me engjëjt e tij (Ps 148, 2) dhe forcat e natyrës (Jos 10, 11-14; Gj. 5,20). Kështu që Joshua kuptoi menjëherë se ai ishte vetëm shërbëtori i komandantit. Tregimi i pushtimit (Jos 6-11) tregon qartë se strategjia ushtarake e Joshuas ishte e drejtuar nga Zoti. Kishte tre fushata në pushtim. I sjellë nga Zoti kundër qendrës së vendit, Izraeli së pari mori Jerikun dhe Ajin, duke siguruar kalimet në kreshtën qendrore dhe duke gërmuar një hendek midis pjesëve veriore dhe jugore të Kanaanit. Fushata e dytë në jug pushtoi atëherë koalicionin amoras, dhe e treta, konfederatën e veriut.

rr. 15. *Hiqi këpucët, sepse qëndron në tokë të shenjtë.* Krhs Dal 3, 5. Ky vend i ndotur në Kanaan është shenjtëruar nga prania e Zotit të Shenjtë.

Kap. 6, 1. Jeriku ishte e ndaluar dhe e barrikaduar për shkak të izraelitëve. Hebrenjtë shprehin faktin se mbrojtësit kishin mbyllur derën dhe Jeriku ishte mbyllur, i rrethuar nga izraelitët. Ky rreth është një parantezë e prezantuar për t' i shpjeguar lexuesit situatën e menjëhershme të Jerikut, e ndjekur nga urdhrat e Zotit drejtuar Joshuas (6. 2-5).

rr. 2. Unë i dorëzoi në duart tuaja Jerikun dhe mbretin e tij, luftëtarë trimë. Zoti, komandanti i Joshuas, premtoi shkatërrimin hyjnor dhe të mbinatyrshëm të Jerikut si premtim për kapjen e gjithë Kanaanit. Joshua nuk kishte më nevojë për të hartuar një plan për të marrë Jerikun.

rr. 3. Do të ecni. Ekzekutimi i këtij urdhërimi në heshtje absolute, por për boritë (6,8), mund të tallte vetëm armikun, prandaj do të ishte një disiplinë poshtërimi për izraelitët. Dalja e besimit nga Joshua, priftërinjtë dhe njerëzit shkëlqeu për një javë në kulmin e saj në historinë e Izraelit (krh. Heb 11,30).

rr. 4. *shtatë brirë*. Fjalë për fjalë, shtatë boritë jubile. Jobel Hebraisht (“briri i dashit”), me prejardhje të pasigurt, përdoret për herë të parë në Dal 19.13, madje edhe para referencave për vitin e jubileut (Lev. 25, 8-54; 27, 17-24; Nr 36, 4); duket se ka një domethënie fetare-ceremoniale,

duke njoftuar ardhjen e Zotit si mbret, qoftë për popullin e tij për të përfunduar aleancën e tij ose për të shpallur çlirimin dhe lirinë, ose për armiqtë e tij për t'i gjykuar dhe rrahur ata. “Kungulli i Zotit” (I Sel 4, 16) do ta ketë objektiv të dyfishtë duke njoftuar kthimin e Mesisë. Shtatë priftërinjtë që mbanin shtatë boritë për shtatë ditë do të thoshte se gjykimi do të ishte i plotë.

B. **Fushata qendrore.** 6, 6 – 8, 29.

Së pari, merr Jerikun në Luginën e Jordanit, pastaj Ai në kreshtën qendrore.

1) **Kapja e Jerikut.** 6, 6-27.

Dëshmitë arkeologjike të Jerikut (Tell es-Sultan) janë të paqarta në lidhje me marrjen e kësaj fortese nga Joshua. Ekspedita e Kathleen Kenyonit (1952-1958) tregoi se muret paralele të fortifikimit (të ndërtuara me tulla baltë dhe të rënë jashtë) që John Garstang gërmoi (1930-1936) dhe datohen nga fundi i Epokës së bronzit (1500-1200 para Kr.). Në të vërtetë i përkiste një kohe shumë më herët se koha e Joshuas. Në varret në perëndim të qytetit, megjithatë, Garstang zbuloi 320 objekte të epokës së bronzit të vonë, përfshirë dy vula bubuzyhel nga Amenhotep III (1410-1372 para Kr.), si dhe copa bronzi të vonë në hendek dhe kodër, veçanërisht në mbeturinat që gjenden nën “ndërtesën e mesme” të izoluar (të cilën Garstang ia atribuoi Eglonit; shih Gjç 3, 12-30). Ai konfirmoi kështu okupimin e sitit në kohën e Joshuas. Garstang dhe Kenyon (i cili gjetën një nivel të vogël dyshemesh prej bronzi të vonë me një furrë dhe një vazo) në thelb do të pajtoheshin që qyteti i mëparshëm, i banuar nga hiksosit, u shkatërrua dhe u dogj rreth vitit 1560 para Kr. Atëherë tuma mbeti e lirë për rreth 150 vjet. Meqenëse mungojnë shumica e formave tipike të qeramikës së shekullit të 15-të, ripërdorimi duhet të ketë ndodhur rreth vitit 1410. Me sa duket, kananasit e fundit të epokës së bronzit ripërdoren rampartën e hiksosve, mbi të cilën ndërtuan murin e tyre. prej tullave me baltë. Arsyeja për të mos gjetur më shumë qeramikë bronzi të vonë mund të jetë se qyteti u ripërdor kaq pak para shkatërrimit të tij në 1407. Për më tepër, duhet të merret parasysh tërë shkatërrimi (Jos 6, 21.24) dhe ekspozimi i pjesës kryesore të kësaj shtrese ndaj erozionit gjatë pesë shekujve vijues, derisa Hieli rindërton Jerikun (I Mbr. 16,34).

Në këtë pjesë shohim triumfin e besimit. Izraeli po e bënte punën e Zotit në mënyrën e vet, pa marrë parasysh se sa duhet të ishte shëtitja (krh. 1 Kor 1,25).

rr. 8. Arka e besëlidhjes së Zotit i ndoqi ata. Përmendur nëntë herë në 6, 6-13, arka me siguri simbolizoi në Izrael që Zoti ishte me ta dhe i çoi ata në këtë manovër të çuditshme.

rr. 15. Atë ditë, ata vizituan qytetin shtatë herë. Mund të shëtisni lehtë rreth katër hektarëve në pesëmbëdhjetë ose njëzet minuta.

rr. 17. Mallkuar. këtu, *anatemë* LXX, e përkthyer në 6,21 si “e caktuar për shkatërrim”. Këtu ishte gjithçka që u shenjtërua në mënyrë të pakthyeshme për Zotin e tij, sepse ishte armiqësor me teokracinë sepse kishte qenë e shenjtë ose ishte e lidhur me një hyjni tjetër (Lp 7,25,26; 20. 17,18; Pierre Moabite, rreshti 17). Për të mos u përdorur në mënyrë rutinore, objekti (nganjëherë) ose personi (gjithmonë) është dëbuar dhe i dënuar të shkatërrohet (Dal 22,20; Lev. 27,29; Lp. 13, 15-17; 1 Sam 15, 3. 21) me një fjali hyjnore të shqiptuar nga shefi i caktuar si duhet i Zotit. Disa prej pasurive (Lrr. 27. 21,28) ose sendeve të marra (Jos 6,19) megjithatë mund të ndalohen dhe kushtohen përdorimit të shenjtë në shenjtërore ose nga priftërinjtë (Nr. 18,14; Ez. 44,29). Në rastin e Jerikut, qyteti me tërë përmbajtjen e tij ishte plotësisht i kushtuar Zotit (asgjë nuk mund të konsiderohej si plaçkë për njerëzit; por krh. Lp. 2,35; Jos 8,27; 11,14) si fillimet e vendit, sepse ishte një shenjë se ata do të merrnin të gjithë Kananin nga duart e tij. Prandaj shkatërrimi nuk ishte për shkak të etjes për gjak.

rr. 18. *Ruhuni që të mos merrni për vete asgjë nga ajo që Zoti e ka dënuar me shkatërrim, ndryshe mallkimi do të bjerë mbi ju dhe do t'ju rrënojë.* (prandaj LXX dhe 7,21). Kini kujdes që të mos merrni pjesë të pjesës së shenjtëruar, dhe kështu ta vendosni kampin e Izraelit në statutin e shenjtëruar, dhe (në këtë mënyrë) të krijoni telashe atje.

rr. 20. *Mbarë muri u shemb dhe izraelitët hynë në qytet nga të gjitha anët dhe e pushtuan.* – përveç pjesës së shtëpisë së Rahabës. Pavarësisht nëse një tërmet u përdor nga Zoti apo jo, ishte një mrekulli e kohës dhe e plotë.

rr. 22-25. Joshua veproi me nder në përputhje me marrëveshjen që zbuluesit kishin bërë me Rahabën (2, 12-21). Rahaba dhe të afërmit e tij

do të vendoseshin jashtë kampit të Izraelit, në mënyrë që ata, si paganë, të pastroheshin nga ndyrësia e idhujtarisë së tyre dhe që njerëzit të rrethpriteshin. Koha e kërkuar mund të ketë qenë shtatë ditë (Nr 31,19).

rr. 26. Mallkimi ishte një ndalim për të ri-fortifikuar Jerikun, dhe jo për të banuar në këtë sit (krh. Jos 18,21; Gj. 3,13; 2 Sam 10, 5). Kjo u realizua gjatë mbretërimit të Ahabit, kur Hieli rindërtoi muret me çmim të dy djemve të tij (1 Mbr. 16,34).

2) **Disfata para Ajit për shkak të mëkatit të Akanit.** 7, 1-26.

Ky kapitull zbulon se si besimi i një trupi të popullit të Perëndisë është minuar dhe handikapuar nga efektet përhapëse të një kompromisi të fshehtë nga një anëtar i vetëm. Mëkati fshihet nën hijen e fitores së besimit; si maja, shumë shpejt kontaminon tërë bukë. Për më tepër, Joshua është paraqitur si udhëzuesi shpirtëror që tërhoqi, me ëmbëlsi dhe ashpërsi të përzier, rrëfimin e mëkatarit (Jos 7, 19.20), në mënyrë që kombi të hedhë poshtë mëkatin dhe të çlirohet nga anatema që ra në komunitet.

rr. 1. Atëherë izraelitët dolën të pabesë ndaj të ndaluarit. Shkroi fjalë për fjalë një abuzim të besimit në lidhje me pjesën e shenjtëuar sepse ishte një krim kundër ligjit të besëlidhjes. Një shkelës kundër këtij (mallkimi) kundër Jerikut ka sjellë faj dhe ndëshkim për një tradhti të tillë për të gjithë kombin. Ky varg parashikon tregimin me qëllim që të jepet arsyeja për disfatën.

rr. 2. Këta burra u ngjitën për të eksploruar Ai. Ai (Khirbet el-Maqatir). Kjo faqe është gërmuar së fundmi dhe gjurmët e një zjarri masiv që datohet në vitin 1405 u zbuluan pikërisht sipër bazës. Është në një gjendje të thellë ku zbuluesit u fshehën në një pritë pesë minuta marshimi më këmbë nga qyteti. Qytetet e vetme të djegur gjatë fushatës së Joshuas ishin Jeriku, Hacor dhe Aji. Gjurmët e mëvonshme të qyteteve të tjera të djegur duhet të kthehen në kohën e gjyqtarëve. Në të gjitha rastet e tjera, banorët u detyruan të luftojnë jashtë qytetit të tyre dhe u mposhtën në betejën e hapur. Nga dy brumbujt e gjetur, e para daton nga mbretërimi i Amenhotepit II (1455-1418) dhe e dyta datohet në 1485 nën mbretërimin e Tutmose III, por asgjë më e fundit. Kjo do të thotë që Jeriku u pushtua në të njëjtën kohë.

rr. 5. *Shebarim*. Vendet e prishura (d.m.th. defilimet) në shkëmbinjtë, të shoqëruara me grykën tjetër në veri të të famshmes në Michmash (I Sam 14, 4-5) për të arritur në shtegun që zbret në skajin jugor të Rrëkes.

rr. 6-9. Si gjeneral i shkëlqyeshëm, Joshua u dekurajua nga një humbje e tillë e moralit në fillimin e luftës. Duke harruar përkohësisht mandatin e tij (1.5), ai kishte frikë se Zoti e kishte braktisur Izraelin. Mbi të gjitha, ai kishte frikë nga rilindja e shpresës midis kananasve dhe çnderimit të karakterit të Perëndisë (krh. 4,24; Nr. 14; 15-16; Lp. 9,28).

rr. 10-15. Zoti u përgjigj se e kundërta nuk ishte për shkak të pabesisë së tij, por për mëkatit e Izraelit (krh. Is. 59, 1-2). Ai zbuloi realitetin ose perversitetin e mëkatit (Jos 7,10,11), rezultatit ose humbjen e tij (7,12), dhe ilaçin ose shtypjen e tij (7,13-14).

rr. 16-18. Shkelësi, Akân, u identifikua nga rituali i shenjtë i shortit, mbase prej shkurreve të mbishkruara, në një kavanoz (krh. I Sam 10, 20-24; 14, 41-42; Prov 16.33). Kjo ishte metoda që do të përdoret për ndarjen e tokës midis fiseve (Nr. 26,55).

rr. 19. Djali im, unë ju urdhëroj nga Zoti, Perëndia i Izraelit, të na tregoni të vërtetën. Me anë të kësaj shtese solemne për të thënë të vërtetën përpara Zotit, Joshua urdhëroi Akanin të bënte një rrëfim të plotë (krh. Gjn 9,24). Bëni një rrëfim. Fjalën e lavdërojnë; falë një rrëfimi, Akani duhej të lavdëronte Zotin e gjithëditshëm për zbulimin e sekretit dhe të pranonte që gjykimi ishte i drejtë.

rr. 21. një pallto babilonase me një bukuri të rrallë. Fjalë për fjalë, një pallto e bukur babilonas, një fustan nga veriu i Sirisë (krh. Letra nga el-Amarna nr 35, rreshti 49) me siguri të endur me fije ari, duke u shenjtëruar kështu në thesarin e Zotit. 200 copë argjendi dhe një shufër ari që peshon gati 600 gramë, si Macalister i ka gjetur në Gezer. Një monedhë e ngjashme argjendi tregohet në letrën e el-Amarnës nr 29, rreshti 39.

rr. 24-26. Akân, duke vjedhur sende të përkushtuara, e vuri veten nën fatin e shkatërrimit. Kush e prek atë bëhet *herem* dhe kështu dënohet me vdekje (krh. I Mbr. 20.42). E tërë shtëpia e Akanit, përfshirë edhe fëmijët e tij, u mallkua me të (krh. Lp 13, 12-17). Duke jetuar nën të njëjtën tendë, ata mund të ishin vetëm bashkëpunëtorë. Njerëzit famëkeq shpesh varroseshin nën një grumbull gurësh (Jos 8,29; 2 Sam 18,17). Lugina e Akorit (Telasha, Josh. 7,25), në kufirin verior të Judës (15. 7), është me siguri Rrëke Qelt, 1,6 km në jug të Jerikut.

3) Sulmi i dytë dhe djegia e Ajit. 8, 1-29. Sapo krimi i Izraelit u gjykua nga vdekja e Akanit, Zoti riktheu favorin e tij dhe besimi i Izraelit u rivendos.

rr. 1.2. Tani Perëndia ishte gati të drejtonte Joshuan, sepse ai tani ishte gati të dëgjonte planin e tij.

rr. 3-9. Burrat në pritë e parë u dërguan natën për të zënë një pozicion prapa një kodre prapa qytetit në perëndim dhe të ishin gati të nxitonin në qytet për ta djegur atë, kur ushtria kryesore largoi mbrojtësit. Nr, tridhjetë mijë burra trima (8,3), duket jashtëzakonisht i madh për një pritë që duhej të fshihej aq afër qytetit. Clark sugjeroi që në disa pasazhe (psh, I Kron 12, 23-27; 2 Mbr 13, 3.17; 17, 14-19) fjala hebraike *'elef*, e përkthyer me mijëra, ka kuptimin e shefit, oficer, sinonim i burrave trima. Kështu, Joshua do të kishte zgjedhur tridhjetë oficerë ose shefa luftëtarësh, secili një hero trim, për të kryer këtë mision të llojit komando.

rr. 10-17. Duke qëndruar atë natë në Gilgal, Joshua mblodhi ushtrinë herët në mëngjes, dhe përparoi me burrat 14 km në Ai (ngjitje 975 m). Ai kishte kampin kryesor të ushtrisë në mënyrë të dukshme përtej një lugine në veri të Ajit. Pastaj dërgoi një pritë tjetër prej rreth 5000 burrash (këtu një shkëputje e plotë, e papërcaktuar si “burra të fuqishëm me vlera”) për të prerë çdo përforcim për Ajin që mund të ketë ardhur nga Beteli. (Jos. 8,17 dhe 12, 16b tregojnë se këta 5000 njerëz ishin të zënë me vrasjen e banorëve të Betelit. Potenciali luftarak i Betelit u neutralizua, duke e bërë të panevojshme që Izraeli të merrte në zotërim të këtij qyteti edhe më shumë vonë; (Gjq 1,22-26.). Joshua e kaloi natën në luginë në postin e përparuar për të qenë gati për të udhëhequr sulmin në mëngjes.

rr. 14. *Kur pa burrat e Joshuas, mbreti i Ajit nuk ngurroi, doli nga qyteti bashkë me burrat e tij dhe u sul kundër izraelitëve. Shkoi në drejtim të luginës së Jordanit për t'i sulmuar atje. Nuk e dinte se Joshua i kishte vënë pritë.* në vendin e caktuar në drejtim të Arabës (Lugina e Jordanit), ku burrat e Ajit kishin shkatërruar me sukses izraelitët më parë.

rr. 18. *Pastaj Zoti i tha Joshuas: «Drejto shpatën tënde kundër Ajit! Po ta dorëzoi qytetin.».* Arma e sinjalit e Joshua ishte në të vërtetë skimitari i tij (Hebr. *kidon* brisk i madh që pasqyronte më lehtë diellin e ndritshëm për tridhjetë burra të fshehur në një pritë).

rr. 23.29. Mbreti i Ai, si krimineli më i madh, ishte i rezervuar për ekzekutime të rënda dhe varrosje nën mbikëqyrjen e drejtpërdrejtë të kokës së armikut të tij. Për urdhrin hyjnor në lidhje me varjen ose heqjen e trupit të një krimineli në shtyllë – një zakon i lashtë i praktikuar gjerësisht, sh. Lp 21,22-23.

C. **Vendosja e Paktit të Izraelit si ligj i vendit.** 8, 30-35.

Në vend që të kapitalizonte fitoren në Aji, Joshua bëri atë gjë budallallëqe: ai u ndal për të bërë një shtegtim të shuguruar hyjnisht (Lp. 26-30; 27, 2-13). Zoti do t' i mbronte ata ndërsa i gjithë kombi do të adhuronte në rajon aq të shenjtë për patriarkët. Ose Joshua i drejtoi njerëzit në veri rreth njëzet kilometra nga Beteli në Shekem (gr. Sichem), përgjatë rrugës së përafërt të rrugës aktuale të Jeruzalemit – Nablusit, pothuajse nëpër male të pyllëzuara (krh. Jos 17,18) pothuajse pa vendndodhje të lashtë, me përjashtim të Shilos, që Izraeli themeloi më vonë; ose, ka më shumë të ngjarë, pasi gratë dhe fëmijët shoqëruan ushtrinë, ai mori rrugën më të lehtë nga Gilgali në Luginën Jordan dhe Rreke Far' a tej nga Jaboku.

Për të arritur në amfiteatrin e pamasë natyror të formuar nga gjiret e mëdha të lakuara, një në anën e secilit mal, ballë për ballë, izraelitët duhej të kalonin kalanë e Shekemit që ruan hyrjen në luginë, më pak se 1,6 km, në lindje. Ky qytet do të ishte në duar miqësore (sh. 20, 7; 24, 1). Disa nga arkivat e el-Amarnës deklarojnë se rreth vitit 1380 para Kr. Lab'aju, princi i Shekemit, ishte pjesë e pushtimit të “Apiru”. Në këtë rast, hebrenjtë mund të përmenden nën stigmën e “Apiru”. Arsyeja për një miqësi të tillë midis banorëve të Shekemit dhe Izraelitëve mund të jetë që banorët e Shekemit ishin pasardhës të Jakobit që kishin lënë Egjiptin në numër të vogël para shtypjes (për shembull, I Kron 7,24, ku një vajzë ose një bijë e Efraimit u kthye në Kanaan për të ndërtuar Bet-Horonin disa breza para ardhjes së Joshuas).

rr. 30. në Malin Ebal. Rrëzë këtij monumenti në qendër të Kanaanit. Ebal, më i larti nga dy kodrat (940 m i lartë), është i vendosur më shumë sesa Gerizim (i lartë 880 m). Edhe nëse Moisiu kishte dhënë më parë urdhra (në Lp 27, 2-4,8) mbi mbishkrimin e Ligjit mbi gurë të llaçit të mëdhenj, atëherë urdhëron sakrificën në një altar prej gurësh të papjekur

(Lp 27, 5-7; khrs. Dal 20,25), ceremonia fetare do të fillonte logjikisht me flijimet (krh. Dal. 24, 4-8), e domosdoshme sepse aleanca u krijua për herë të parë në Kanaan.

rr. 32. Në gurë. Jo ato të altarit, por shtyllat e mëdha, siç është stela e lartë me 2 m nga Kodi i famshëm i Hammurabit, me 3.654 rreshtet e saj të tekstit. Sipas Lp 27, 2-4.8, këta gurë duheshin zbardhur për të marrë mbishkrimin. Egjiptianët shpesh zbardheshin gurin përpara se ta shkruanin ose ta pikturonin me bojë të zezë. Disa stelë, rreth 3 m të larta dhe të zbardhura, u gjetën në Byblos së bashku me një tempull të datuar rreth 200 para Kr.. Ne mund të spekulojmë vetëm për proporcionin e ligjit të mozaikut të gdhendur në gurë të suvatur, me shumë mundësi Lp 5,26, megjithatë. Mbishkrimet në shkëmbin e Behistunit janë rreth tre herë më të gjata se Ligji i Përtërirë.

rr. 33-35. I gjithë Izraeli, pleqtë e tij, oficerët dhe Gjyqtarët e tij, qëndruan në të dy anët e arkës, të huaj si komb, përpara priftërinjve Levitë që mbanin arkën e besëlidhjes së Zotit, duke qëndruar rreth arkës afër altarit, në gjysmë të rrugës midis maleve dhe fiseve në shpatet, sipas Lp 27, 11-26, Joshua urdhëroi që kombi të shpallte ligjin. Ishte qëllimi hyjnor për të pushtuar Kanaanin që ligji të vendoset në zemër të vendit, që tani e tutje të jetë ligji i vendit, dhe që Izraeli të rinovojë premtimet e aleancës së tij ndaj Zotit, Perëndisë së tij. Sh. 24, 4.7; 2 Mbr. 23, 2; Neh 8,9 për lexime të ngjashme publike të ligjit.

D. Fushata e Jugut. 9, 1 – 10,43.

Pas kthimit të tij në vendin e Izraelit të Gilgalit në Luginën Jordan, Joshua u thirr shpejt për të luftuar shtetet amoras që kontrollonin Kanaanin në jug. Ndërsa 9,1,2 mbretërit mund të kenë planifikuar unanimisht të bashkohen, ata kurrë nuk kanë arritur të bashkohen për të kundërshtuar pushtuesit izraelitë. Mbrojtja e gibeonasve mund të shpjegojë rrëzimin e një përpjekjeje të bashkuar, kështu që vetëm pesë qytete në jug dhe një konfederatë e madhe në veri luftuan me Joshuan.

1) **Trajtohet me Tetrapolen gibeonas.** 9, 1-27.

Besimi rrezikohet kur banorët e Zotit nuk i referohen çdo vendimi për të (krh. 9.14). Të krishterët sot duhet të jenë të vetëdijshëm për dredhitë e mashtruesve tanë (II Kor 2.11).

rr. 3. Gibeon. Ndoshta el-Jib moderne (10 km në veri-perëndim të Jeruzalemit, 10 km në jug-perëndim të Ajit), ky qytet i madh ishte në krye të një republike të pavarur të udhëhequr nga pleq e jo mbret (9,11; 10, 2). Në 9. 7 banorët e saj quhen “hivasit”; këtu, dhe në Zanafilla 34. 2, LXX lexon, “horasit”, i cili mund të identifikohet me hurrianët. Këto ishin një element mbizotërues etnik në Lindjen e Afërt (rreth 2300-1200), duke u përhapur kaq shpejt në Kanaan në shekujt 16 dhe 15, saqë një nga emrat egjiptianë për Palestinën ishte Huru.

a) Mashtrimi i Gibeonasve (rr. 4-15). Duke pretenduar artistikisht të dërguarit nga një vend i largët, sikur të vinin nga ana tjetër e Jordanit (sepse ata pretendonin se kishin dëgjuar për Sihon dhe Og, por pa përmendur Jerikun dhe Ai. Sh. 9.10), një grup i gibeonasve ushtruan mashtrimin e tyre mbi Joshuan duke përdorur çantat e tyre të vjetra, lëkurat e modifikuar, sandalet e tyre të coptuara, rrobat e tyre të veshura dhe bukën e tyre të thatë dhe të thërrmuar. Zoti i lejoi izraelitët t’i lejonin njerëzit t’i nënshtroheshin dhe t’i nderonin ata nga një largësi e konsiderueshme, por i urdhëroi ata të fshinin plotësisht qytetet që i përkisnin banorëve të kanaanase (Lp 20, 10-18). Të bindur kur hëngrën dispozitat e vjetruara të gibeonasve (të cilët, me zakon të lashtë Lindor, krijuan një marrëdhënie miqësore pak a shumë të qëndrueshme), udhëheqësit e kongregacionit lidhën një traktat aleance me ta (hebr. *bérit*). “Izraelitët ishin fajtorë për shkathtësi të tepërt dhe neglizhencë faji, duke mos e pyetur kryepriftin Urim dhe Tummim për Shpirtin e Perëndisë, përpara se të hynin në besëlidhje” (krh. Nr. 27,21). b) Zbulimi i shtresës (rr. 16-21). Tri ditë më vonë, kur izraelitët mësuan disi se vasalët e tyre të rinj po jetonin afër, ata u nisën me një ritëm normal për t’u marrë me mashtruesit. Përveç Gibeonit, qytetet e tyre ishin Shefira (Tell Kefireh, 7.2 e gjysmë km në perëndim-jug-perëndim të el-Xheb, më pak se 3 km në veri të Abu Gosh), Beerotb (ndoshta al- Bireh, një qytet sot në Jeruzalem – rrua Nablus, 7,2 km në veri-verilindje të el-Jib dhe Kirjat-Jearim (Tell

el-Azhar, me copa bronzi të vonë, menjëherë në perëndim të ‘Abu Gosh, një qytet 8 km në jug-perëndim të al-Xheb). Beerot ishte vetëm 4.8 km në perëndim të Ai, kur izraelitët panë Betellin sepse aleanca ishte e ratifikuar në emrin e shenjtë të Zotit, ishte e shenjtë, prandaj udhëheqësit nuk guxuan të thyejnë betimin e tyre konvencional dhe të provokojnë zemërimin e Perëndisë mbi veten e tyre (krh. Ez 17, 12-19). Zoti e gjykoj Izraelin në kohën e Davidit për përbuzjen e Saulit për këtë betim (2 Sam 21, 1-6).

rr. 22-27. Arsyeya e vendimit të princave në 9,21 është dhënë këtu në detaje. sepse Joshua i kishte thirrur ata ...

rr. 23. Askush prej jush nuk do të pushojë së qeni skllarr. Fjalë për fjalë, ju nuk do të prerë një skllarr. Ju kurrë nuk do të pushoni së qeni ose furnizoni skllavë, të veproni si copëza druri dhe transportues uji për Tendën e shenjtë (Lp 29,11). Joshua e quajti gabimisht këtë strukturë shtëpinë e Perëndisë tim; quhej “tempull” (hebr. *hekal*) në kohën e Eliut (Sam 1, 9). Në fakt, ishte mallkimi i Joshuas, jo ai i Zotit. Për shkak se ata ishin caktuar për shërbim të përhershëm në shtëpinë e Zotit, Ai i bekoj ata. Për mbrojtjen e gibeonasve, Zoti kreu një mrekulli të madhe (Jos 10, 10-14), dhe më vonë u ngrit aty Tenda e shenjtë (2 Mbr. 1, 3). Për gjashtëdhjetë e shtatë vjet ose më shumë, Zoti e la arkën e besëlidhjes të qëndrojnë në Kirjat-Jearim (1 Sam 7, 1,2; 2 Sam 6,2-3). Gërmimet e fundit kanë zbuluar një platformë në të cilën thuhet se arka është pushuar. Meqenëse Joshua i bëri ato (nga natani, “për të dhënë”), në mënyrë që ata të jenë druvarë etj. (Jos 9,27), më vonë ata u quajtën *Netinim* (ata që u ishin dhënë shërbimit të tempullit; I Mbr. 9, 2; Ezd 2, 43,58; 8,20) dhe u kthyen nga mërgimi me priftërinjtë dhe Levitët nga dora providenciale e Zotit.

2) **Shkatërrimi i koalicionit amoras** 10, 1-43.

Mbreti i Jeruzalemit, më i afërti me tetrapolin e givonasve, mori udhëheqjen duke mbledhur aleatë për të ndëshkuar qytetet hurrian për mbrojtjen e tyre dhe për t’i parandaluar izraelitët të okupojnë ata.

rr. 1. Adoni-zedek është pothuajse sinonim i Melchizedekut (Zan 14,18), dy emra ose tituj mjaft të zakonshëm të mbretërve Jebusasë. Jebusait (Jos. 15,63) ishin një përzierje racore e amorasve, hitasve

(d.m.th. një popull jo-Indo-Evropian), dhe hurrianët, si Ez 16.,3 dhe emri Arauna (fjala hurriane për “ mbret “) në 2 Sam 24, 18.23 tregojnë. Adoni-Cedeq do të ishte një paraardhës i Abdi-heba, kreu i Jeruzalemit në arkivat e el-Amarnaës. Meredith Kline e bëri të qartë se në përgjithësi, mercenarët Habiru (‘Apiru) me koçitë e tyre, duke filtruar nga Siria për të ndihmuar mbretërit kananas që revoltohen nga Egjipti, nuk mund të identifikohen. me asnjë të përfshirë (përveç ndoshta rreth Shekemit) izraelitët që pushtojnë masivisht nga Trans-Jordan për të shkatërruar kananasit dhe për të ndërtuar një komb.

Sipas arkivave të el-Amarnës, deri në 1375 para Kr. kishte vetëm katër shtete kryesore të pavarura të Palestinës në jug të Palestinës – Jeruzalemi, Shuwardata, Gezer dhe Lakish (dy të fundit ishin të dy armiqësore me Jeruzalemin). Jannut dhe Eglon qeveriseshin nga zyrtarët egjiptianë. Sidoqoftë, në kohën e Joshuas, duke numëruar Jerikun, Ai, Betel, Gibeon dhe qytetet e mbretërve të tjerë të kananasve të Jugut të Jos 12, 9-16, kishte afro njëzet shtete të qytetit. Por para periudhës së Amarnës, Izraeli kishte gëlltitur një numër të madh të tyre dhe i lejoi të tjerët të mos kishin besim tek njëri-tjetri.

rr. 2. Ky rreth shprehimisht thotë se Gibeoni ishte një lokalitet i rëndësishëm, dezertimi i të cilit mund të komprometonte tërë sistemin mbrojtës të rrafshnaltës së lartë. Banorët e saj tani donin të lidhnin një traktat vasalage me armikun.

rr. 3. Hebron. Qyteti i vjetër ishte padyshim në Jebel er-Rumeidi, vetëm në perëndim të qytetit të sotëm, 30 km në jug të Jeruzalemit. *Jarmut*. Khirbet Jarmuk, 26 km në perëndim-jug-perëndim të Jeruzalemit. *Lakish*. ed-Duweir, 43 km në jug-perëndim të Jeruzalemit. Eglon. Ndoshta Tell el-Hesi, më shumë se 11 km në perëndim të Lakishit.

a) Beteja e ditës së vetme (rr. 6-21).

Rëndësia historike e kësaj fitoreje është krahasuar me atë të Betejës së Maratonës. Kur Gibaonasit filluan një thirrje urgjente për ndihmë, izraelitët u detyruan nga aleanca (shih komentin 24,1) për të dalë në mbrojtjen e tyre. I inkurajuar nga Zoti (10, 8; krh. 1.5), Joshua udhëhoqi një marsh të detyruar të hënës nga Gilgal prej të paktën 40 km, mbase përgjatë rrugës Jericho-Jeruzalem, për të prerë dalja në pension në atë më të afërt. Kalaja amorase. Ai ishte në gjendje të befasonte amorasit e rrethuar gjatë ditës

dhe t'i masakronte ata nga Gibeoni në drejtim të veri-perëndimit përmes Beth-borit deri në elaefera. amorasit vazhduan të iknin në jug-perëndim përgjatë luginave që ndan ultësirat e kreshtës qendrore, drejt Azeqa (Tell ez-Zakar?), E cila ruan luginën e Elës, rreth 5 km në perëndim de Jarmut dhe Makéda (mbase Khirbet el-Heishum, 3,2 km në veri-perëndim të Jarmut), ndërsa ata u përpoqën më kot të arrinin në Jarmut (10. 3), rreth njëzet kilometra larg këmba e Gibeonit.

rr. 9. Një shëtitje nate me rreth 30 km është e gjatë, por jo e pamundur dhe mund të bëhet në 8-10 orë.

rr. 13. Dita më e gjatë. Dielli u ndal dhe hëna u ndal. Gjuha e tregimit te Joshua 10, 12-14 sugjeron që një mrekulli e madhe ka ndodhur. Kjo konfirmohet nga një histori e ngjashme në tregimet / legjendat e racave të tjera. Rrotullimi i Tokës duket se ka ngadalësuar në gjysmën e shpejtësisë së tij normale. Kjo nuk ndikoi në shpejtësinë e lëvizjes rreth diellit të pjesës tjetër të sistemit diellor. Siç thotë me mençuri Soggin në komentin e tij: prandaj duket më e kujdesshme ta trajtosh fenomenin si një nga mrekullitë e shumta që na janë vërtetuar në Bibël (si në të vërtetë edhe në botën antike), ndërsa na kujton se në mesazhin biblik mrekullia është gjithmonë një shenjë e ndërhyrjes së jashtëzakonshme hyjnore përmes së cilës sqarohet një hir i pamërituar nga njeriu dhe i pakonceptueshëm ndryshe.

rr. 15. Në qoftë se, pas LXX, nuk e heqim plotësisht këtë varg, duhet të jetë përfundimi i rrëfimit të kondensuar të Librit të Jasharit. Sepse sipas llogarisë kryesore, Joshua bëri kamp në Makeda (10.21) dhe nuk u kthye në Gilgal derisa e mbaroi këtë fushatë (10. 43).

b) Pesë mbretërit e varur (vrr. 22-27).

Ishte ndoshta një ditë pas ditës së gjatë që Joshua mori mbretërit nga shpella ku kishin fshehur (10. 16-27).

v: 24. *Vendos këmbët në qafë*. Simboli i lashtë i nënshtrimit të plotë, i përshkruar shpesh në përmendoret e mbretërve të Egjiptit dhe Asirisë, këtu për tu interpretuar nga komandantët fushorë të Joshuas (krh. I Mbr. 5.3; Ps 8. 6; 18. 38-40; Isa. 49.23).

c) **Pushtimi i Palestinës jugore** (vrr. 28-43).

Në këtë pikë, metoda e luftës së Joshua duket se ka konsistuar në një seri sulmesh të ngjashme me rrufetë kundër qyteteve kryesore kananas, me qëllim të shkatërrohet e aftësisë luftarake të banorëve, jo domosdoshmërisht të kapjes dhe okupimit të vërtetë të qytete të sulmuara (10,19-20). Kur mbreti i Gezerit dhe trupat e tij u shkatërruan (10,33; 12,12), Joshua nuk doli kundër këtij qyteti (16,10). E njëjta gjë ishte e vërtetë për Betelin (sh. komentin e 8, 10-17). Në fund të fushatës, ai u kthye me tërë ushtrinë e tij në Gilgal (10.43), duke mos lënë garnizon; dhe për këtë arsye Hebroni dhe Debir duhej të merreshin më vonë (15, 13-17). Kjo është arsyeja pse Jehezkel Kaufmann, nga Universiteti Hebraik, i përshkroi fushatat e Joshuas si “luftëra shkatërrimi dhe shfarosjeje, dhe jo pushtimi me zgjidhje të menjëhershme” (*Tregim biblik i pushtimit të Palestinës*, f. 86).

Meqenëse Joshua nuk kaloi kohë të mjaftueshme në një qytet duke përdorur taktikat e rrethimit (10, 31-35) – megjithëse kishte të bënte me rrethime, Moisiu e kishte udhëzuar Izraelin (Lp. 20, 10-20) – duket se ka gjasë që ai nuk u përpoq të sulmonte në muret e qytetit dhe sigurisht jo edhe në kështjellat e brendshme. Ushtria e fuqishme e Tutmos III pushtoi vetëm Megiddon pas një rrethimi prej shtatë muajsh. Nuk ka asnjë raport për një ndërhyrje të re hyjnore si në Jeriku, mbrojtja e të cilit Izraeli nuk mund të shpresonte të shkatërronte me sulmin frontal. Si pasojë, Joshua u desh të përqëndrohej në qytetet përreth të varur – të gjitha qytetet e tyre (Jos 10, 37-39), dhe seksionin e banimit të secilit qytet kryesor poshtë dhe jashtë fortifikimeve. Për të pasur mundësinë për të vrarë mbretin dhe mbrojtësit, Joshua pa dyshim varej nga dalja e tyre, si në Aji; ose ai mund të priste që humbjet e tyre të mëparshme luftarake dhe morali i thyer ta bëjnë rezistencën e tyre të papërfillshme. Kjo teori e taktikave ushtarake të Joshuas, siç duket konfirmohet nga 11,13. Por asnjë nga qytetet që qëndronin mbi kodrat e tyre nuk e dogji Izraelin përveç Hacorit. Si rezultat, shumica e këtyre qyteteve mund të ishin rivendosur shpejt nga kananasit, ndoshta edhe nga ata që mbijetuan në kështjellën e secilit qytet; më vonë, fiset e ndara duhej t’i zvogëlonin ato një për një gjatë periudhës së gjyqtarëve (krh. Gjç 1).

rr. 31. Lakish. Qyteti i epokës së bronzit të vonë në Tell ed-Duweir u dogj rreth vitit 1230 para Kr, ndoshta nga faraoni Merneptah, por sigurisht jo nga Joshua (krh. 11,13). Sidoqoftë, fundi i tre prej shenjtëroreve të njëpasnjëshme të ndërtuara në një hendek antik jashtë mureve të qytetit mund të dëshmojë për bastisjen e Joshuas. Ky “Tempulli I” i përkiste shekullit të 15-të.

rr. 38. Debir. Quhet edhe Kirjat-sefer (15.15) dhe Kirjat-Ana (15.49). Kyle dhe Albright vendosën Debir në Tell Beit Mirsim, por provat arkeologjike në këtë sit nuk korrespondojnë me datën e Daljes të shekullit XV. J. Simons sugjeron në vend të kësaj Khirbet Terrame (8 km në jug-perëndim të Hebronit) me burime fqinje në lartësi dukshëm të ndryshme, të tilla si “burimet e sipërme dhe të poshtme” të 15,19.

rr. 40. Joshua goditi tërë vendin. Një luftë e lehtë e vendos atë në posedim të pikave kryesore strategjike, por asgjë në veri të malit Hermon, por operacionet e pastrimit zgjasin shumë më gjatë. Negevi është rajoni i shkretëtirës së Palestinës jugore; Shefela është ultësira midis kreshtës qendrore dhe fushës së filistenjve; shpatet e pjerrëta janë ato që zbresin nga kreshta qendrore në Detin e Vdekur.

rr. 41. Goshen. Një qytet (15,51) në malet më jugore të Judës, i përdorur me Gibeon për të kufizuar shtrirjen jug-veri të kësaj fshat.

E. **Fushata veriore.** 11, 1-15.

Raportet për fitoret e izraelitëve në jug alarmuan mbretërit kananas të veriut. Të thirrur nga Jabini, mbreti i Hacorit (shih 11,10 b), ata u bashkuan me forcat dhe fushuan pranë burimeve të Meromit. Ndërkohë, Joshua dhe ushtarët izraelitë marshuan të paprekur në anën e vetmuar perëndimore të Luginës së Jordanit. Bet-shan (17,16) mund të ketë pasur vetëm një garnizon në atë kohë (Letër nga el-Amarna Nr. 289). Qytetet e tjera më tej në veri aleate me Jabinin mbetën të pambrojtur. Kështu, shtytja e Joshua si një sulmues i kapi konfederatat plotësisht pa mbrojtje.

rr. 1. Jabîn (d.m.th. inteligjent). Një mbret tjetër me të njëjtin emër dinastik ose me titull trashëgues sundoi Hacor në kohën e Deborah dhe Barakut (Gjq 4.,2). Është e turpshme të themi se dy tregimet janë thjesht tregime të ndryshme të së njëjtës ngjarje. Hacori (el-Kedah, gati 8 km në jugperëndim të Liqenit të Hule) në fund të epokës së bronzit mbuloi më

shumë se 69 hektarë dhe kishte një popullsi të mundshme prej 40.000. Ishte larg qytetit nga më i madhi dhe më i famshmi i asaj kohe në Palestinë. Faza e saj e fundit u datua arkeologjikisht në shekullin XIII para Kr; shkatërrimi i zbuluar nga gërmuesit duhet të jetë ai që përmendet në Gjç 4,24. Meqenëse rrënojat zbulojnë okupimin e vazhdueshëm kananas nga shekulli XX deri në shekullin XIII, kananasit duhej të rindërtonin qytetin menjëherë pasi Joshua e dogji atë (Jos 11:11). *Madon*. Qarn Hattin (brirët e Hattinit) në lartësitë në perëndim të Tiberiadës. *Shimron*. Ose Shimon (pra LXX, germa nr. 255 nga el-Amarna dhe ostraca egjiptiane), gjashtë kilometra në perëndim të Nazaretit. *Achshaf*. Keisan në Rrafshinën e Akos.

rr. 1-5 *Kur mbreti Javin nga Hacori mori vesh fitoret e izraelitëve, i thirri të gjithë mbretërit fqinjë në një fushatë të përbashkët: mbretin Jovav nga Madoni, mbretërit e Shimronit dhe Ahshafit dhe mbretërit e tjerë në malësinë veriore, në rrethinat e liqenit të Ginosarit, në malësinë perëndimore dhe në zonën bregdetare të Dorit. Përveç kësaj, dërgoi lajmëtarë te kënanasit në lindje dhe në perëndim të maleve dhe tek amorasit, hitasit, perizasit dhe jevusasit në malësi, si dhe tek horasit, në rrëzë të malit Hermon, në krahinën e Micpës. Ata erdhën me luftëtarët e tyre dhe ishin aq të panumërt sa kokrrizat e rërës në bregun e detit. Ata kishin me vete edhe shumë karroca. Ata i bashkuan trupat e tyre kundër Izraelit dhe e ngritën fushimin e tyre të përbashkët pranë burimeve të Meromit.*

“Dhe për mbretërit që ishin në veri në krahinën malore (d.m.th Galileja e Epërme) dhe në Araba në jug (ose afër) Kinerot (d.m.th. rrafshi i Genesaret , Mc 6.53), dhe në shefela (d.m.th. Fushat e malit midis Samarisë dhe Karmelit, përfshirë Megidon dhe Taanach; krh. Josh. 11,16, dhe në kodrat e rajonit Dor në perëndim (kodrat e ulëta bregdetare si dunat janë të spikatura midis Dorit dhe Atlit) Kinerot =Tell el-Oreimeh, marrë nga Tutmos III, 3,2 km në jug-perëndim të Kafarnaüm.

3. Horasit nën Hermon në vendin e Micpes. Kolonitë hurrianë në këmbët perëndimore të malit Hermon në Luginën e Libanit (pjesa jugore e Beqaa libaneze, që përmbante lumin Leontes (Litani); krh. 11,17; Gjç 3,3). Lugina e Micpes (11, 8) përmban kokat më të larta të Nahr el-

Hasbani, një burim i Jordan Micpe dhe Baal-Gad (11,17) ishin krah për krah, rreth 37 km në lindje të Sidon.

rr. 3. rrëzë Hermonit në vendin e Micpës. Lugina e Micpës është lugina e Litanit në të cilën ndodhet Mitsrefot-Maimi.

rr. 5. *Burimet e Meromit*. Jo liqeni Hule. Ka shumë të ngjarë, ajo ishte në rrafshinë e vogël nga pranvera e bollshme midis qyteteve moderne të Meironit dhe Safedit, rreth 10 km në jugperëndim të Hacorit; një luginë prej andej, pranvera rrjedh 14 km në jug në Detin e Galilesë në Kinerot.

rr. 6. *Por Zoti i tha Joshuas: «Mos ki frikë prej tyre! Nesër në këtë kohë ti do t'i kesh mundur. Për këtë të jesh i sigurt. Pas fitores ju duhet t'ua pritni dejtë kuajve dhe të digjni karrocet e tyre të luftës.»*

Me çfarë hiri Zoti e nxiti Joshuan të sulmonte armikun në dukje të pathyeshëm në forcën e tij ditën tjetër. Izraelitët mund të jenë fikur në rrafshinë e Genesaretit atë natë. Perëndia i urdhëroi ata të prenë kthetrat e kuajve të tyre dhe të digjen koçit e kananasve, me qëllim që Izraeli të mos ketë besim tek armët ushtarake më të mira se sa tek ai (krh. Lp 17,16; Ps 20, 7; Is 31, 1). Për më tepër, për të përdorur pajisje të tilla, do të ishte e nevojshme një ushtri profesionale si klasa Dlaryannu midis kananasve (krh. I Sam 8,11-12). Më vonë, adhurimi i hyjnive asiriane në Jeruzalem përfshinte rituale idhujtare të kuajve dhe karrocave (2 Mbr. 23,11).

8. *Sidon i Madh*. Qyteti më i madh kontinental i Sidonit përballë ishujve me qytetin ishull Sidon i Vogël (krh. Prisma e Sennacheribit). *Mitsrefot-gjymtim*. Khirbet el-Mushreifeh, vetëm në jug të ndërtesës që njihet si “Shkalla e Titit”. Kështu që armiqtë u larguan në veri, perëndim dhe verilindje.

rr. 11. *Me buzë të shpatës*. Fjalë për fjalë, në grykën e shpatës, domethënë në greminë. Shpata e shkurtër, arma kryesore e izraelitëve, kishte një brisk bronzi 25 cm të zgjatur nga një dorezë shpesh në formë si koka e luanit me një gojë të hapur (Ap 19,15). Doreza e rebelimit të Ehudit kishte dy gojë, me gjatësi totale 46 cm (Gjq 3,16. Ushtria e Joshuas përdori gjithashtu skitarët (Jos. 8:18; harqe dhe shigjeta (24,12), dhe pa dyshime me hobe prej guri (Gjq 20,16), shtiza (Nr 25, 7-8) dhe hedhje kavanoza (I Sam 18, 10-11).

F. Përmbledhje e pushtimit. 11, 16-23.

“Betejat e Bet-Horonit dhe Meromit ishin vendimtare dhe fuqia e kanaanave për t’u rezistuar pushtuesve u shkatërrua. E gjithë rezistenca e organizuar u shpartallua dhe toka u pushua nga lufta (rr. 23) në kuptimin që nuk ka më beteja të hapura. Por këto beteja, si dhe operacionet e pastrimit ose luftimet guerile, morën “një kohë të gjatë” (11,18), rreth shtatë vjet, sipas 14, 7.10. Guximi dhe këmbëngulja ishin të dyja thelbësore për të marrë në zotërim të gjithë tokën (krh. 13, 1; 23, 5-13), për të marrë kështjellat e izoluara (krh. 15,63; 17, 12,16-18; Gjç 1). Kjo veprimtari e lodhshme është bërë përgjegjësia shpesh e anashkaluar e fiseve individuale.

rr. 16. *Mali i Izraelit*. Mali më i gjatë në të gjithë Kanaanin (pra, në të gjithë Izraelin) është 1,208 m. të lartë. Është Jebel Jermaq, vetëm në perëndim të Meironit. Prandaj, ky term nuk është domosdoshmërisht dëshmi që libri i Joshuas ishte shkruar gjatë monarkisë së ndarë.

rr. 17. *Mali Halak, i cili ngrihet në Seir*. Jebel Halaq (mali tullac), kreshta në majë të së cilës Maale-Akrabbim (kalim i akrepave; 15, 3; Nr 34, 4) ybriti me zigzage nga wadi Figre, 37 km në jug-lindje të Beershebes. *Seir*, atdheu i Edomit para monarkisë, ishte në Negev qendrore, në perëndim të Arabës, midis Kadesh-Barnea dhe Kalimit të Akrepave (shih Jos. 15, 1.21). Kështu, Izraeli duhej të shkonte në jug nga Kadesh-Barnea dhe nga Mali Hor në Ezion-Geber për të anashkaluar Seirin, përpara se të marshonte në veri drejt Arabës drejt Moabit (Nr. 21,4; Lp. 2). nga 1 deri ne 4,8).

rr. 20. *Mbroni zemrat e tyre*. Një shprehje që zbulon punën sovraane të Zotit për të konfirmuar zemrën e njerëzve të penduar në pafytyrësinë e tyre para gjykimit të tyre (krh. Dal 4,21; 7, 13-14; 9,12; 14,17; Is. 6,10; Gjç 12,40; 2 Sel 2, 10-12).

rr. 21.22. *Anakimët*. Joshua thaujse i shfarosi këta njerëz, të cilët ishin ose një degë e një gare gjigantësh (Anakim, “me qafë të gjatë”, domethënë i gjatë), ose emigrantë nga Anaku, një tokë në rajonin e Egjeut përmendur në një tabletë kuneiform nga Asshuri. Është e mundur që Anakimët të përmenden në një tekst të mallkuar egjiptian (ANET, f. 328). Ata jetuan në jug të Kanaanit, në veçanti Hebron (Lp. 2,10, 11,20-21; Jos. 14, 12.15; 15, 13-14). Ishte vetëm në Gaza, Gat dhe Ashdod që ai

mbeti, paraardhësit e Goliatit et al. (2 Sam 21, 16-22). Ndoshta janë përmendur posaçërisht këtu sepse ishin burrat që kishin tmerruar zbuluesit e Izraelit më shumë se dyzet vjet më parë (Nr. 13, 22-33).

G. Shtojcë. Katalogu i mbretërve të mundur. 12, 1-24.

1) Ata në lindje të Jordanit. 12, 1-6. Territoret e Sihonit dhe Ogut, të pushtuar nën Moisiun, janë të përcaktuara. Sh. Nr. 21; Lp 2, 24; 3, 17.

2) Ata në perëndim të Jordanit. 12, 7-24. Tridhjetë e një mbretër të pushtuar nga Joshua qoftë gjatë tre fushatave të tij ose në betejat e mëvonshme të izoluara ishin princa autonome të shteteve të qyteteve me një autoritet të vetëm lokal. Arkivat e el-Amarnës të shkruara nga këta sundimtarë të vegjël për faraonët e Egjiptit rreth viteve 1400-1360 para Kr. zbulojnë gjithashtu shumë qytete-shtete në Siri dhe Palestinë. Nuk pretendohet se Izraeli pushtoi qytetet e të gjithë këtyre mbretërve. Ndarjet topografike të 12, 7-8 janë ato të 10,40; 11,16-17.

3) Mbretërit në jug të Kanaanit. 12, 9-16.

4) Mbretërit në veri të Kanaanit. 12, 17-24.

Tapuah (rr. 17 a) ka më shumë të ngjarë qyteti që emërohet në 16, 8; 17, 7-8, në vendin e Jiljulyeh, 5,6 km në veri të Antipatridës nga Rrëke Kanah, si Tappuah i 15.34, me siguri Beit-Netif në lindje të Azekës. Hefer (rr. 17 b) mund të jetë et-Tayibe, rreth dhjetë kilometra në perëndim të Samarisë, në Via Maris, rrugë kombëtare mesdhetare aq shpesh e përdorur nga ekspeditat ushtarake egjiptiane. Rruga vazhdoi përgjatë skajit lindor të rrafshit të Sharonit, i cili në atë kohë ishte me moçal dhe pylli shumë. Afek (rr.18 a; 1 Sam 4, 1; 29. 1) është Ras el-'Ain (Antipatridë; sh. Veprat 23,31), 14 km në lindje të Jopës, në skajet e sipërme të lumit Jar (Jos 19. 46), marrë nga Tutmos III dhe Amenhotep II. *Lasharon* (rr. 18b). Në LXX 12.18 lexohet. Mbreti i Afekut; prandaj, këtu përmendet vetëm një mbret. Shimron-Merom (rr. 20 a), sipas LXX, përfaqëson dy mbretër, mbretin e Shimronit (11, 1) dhe mbretin nga Martini (11.5). Kështu, me vetëm një mbret të treguar në 12,18 dhe tre në 12, 20, ruhet numri i përgjithshëm i tridhjetë e një mbretërve. Mbreti i kombeve të Gilgalit (rr. 23 b) është i pakuptueshëm siç qëndron. Në LXX lexojmë. Mbreti i Gojimit të Galilit. Kjo ka të ngjarë një referencë për Haroshetin e paganëve (Gojim) të Gjç 4, 2, një qytet në rajonin e

Galilesë, ndoshta i banuar nga disa prej popujve të detit nga rajoni i Egjeut . Tirtsa (rr. 24) është ndoshta kryeqyteti i parë i Mbretërisë Veriore (I Mbr. 14,17; 15. 21.33; 16, 6-23), i vendosur përkohësisht në Tell el-Far'ah, 10 km në veri është nga Shekemi. Ky mbret u përgjigj thirrjes së Jabinit (Jos. 11,13), ose u sulmua gjatë marshimit të kthimit të Joshuas nga Hacor, ose u vra më vonë në një betejë të izoluar.

rr. 1. Këtu janë mbretërit. Këta mbretër sunduan shtete të vogla të qytetit me një enklavë prej vetëm 4 km².

III. **Ndarja e tokës së premtuar.** 13. 1 - 22, 34.

Kjo pjesë e madhe e Joshuas paraqet në detaje gjeografike ndarjen e tokës së bërë për secilin fis, me kufijtë e pasurive të ardhshme të fisit dhe përgjithësisht me një listë të qyteteve që përmbahen në të. Siç ka shpjeguar Kaufmann, ndarja e tokës ishte një akt i politikës kombëtare të fiseve që pushtuan Kanaanin, filloi ndërsa izraelitët ishin akoma në kampin e tyre bazë në Gilgal.

Është e rëndësishme të pranohet se fiset nuk kishin kolonizuar ende pjesën e tyre kur u përpiluan këto lista. Në realitet, Danitët nuk e kanë vendosur përfundimisht territorin e tyre të caktuar; Efraimi nuk e pushtoi ose e vendosi Gezerin (16, 3.10; 21,21); dhe Beniaminit kurrë nuk e pushtuan ose nuk e shijuan pushtimin e vetëm të Jeruzalemit, megjithëse ky qytet i atribuohet Beniaminit (18,28). Për më tepër, fakti që Ofra dhe Ofni, qytetet që i përkisnin Beniaminit (18, 23.24), ishin 6 km në veri të kufirit në Efraim, tregon një periudhë të parë para se të kishte ndonjë fërkimi fisnor. Kështu, listat e territoreve fisnore nuk mund të jenë lista të qyteteve dhe rretheve të mbretërive të Judës dhe Izraelit, as në kohën e Jishuah dhe as në kohën e Joshafatit.

Shumë prej qyteteve dhe fshatrave të tyre të renditur në këto kapituj nuk u pushtuan nga izraelitët me shekuj. Dhe disa nga vendet në qytetet e listuara mund të kenë qenë të banuara nga kananasit dhe nuk ishin kolonizuar nga izraelitët për një kohë të gjatë pasi të shpërndahej toka.

Ruben, Gad dhe gjysmë fisi i Manashe kishin caktuar tashmë territoret e tyre nga Moisiu në Transjordan (Nr. 32, 1-42; Jos 13, 8-33). Kthimi i luftëtarëve të tzyre përshkruhet në kapitullin 22. Në përmbushje të bekimeve fisnore të shqiptuara nga Jakobi (Zan. 49) dhe Moisiu (Lp. 33),

ndarja kryesore e Tokës së Premtuar ishte midis fiseve të Judës dhe Jozefit; caktimi për fise të tjera varej nga kjo ndarje themelore.

Fisit të Judës iu dha territori në jug të Kanaanit sepse në Judë ishte shoqëruar Kalevi, i cili pretendoi Hebron për trashëgiminë e tij (14, 12-15). Më vonë, fisi i Simeonit mori pjesën e tyre në Judë sepse “pjesa e bijve të Judës ishte shumë për ta” (19, 9). Pasardhësit e Jozef-Efraimit dhe gjysma e fisit tjetër të Manashit morën qendrën e Kanaanit (Samarisë), padyshim sepse Shekemi ishte caktuar në Jozef nga Jakobi (Zan 48,21-22; Jos. 24,32). Shilo, ku ishte vendosur Tenda e shenjtë (18, 1), ishte në territorin e Efraimit, ky vend strategjik në rajonin malor u zgjodh për mbrojtjen e tij dhe qendrën e tij për të gjitha fiset.

Midis Judës dhe Efraimit, toka iu dha pastaj Benjaminit (18. 11-28) dhe, në përfundim të Mesdheut, Danit (19, 40-48). Fiset e mbetura, Zebuluni, Jisakari, Asheri dhe Neftali – në të njëjtën kohë tërhoqën shorte për territorin në veri të Manasheut në rajonet Jezreel dhe Galile (19, 10-39). Përveçtributeve fisnore, alokuan qytetet e strehimit dhe qytetet për levitetë (20, 1-21. 42). Metoda e ndarjes së tokës për shtatë fiset e fundit ishte të vizatoni shumë para arkës (18, 6; sh. komentin në 7, 16-18). Seksionet, me kufijtë e tyre, ishin paraprakisht të paracaktuar për të ndjekur linjat natyrore të mbrojtjes nga një komitet i veçantë i zgjedhur për të përshkruar tokat e mbetura (18, 4-9). Ndarja e terrenit nuk ishte një detyrë e thjeshtë, por një punë e ndërlikuar, që kërkon drejtim të kujdesshëm dhe kohë mjaft të madhe.

rr. 24. *në rajonin e Dorit, Goim.* Mbase është një enklavë filistine. Në këtë rast Goim do të ishte një shkurtime për popujt (*goim*) të detit.

A. **Urdhri i Zotit për të ndarë tokën.** 13. 1-7.

rr. 1. Joshua ishte plakur dhe kishte përparuar për vite me radhë, sepse meqë ishte gati njëqind e dhjetë vjeç në 23, 1 (sh. 24,29), ai duhet të ketë qenë nëntëdhjetë ose njëqind vjet këtu. Ndarja, si dhe nënshtrimi, i tokës ishin përfshirë në mandatin e Joshuas (1. 6). Prandaj, plakja e saj ka dhënë një arsye të veçantë për të filluar shkarkimin e menjëhershëm të kësaj detyre, domethënë ndarjen e Kanaanit midis fiseve të Izraelit, jo vetëm pjesët e pushtuara tashmë, por edhe ato që ende nuk janë zotëruar. Joshua duhej të ishte i kënaqur kur pa se detyra e pushtimit që Zoti i

kishte besuar atij mbeti e papërfunduar, në mënyrë që Zoti të zhvillonte energjinë dhe guximin e secilit fis të veçantë. Popujt dhe zonat që mbetet për t'u kapërcyer janë të detajuara (13, 2-6).

rr. 2b-4a. *„mbarë krahina e filistenjve, me pesë qytetet Gaza, Ashdod, Ashkelon, Gat dhe Ekron dhe krahina e geshurasve në lindje të Egjiptit, përveç kësaj edhe krahina e avasve në jug, d.m.th. mbarë vendi nga përroi Shihor, në kufirin e Egjiptit, deri në Ekron.* Vetëm këtu përmenden filistenjtë; për këtë popull të Kretës (“Kaftor”, Amos 9, 7) nuk e pushtoi Palestinën në fuqi deri pas 1200 para Kr. sipas dokumenteve egjiptiane. Në Jos. 11,22, është Anakimi, jo filistenjtë, ata që banojnë në qytetet e fundit filistine të Gazës, Gatit dhe Ashdodit. Filistenjtë nuk figurojnë në 12,8 midis banorëve të vendit. Ata ishin ende të kufizuar në zonën bregdetare të Negev-it (Dal 13,17), afër Shihorit (Rrëke el-Arish), në të njëjtin rajon ku u gjetën pararendësit filistenj në periudhën patriarkale (Zan. 21,32; 26, 1). Ata u renditën në një pozitë të barabartë me geshurasit (1 Sam 27, 8) dhe Avvim (Lp. 2,23). Pararendësit e tyre mund të jenë tregtarë minoanë (Kretë), të cilët themeluan koloni tregtare përreth Mesdheut në vitin 2000 para Kr. Filistia përmendet si një rreth në Kretë në diskun e Faistosit, datohet rreth 1450 para Kr. Në dritën e provave të mësipërme, Josh. 13, 3 është ndoshta një njoftim i hershëm i shkrimit për të na informuar se fusha e pesë zotërve filistenj (Seren, Gjç. 16, 5; 1 Sam 5, 8) në kohën e Joshuas ende u përkiste kananasve.

B. **Territori i fiseve transjordane.** 13, 8-33.

rr. 8. Urdhri i Zotit për Joshuan përfundon me 13, 7; ky varg fillon fjalë për fjalë me të (domethënë me gjysmën tjetër të fisit të Manasheut), Rubenit dhe Gadit kishin marrë trashëgiminë e tyre.

C. **Fillimi i ndarjes së Kanaanit.** 14, 1-15.

1). Hyrje. 14, 1-5.

Trashëgimia e secilit fis zgjidhej me short, sipas Nr. 34. 16-29. Në ndarjen, levitët nuk u konsideruan si një nga dymbëdhjetë fiset, “sepse priftëria e Zotit [ishte] trashëgimia e tyre” (Jos 18. 7), po, madje edhe vetë Zoti (13, 33; Lp 18, 1-2).

2) Kalevi dhe trashëgimia e tij e premtuar. 14, 6-15. Kalevi, plakuri i madh i Judës, kreu i pakicës së sinqertë të dymbëdhjetë zbuluesve (Nr. 13,30), erdhi me përulësi të Joshua në Gilgal për të kërkuar tokën e tij të premtuar (Nr 14,24, 30; Lp. 36). Vini re se nuk ka pasur rivalitet mes këtyre dyve.

rr. 6. Kalevi, biri i Jefunit, kenasit. Para Daljes babai i Kalev, një jo-izraelit, u martua me një vajzë të Hur nga fisi Keluvai (Kalev) në fisin e Judës (I Kr. 2, 9.18-19.50). Ajo i dha Jefunesës djalinjtë të saj të parë, të cilit iu dha mbiemri, Kalevi. Këta të rinj trashëguan prerogativat e fisit të tyre dhe përfundimisht u bënë shef të fisit të tyre. Prindi i Kalevit, Otniel (Jos 15,17), quhet biri i Kenazit (I Kr. 4, 13-15), d.m.th., një kenizas. Kenizasit (Zan 15,19) ishin një nga fiset e Negev-it dhe malit të Seirit. Në lidhje me kenizasit, ata mund të kenë qenë punëtorë të aftë të bakrit nga Araba, e cila është i pasur me bakër.

rr. 8. Kalev është një shembull i jashtëzakonshëm i një besimtari të devotshëm. Për shkak se ai e ndoqi plotësisht Zotin, Zoti e mbajti atë të fortë fizikisht dhe të guximshëm deri në moshën tetëdhjetë e pesë. Ai pretendoi një trashëgimi të lavdishme – Hebron, afër së cilës Abrahami kishte ngritur çadrën e tij dhe ku vdiq – dhe ishte i paduruar për të luftuar për të mposhtur anakasit, duke ilustruar për ne mëkatet e brendshme dhe tundimet e jashtme. Duke marrë Hebronin, ai i bëri një shërbim të çmuar tërë kombit; më vonë ai ua la vullnetarisht qytetin e tij levitëve dhe jetoi në periferi (21,12).

D. **Territori i fisit të Judës.** 15, 1-63.

1) **Kufiri i Judës.** 15, 1-12. Kufiri jugor filloi nga gjiri i cekët i jugut (*lashon*, f.fj., “Gjuhë”) të Detit të Vdekur poshtë gadishullit të el-Lisanit, përgjatë rrëkesë së Fiqrehës, në jug të kalimit të akrebave, përgjatë Rrëkes Murra përgjatë shkretëtirës Tsin, në jug të Kadesh-Barnea, duke lakuar në veriperëndim nëpër disa oaza të tjera për në Rrëke el-Arish dhe Mesdheut.

Kufiri verior filloi në lindje në burimin e Jordanit, kaloi në veri-perëndim nëpër dy kampe të vogla me puse (Bet-Hogla, Bet-Aaba) deri në rrjedhën perëndimore të luginës nga Jordani në luginën Kelt (lugina e Akorit), ku qëndronte kufiri i Bohanit. Ai u ngjiti në bregun verior të luginës

së Keltit, duke u kthyer në drejtim të një Gilgali tjetër (Gëlilot, 18,17) afër ngritjes së gjakut (jo larg nga Hani i Samaritanit të mirë aktual në rrugën Jeruzalem-Jeriku) në anën në jug të wadi (lumi) Kelt. Ajo vazhdoi deri në En Shemesh (burimi i apostujve, në lindje të Betanisë), pastaj mbi malin e ofendimit të En-rogel (pusi në jug të Jebus-Cionit, në kryqëzimin e luginave të Kidronit dhe të Hinomit, I Mbr. 1. 9). Menjëherë në jug të Jeruzalemit, kufiri u ngjit në luginën e Hinomit (aram, *Ge-hena*) deri në lartësinë (në stacionin aktual) duke e ndarë atë nga skaji verior i luginës së Refaimit (lugina e gjigandëve; shih) 2 Sam 5, 18-22). Nga atje, kufiri u kthye në veriperëndim në burimin e ujit në Neftoah (Jos 15, 9; ‘Ain Lifta) dhe ndoqi rrjedhën e rrugës moderne Jeruzalem-Jaffa për në Kirjat-Jearim (sh. komentin 9, 16-21; cf. 15,60; I Kron 13, 6). Në perëndim të këtij qyteti, kufiri u kthye në jug duke kaluar përmes Seirit (Sores, LXX 15, 59 a; Saris i sotëm), hyri në luginën e Sorekut (Gjq. 16, 4, Rrëke es-Surar) në veri të Shesalon, dhe zbriti në Bet-shemesh (Ir-shemesh, 19,41; Tell Rumeileh-it, me siguri të moskokupuar atëherë, midis niveleve IV a dhe IV b, pasi nuk përmendet në kapitullin 10 e as në 15, 33-36 as në arkivat e el-Amarnës). Ajo vazhdoi pas Timnës (Tell el-Batashi, tetë kilometra nga wadi es-Surar nga Bet-Shemesh) deri në shpatullën e kodrës në veri të Ekron (Khirbet el-Muganna) në shpatin jugor nga rrëkeja në largimin e Shefelës. Kthesat kufitare në lumin e kaluar adiikron (Tell el-Ful, 5,6 km në veriperëndim të Ekron) në bregun verior, kaluan përgjatë malit Baala (19,44; Mugar, një shpat i pjerrët në dy milje në veriperëndim të Shikron), në drejtim të Javneel (Jamnia, Javné) dhe në grykën e lukthit në det.

Kjo metodë e delimitimit të kufijve që vijon në rregull sipas pikëpamjeve topografike, nga qyteti në mal, nga qyteti në lumë, etj. – është pothuajse saktësisht paralel me të njëjtën periudhë të historisë në marrëveshjen që përcakton kufijtë e dhënë nga mbreti hitas Supphuliuma për Niqmadu të Ugaritit, sundimtar i një vasali qytet-shtet në brigjet e Sirisë.

2) **Tokat e Kalevit dhe Otnielit.** 15. 13-20. Kjo pjesë e tregimit përsëritet në Gjq 1, 10-15,20.

rr. 17. *Otniel*. Për karrierën e tij të mëvonshme si gjyqtar, sh. Gjyq 3, 9-11. 19. Një bekim, këtu, krijaka është një dhuratë e prekshme, si në Zan 33,11; 1 Sam 25,27; II Mbr. 5,15. *Më dha tokë në jug*. Këtu është më mirë të mbash kuptimin origjinal të Negev-it dhe të përkthesh, sepse më kishe vendosur në tokë të thatë. Kirjat-Sefer është në kufirin verior të Negev-it. *Burimet e ujit*. Gullotat ka më shumë të ngjarë të jenë cisterna ose rezervuarë të formuar nga digat e rrëketë. Rrënojat e digave të lashta mund të shihen ende në Negerr.

3) Qytetet e Judës. 15, 21-63. Qytetet klasifikohen në dymbëdhjetë rrethe bazuar në vendndodhjen e tyre në katër zona gjeografike.

a) Qytetet e Negev-it (rr. 20-32). Beersheba (rr. 28) ishte qyteti kryesor i Negev-it në kohërat antike, ashtu siç është edhe në kohërat moderne. Emri tjetër, Bizjotja, ndoshta duhet të lexohet, së bashku me LXX dhe vajzat e saj (d.m.th. fshatrat). Edhe pse disa emra vendesh mund të kombinohen (Hacor-itnan, rr. 23; Hacor-hadata dhe Keriot-hecron, rr. 25; Ainrimmon, rr. 32), megjithatë ka më shumë se njëzet e nëntë. Ose numri njëzet e nëntë është një gabim i kopjuesit, ose emrat e vendosur fillimisht në margjinë u interpretuan më pas në tekst.

Një krahasim i Jos. 15,21-32; 19,18; 1 Mbr 2; 4 me gjysmën e dytë të listës së fushatës së faraonit Shishak (2 Mbr. 12, 2-12) të zbuluar në Karnak, zbulon se pak nga tetëdhjetë e pesë emrat e vendeve të listuara nga Shishaku në Negev dhe zonat ngjitur në pasazhet e Joshuas; ndërsa shumë paraqiten si emra personalë ose klanorë në listat më vonë gjenealogjike të I Kronikave 2 dhe 4. Prandaj, listat e qyteteve të Joshuas i përkasin një epoke para se pasardhësit e Judës dhe Simeoni filluan të pushtonin Negevin dhe për t'i dhënë emrat e tyre kolonive të reja që ekzistonin në kohën e Shishakut.

b) Qytetet e Shefelës (rr. 33-47). Katër rrethe janë përfshirë në rajonin e ultësirës, megjithëse në të katërtin (vrr.45-47) janë qytete të rrafshit bregdetar teorikisht vetëm nën kontrollin e Judës (11,22; 13, 2-3).

rr. 36. Gedera dhe Gederotaim. Lexoni me LXX, Gedera dhe vathat e tij, duke bërë katërbëdhjetë qytete në të gjitha.

c) Qytetet në Tokën e Kodrave (rr. 48-60). Gjashtë rrethe janë përfshirë në krahinën e kreshtës qendrore, e pesta që paraqitet në një varg të LXX midis rretheve 59 dhe 60, të lëshuara nga teksti masoretik nga një kopjues i lashtë. Ndër njëmbëdhjetë qytetet e listuara janë Tekoa, Betlehem dhe Etam (krh. 2 Kron. 11, 6).

d) Qytetet në shkretëtirë (rr. 61, 62). Bëhet fjalë për shkretëtirën e pabanuar e Judesë, e cila zbret në Detin e Vdekur. Meqenëse Bet-Araba (15, 6; 18,22) është afër Jerikut, tre ose katër qytetet e ardhshme mund të kenë qenë afër grykës së Jordanit ose përgjatë bregut perëndimor të Detit të Vdekur në veri të En-Gedit, në vend se në Buqeja, një luginë e ngritur sipër dhe në jug-perëndim të Kumranit.

rr. 63. deri sot, pra, para kohës së gjyqtarëve. As Juda dhe as Beniamini nuk mund t’i dëbojnë jebusait nga qyteti i tyre i fortifikuar në Cion (shih Gjç 1,21); por burrat e Judës morën dhe dogjën zonën e banimit pa mur në kodrën jug-perëndimore (Gjç 1,8) dhe jetuan atje me Jebusejtë para se Davidi të merrte kështjellën (II Sam 5, 6-7).

E. **Territori i fiseve të Josefit**, 16. 1 – 17. 18. Kjo u gjurmua – si një atribut i vetëm dhe pastaj u nda midis Efraimit në jug dhe gjysmës së fisit të Manasheut në veri. Territori i Efraimit përshkruhet së pari sepse, megjithëse ky fis ishte më i vogël (Nr 26, 34,37), Jakobi i kishte dhënë të drejtën e lindjes Efraimit (Zan 48, 9-20).

1) **Kufiri jugor** (i Efraimit). 16, 1-4. Nga Jordan, pas Naaratit (16. 7) në burimet pikërisht në veri të Jérikut (‘Ain Duq dhe’ Ain Nu’eimeh), në krahinën malore në jug të Betel-Luzit (rr. 2), kufiri ka kaluar në pasurinë e Bet-horonit të ultë (rr. 3), poshtë luginës së Ajalonit përmes Gezerit, dhe përgjatë shtrirjes së këtij lumi në Mesdhe, vetëm në veri të Jopës. Teorikisht të paktën, fisi i Danit u desh të zotëronte qytetet përreth Jopës dhe lumit Jarkon (19,45-46).

2) **Territori i Efraimit**. 16, 5-10. Nga Jarkoni, kufiri perëndimor ndoqi bregun verior për në Mishmetat (rr. 6. LXX. Ikasmon; me siguri Tell Arshufit, 10,5 km në veri të Jarkonit, ku kishte një ankorim të vjetër).

Kufiri verior me Manasheun përballet në jug-lindje nga Shekemi (pika qendrore; krh. Sarid si pikë qendrore në kufirin jugor nga Zebuluni, 19, 11-12) deri në Taanat-Shilo (10 km në lindje-jug-lindje të Shekemit në Rrëken Kerad – lugina tjetër në jug të Rrëkes Far'a) dhe poshtë rrëkes Kerad në lindje të Janohës (16, 7; Kirbet Janun, 11 km në jug-lindje të Shekemit) deri në Atarot, diku afër kodrës së lartë me kështjellën asmonej të Aleksandrisë (Karn Sartabe) me pamje nga Lugina e Jordanit. Kufiri verior udhëtoi në perëndim poshtë lumit Kana nga burimet e tij pranë Shekemit (sh. komentet 17, 7-9) deri në Jiljuliye, Tapuah të 16,8; 17, 7-8; 12,17. Nga ky qytet, kufiri kalonte në veri-perëndim përgjatë një rruge antike të Kanas deri në Mishmetat. Kalaja e Gezerit (krh. 10,33) u mor në fund nga një faraoni i Egjiptit, i cili ia paraqiti vajzës së tij si pajë duke u martuar me Solomonin (I Mbr. 9,16).

3) Ndarjet klanore të territorit të Manasheut. 17, 1-6.

Kishte (gjithashtu) shumë (në Kanaan) për fisin e Manasheut, që kur ishte i parëlinduri i Jozefit. (Tani) Machir, i parëlinduri i Manasheut, babai (d.m.th. zotëria, pronari) i (tokës) së Gileadit, sepse ishte njeri i luftës, kishte Gileadin dhe Baçanin.

2-6. Fakti që dhjetë porcionet e alokuara për fiset e Manasheut në Kanaan u krijuan në të vërtetë, dëshmohej disa shekuj më vonë nga ostraca e Samarisë, datohet rreth 770 para Kr. Këto regjistra të pagesave tatimore në natyrë nga rrethe të ndryshme klanesh, të zbuluara në pallatin e Jeroboamit II, përfshijnë emrin e Abiezer (si rreth; cf. Gjq 6.34; 8.2), Helek, Shekem, etj. Shemida, Noah dhe Hogla (shih Nr 26, 28-34; 27. 1-11; 36. 1-13).

rr. 3. Tselofhad, bir i Heferit, bir i Gileadit, bir i Makir, bir i Menasheut, nuk pati djem, por vajza. Linja mashkullore ishte zhdukur gjatë rebelimit të Korahut.

4) Tokat e Manasheut në Kanaan. 17, 7-13.

rr. 7. Vija bregdetare e Manasheut shtrihej nga Shihor-libnat, kufiri i përroit me Asherin vetëm në jug të Dorit (19.26), deri në Mishmetat (16. 6). Kjo faqe është e vendosur para ose, është e kundërta) Shekem (hebr. 'Al-pëne Shëkem) në kuptimin që, duke parë drejt lindjes së Mishmetat

përtej rafshinës së Sharonit, mund të shihet lugina e Shekemit midis kodrat e rumbullakëta të Ebalit dhe Gerizimit

rr. 8. Toka ose fushat e Tapuahut ishin në bregun verior të lumit Kana në territorin e Manasheut, megjithëse Tapuahu ishte në jug të lumit në Efraim.

rr. 9. Këto qytete të Efraimit. Eva Danelius propozoi të lexonte “*arim haelle si*” *arim haela*, dhe nuk LXX, të përkthente. “Arimi (ekuivalent me Haramin Arab, një zonë e izoluar dhe e shenjtë) e terebinas i përket Efraimit midis qyteteve të Manasheut. “Për vendin e shenjtë me lisin ose lagjen e tij pranë Shekemit, shihni 24,26 dhe komentin 24. 25-28. Kështu Shekemi, qyteti i strehimit, u konsiderua të jetë Mali i Efraimit (20,7).

rr. 11. (dhe) tre lartësi, që do të thotë Mali Tabor, kodra e Morehut dhe Mali Karmel ose Mali Gilboa. Kufiri verior me Asherin dhe Jisakaran ishte më pak i përcaktuar sepse Manasheut, fisit më të fortë, iu caktuan fortesat kananas. “Ky fakt do të priret qartë të vendosë solidaritet midis përpjekjeve të ndryshme, dhe të parandalojë përçarjen duke krijuar interesa të përbashkëta. Interesimi i fiseve më të forta do të shërbente duke përfunduar pushtimin e territorit të caktuar për më të dobët “. Gërmimet zbulojnë se qyteti kananas Megiddo nuk ra në Izrael deri në gjysmën e dytë të shekullit XII para Kr.

rr. 12-13. Por kananasit do të banonin në këtë vend. Me fjalë të tjera, ata ishin të vendosur për të qëndruar në këtë rajon. Manasheu nuk mund t’i largonte. Jamieson sugjeron që «indolenca, një dashuri lehtësie; mbase një njerëzimi i gabuar, që vinte nga një përçmim ose harresë e urdhrin hyjnor, një parim në rënie besimi dhe zelli në shërbim të Zotit, ishin shkaqet e dështimit të tyre “

rr. 13. Kur izraelitët ishin mjaft të fortë, një aluzion i mundshëm në kohën e Davidit dhe Solomonit.

5) **Kërkesa e fiseve të Josefit për më shumë tokë.** 17, 14-18. Joshua kishte takt dhe ishte i vendosur në marrëdhëniet e tij me anëtarët e tij të fisit. Ai nuk u dha atyre ndonjë shtesë, por i inkurajoi ata të pastrojnë pemët dhe të kolonizojnë kodrat e pyllëzuara. Fakti që kurrizi qendror dikur ishte pyllëzuar shumë, dëshmohet nga lendet e lisit dhe fara terebinti dhe rrënojat e drerit të gjetura në gërmime të shumta dhe një dhëmb derri

në Gezer, si dhe selvi dhe pisha në kala të mbretit Saul në Gibe'a (Tell el-Ful). Ndërsa kananasit pushtuan vendin më të mirë në luginën Jezreel (rr. 16) – dhe posedonin koçi të pajisjeve ushtarake superiore të armatosura me tehe të hekurta të zgjatura, të marra ndoshta në këtë kohë nga hitasit në Azinë e Vogël – malet e Efraimit dhe Manasheut ishin pak të populluar rreth vitit 1400 para Kr. Me përjashtim të Shekemit dhe Tircës, ka shumë pak site bronzi të vonë në qytete të fortifikuara kananasësh ose fshatra midis Betelit dhe Ibleamit. E këtij rajoni, Shekem është ndoshta i vetmi qytet, emri i të cilit mund të gjendet në arkivat e el-Amarnës. Edhe Dotan, marrë nga Tutmos III rreth 1479 para Kr., nuk përmendet në librin e Joshuas ose Gjykatësve ose në arkivat e el-Amarnës. Pra, kjo faqe e madhe ishte ndoshta e lirë në 1400 para Kr. Pak më vonë, vendet e vendosura u rritën shpejt në kodra, pasi izraelitët mësuan të gërmonin cisterna dhe t' i rreshtojnë me suva të papërshkueshëm nga uji me gëlqere për të ruajtur ujërat e shiut. Prandaj ekziston një arsye për mungesën e listave të qyteteve në Jos 16 dhe 17.

rr. 15. Nëse jeni një popull i madh, ngjituni në pyll. Kishte pyje nga të dy anët e Jordanit. Ata nuk duhet të jenë të kënaqur me qytetet që kishin marrë.

F. Ndarja e re e territoreve. 18, 1 – 19, 51.

1) Tenda e shenjtë e ngritur në Shilo dhe pjesët hidhen atje. 18. 1-10. Për një vend të shenjtë, izraelitët zgjodhën një vend të braktisur nga qyteti i epokës së bronzit në Efraim për shkak të vendndodhjes qendrore të tij në lidhje me të gjitha fiset (Seilun, 16 km në veri-verilindje të Betelit, 18 cm në jug të Shekemit). Tenda e shenjtë shërbeu si bërthama e organizatës amfiktyonike të Izraelit përpara se kombi të dëshironte një mbret. Qyteti do të ishte quajtur Jilua nga Shilo pas përdorimit mesianik të këtij titulli në Zanafilla 49.10, sepse arka, që simbolizonte praninë e Zotit, do të mbetej atje. Ndërsa përzgjedhja e Shilo dhe ndërtimi i kombit që rezultoi kishte ndërprerë domosdoshmërisht procesin e ndarjes së shtatë fiseve të fundit, këto fise, nga ana tjetër, ishin të ngadalta për të dalë për të pushtuar tokat e mbetura të Kanaanit. Joshua duhej të urdhëronte një ekspeditë zbuluese të njëzet e një burrave për të përshkruar tokën në shtatë pjesë.

2) **Territori i Beniaminit.** 18, 11-28. Dora e Zotit është e dukshme në barazimin për Beniaminin. Kjo pjesë e tokës midis Judës dhe Jozefit shërbeu për të mbushur Lp. 33,12 duke vendosur vendin përfundimtar të tempullit në Benjamin, dhe mori një lidhje për të bashkuar Izraelin duke e bërë Beniaminin lidhjen midis dy grupeve më të fuqishme dhe fisnore rivalë. Jozefi dhe Benjamin ishin bij të së njëjtës nënë, dhe fiset e Raketës ecnin së bashku nga Sinai (Nr 10, 22-24); ndërsa ishte Juda që e ofroi veten peng në vend të Beniaminit (Zan 43, 8,9; 44, 18-34).

3) **Territori i Simeonit.** 19, 1-9. Duke i dhënë Simeonit një tokë në pjesën jugore të trashëgimisë së Judës, Perëndia filloi të përmbushte mallkimin e Jakobit në lidhje me Simeonin (Zanafilla 49: 7). Simeonitët u ndanë nga shoqët e tyre të marshit, Rubeni dhe Gadi (Nr 10: 18-20), të cilët tashmë e kishin refuzuar Simeonin dhe kishin zgjedhur, në vend të kësaj, të kolonizinin Transjordanin me Manasheun.

rr. 9. Meqenëse pjesa e bijve të Judës ishte shumë e madhe për ta, dhe në mes të trashëgimisë së tyre u morën bijtë e Shimonit të tyre. Kështu përmbushet mallkimi i shqiptuar në Zan 47 që fisi i Shimonit të shpërndahej midis fiseve të tjera. Qytetet e këtij fisi ishin përqendruar rreth Beersheves dhe periferisë verilindore të Negev-it, ku oazet nuk ishin të shumta dhe ku pusët e thella ishin thelbësore për kolonizimin e përhershëm.

4) **Territori i Zebulunit.** 19, 10-16. Një lagje pa tokë në Galile të Ulët, përfshirë Nazaretin e DhR. Urtësia hyjnore vendosi fiset Lea, Zabulon dhe Jisakar në veri të fiseve të Raketës për të çimentuar bashkimin e të gjithë Izraelit. Juda, Jisakari dhe Zebuloni fushuan së bashku në shkretëtirë (Nr 2, 3-7; 10, 14-16). Këto lidhje kanë duruar me shekuj. Për shembull, Maria dhe Jozefi, të dy nga fisi i Judës, jetuan në territorin e mëparshëm të Zebulunit. Për më tepër, vetëm Zebulonitët emëruan një qytet Betlehem (Jos 19,15) pas atij të Judës.

5) **Territori i Jisakarit.** 19, 17-23. Territori shtrihej nga mali Tabor në perëndim në majën jugore të Detit të Galilesë dhe përfshin Luginën Jezreel në zonën e saj.

6) **Territori i Asherit.** 19. 24-31. Rajoni bregdetar i malit Karmel në veri, të paktën teorikisht, në Tir dhe Sidon. Mbishkrimet e Seti I (rreth vitit 1310 p.e.s.) dhe Ramses II përmbajnë referenca për një territor të një populli të quajtur 'Asaru, që korrespondon me territorin e Fenikisë jugore, duke treguar kështu që Asher kishte filluan të vendoseshin atje në fund të shekullit XIV.

7) **Territori i Naftalit.** 19. 32-39. Galileja lindore e sipërme dhe e poshtme.

J. Aharoni i Izraelit, i cili kreu një studim arkeologjik në Galilesë e Epërme, zbuloi prova të vendbanimeve të shumta të vogla, afër njëritjetrit, të cilat ai ua atribuon izraelitëve, disa prej të cilave ai thotë se filluan në shekullin XIV.

rr. 39. Trashëgimia e fisit të bijve të Naftalit, sipas fiseve të tyre, ishte këto qytete dhe fshatrat e tyre. Territori i Naftalit përfshinte male të ulta tërheqëse të mbuluara me pyje me rajone pjellore më të ulëta. Ky rajon qendror i Galilesë u përshkua nga një arterie e madhe tregtare që kalonte nga Jezreeli dhe qytetet në veri të Galilesë.

8) **Territori i Danit.** 19. 40-48. Për të forcuar më tej bashkimin e Izraelit, Zoti e ndau Danin nga vëllai i tij Naftali, dy djemtë e Bilhës (Zan 30,58) dhe bashkëlufëtaret e tij të shkretëtirës, Naftali dhe Asheri (Nr 10. 25-27), duke lokalizuar Dan midis Benjaminut dhe Mesdheut. Për këtë arsye, kur një pjesë e territorit të Danit humbi në favor të amorasve në rrafshinën filiste (Gjq 1,34), disa anëtarët e fisit u apostazuan dhe migruan në veri dhe kapën Leshemin afër pjesës veriore të Naftalit (Gjq 17; 18). Ky shpërngulje domosdoshmërisht ndodhi përpara ngritjes së qyteteve aramase në këtë rajon në shekullin XII (krh. 2 Sam 10,6), me gjasë gjatë sundimit të Otnielit (Gjq. 3.11; 18,28-30), rreth vitit 1370 -1330 para Kr.

9) Përfundimi i ndarjes së tokës. 19. 49-51. Joshua ishte gati të priste i fundi për një tokë në Timnat-Sera (Khirbet Tibne, 18 km në perëndim-jug-perëndim të Shilos, 27 km në jug-perëndim të Shekemit) në rrethin malor të Efraimit, fisit të tij.

G. Trashëgimia e Levit. 20. 1 – 21. 42.

1) Qytetet e strehimit. 20, 1-9.

Të gjitha këto gjashtë qytete ishin qytete levitike, që ndoshta konsiderohen si një kushtrim i shenjtë (hebr. *tëruma*, Ezk 45. 1) për Zotin për përdorimin e levitëve të tij, dhe për këtë arsye pronë e Zotit, ku vrasësit mund të vendoseshin nën mbrojtjen e hirit hyjnor (shih Nr 35, 9-34; Lp. 4, 41-43; 19, 1-13). Qytetet e strehimit u krijuan për të mbrojtur nga ligji i vjetër i gjakmarrjes vrasës i cili kishte vrarë një person pa paramendim. Duke mbërritur në azilin më të afërt, vrasësi paraqiti çështjen e tij në derë, ish gjykatore (krh. Lp. 21,19; 22,15). Ai më vonë u soll para drejtësisë para xhematit në bashkësinë më të afërt me vendin e krimit. Nëse ai u lirua, ai u dërgua përsëri në qytetin e strehimit derisa të lihej i lirë të shkonte në shtëpi kur vdiq kryepriifti. Kjo vdekje nënkuptonte një ndryshim në administratën priftërore dhe veproi ashtu si edhe periudha jonë e kufizimit.

2) Ndarja e qyteteve të premtuara për levitët. 21. 1-42.

Përbushja e Nr. 35, 2-8. Sh. gjithashtu I Kron 6, 54-81. Ndërsa këto qytete me kullota (periferi) u ndanë në pritje të nënshtrimit të plotë të tokës (Gezer, Jos. 21,21, jo në duart e izraelitëve deri në mbretërimin e Salomonit; për Tanah, c. 25, dhe Nahalal, rr. 35, sh. Gjç 1, 27-30), por për pjesën më të madhe levitët kishin pushtuar qytetet e tyre në kohën e Davidit (I Kr. 13, 2). Kjo ndarje midis fiseve të tjera pa një realizim të mallkimit të Jakobit mbi Levin, si dhe Simonin (Zan. 49, 5.7 b). Por Zoti e anuloi atë në rastin e pasardhësve të Levit për të ruajtur identitetin e tyre për shkak të pranisë së tyre me Moisiun në një orë të rëndësishme (Dal 32,26) dhe për shkak të veprimit të duhur të Pinhasit në lidhje me Zimrin (Nr 25). As Shilo dhe as ndonjë qytet i Efraimit nuk u dha priftërinjve; të gjitha qytetet priftërinj u caktuan në Judë dhe në Benjamin, aq sa të përfundonin më në fund në mbretërinë e Judës, kryeqyteti i të cilit do të ishte Jeruzalemi, Cioni, qyteti i Perëndisë (Ps 48). Kështu, ne shohim se Zoti dëshironte që pushtimi të përfundonte shpejt dhe se Jeruzalemi ishte vendi i shenjtërores së tij shekuj para Davidit (krh. Jos 9,27). Por, apostazia e përsëritur e Izraelit gjatë kohës së Gjykatësve pengoi ekzekutimin e vullnetit të përsosur të Zotit.

H. Përmbledhje e pushtimit dhe ndarjes. 21. 43-45. Ky është pasazhi kryesor nga libri, duke theksuar temën e besnikërisë së Zotit ndaj premtimeve të tij ndaj Joshuas (1, 5-9; krh. Ps 44, 2-3). Në harmonizimin e këtyre deklaratave të përgjithshme me dështimin e Izraelit për të nënshtruar Kanaanin, mbani mend gatishmërinë e Zotit për të marrë përsipër gradualisht vendin (Dal 23, 29-30; Lp. 7, 22-24).

I. Shtojcë. Nisja e fiseve transjordane. 22, 1-34.

Një incident në lidhje me dy e gjysmë fiset pas fushatave dhe ndarjes së trashëgimisë do të tregojë më shumë kujdesin providencial të Zotit për të ruajtur harmoninë në Izrael (krh. 22, 31). Ky kapitull rihap pyetjen nëse këto fise ishin në vullnetin e Zotit duke u vendosur në lindje të Jordanit. Shumë studiues kanë fajësuar Rubenin, Gadin dhe gjysmë fisin e Manasheut për zgjedhjen e trashëgimisë së tyre në Transjordan. Por C.H Waller argumentoi se kjo pikëpamje është historikisht e pasaktë. “Perëndia ia dorëzoi Izraelit vendin e Sihonit dhe të Ogut; dikush duhet ta trashëgojë atë. Përsëri, kufiri i vërtetë lindor i Palestinës nuk është Jordani, por vargmalet e Gileadit, që e ndan atë nga shkretëtira përtej. Në realitet, fiset dy e gjysmë ishin po aq në Palestinë sa të tjerët

rr. 1-9. Joshua pushoi fiset lindore me një bekim. Ai e kuptoi që ata i kishin përmbushur detyrimet e tyre ndaj Moisiut dhe ndaj vetvetes (Nr 32, 20-33; Jos 1,16-17).

rr. 5. Sigurohuni që të zbatoni urdhërimin dhe ligjin që ju ka urdhëruar Moisiu, shërbëtori i Zotit: dashuroni Zotin, Perëndinë tuaj. Në Lindjen e Afërt antike, fjala “dashuri” ishte një term politik që tregonte besnikëri ndaj mbretit dhe jo një ndjenjë.

rr. 10-34. Duke u kthyer nga shtëpia e Shilos, dy e gjysmë fiset ngritën një altar në krahinën perëndimore të Luginës së Jordanit, mbase diku afër Karn Sartabe, me pamje në kalimin e Adamit që çonte në Luginën e Jabokut.

10. një altar madhështor. Një altar i madh për t’i bërë njerëzit të duken, tërheqin vëmendjen. Kështu, ajo shërbeu si dëshmitar (22, 27-28) për të gjitha gjeneratat që fiset lindore kishin një pjesë në Zotin dhe në Izrael. Por ishte një veprim i padobishëm dhe mendjempërtë; Metoda e Zotit për të ruajtur unitetin ishte që të mblidhen të gjitha fiset tre herë në vit rreth altarit të Shilos (Dal 23,17).

rr. 11. Një altar në kufirin e tokës së Kanaanit, në krahinën e Jordanit, në anën që i përkiste popullit të Izraelit (d.m.th. të fiseve nëntë e gjysmë).

rr. 13. Në vend që të zhvillohet menjëherë lufta (22,12) mbi bazën e Lev. 17, 8-9; Lp 12, 4-14; 13, 13-18, fiset perëndimore dërguan me mençuri dhe providencë një delegacion të udhëhequr nga Pinhasi, biri i zellshëm i kryepriutit, i cili më parë kishte frenuar valën e apostazisë kur Izraeli ishte kthyer në Baal-Peor (Jos. 22,17 ; Nr 25). Ai i rivendosi fiset lindore “në një shpirt të butë” ose të butësisë, nëse është e nevojshme midis punëtorëve të krishterë (Gal 6,1; Mt 18,15).

rr. 16. kjo pabesi. Kjo fjalë është përdorur edhe për të shënuar mëkatën e Akanit (22,20; krh. 7, 1), i cili pothuajse kishte shkatërruar tërë kombin.

rr. 22. Zoti, Zoti, Zoti. Kombinimi dhe përsëritja e tre emrave hyjnorë, El, Elohim, Jahve (krh. Ps 50,1), formojnë një betim solemn dhe madhështor të marrë nga i akuzuari në mohimin e tij për akuzën e rebelimit dhe tradhtisë. Nëse është jashtë revoltës dhe mosbesimit ndaj Zotit, mos na shpëto sot! Ky është një betim i ngazëllyer, drejtuar drejtpërdrejt Zotit, në mes të pohimit të tyre.

rr. 30. Ata e mbajtën veten të kënaqur. Veprimi i fiseve lindore u duk krejt i nderuar për deputetët. Asnjë dënim themelor i fiseve transjordane nuk është paraqitur nga autori i frymëzuar. Sidoqoftë, kjo largim nga plani i Zotit për adhurimin e përqendruar më vonë rezultoi në braktisje, që shihet në refuzimin e tyre për të ardhur në ndihmë të Deborahës (Gjq. 5,15 b-17 a).

IV. Thirrja përfundimtare për besnikërinë ndaj aleancës në Tokën e Premtuar. 23, 1 – 24, 33.

Fjalimi i lamtumirës së Joshuas

A. Joshua me udhëheqësit e Izraelit. 23, 1-16.

Libri i Joshuas hapet me faktin se Zoti e udhëzoi Joshuan të merrte komandën; mbaron me Joshua duke i kërkuar kombit të përfundojë pushtimin e vendit. Duhet të kishin kaluar dhjetë deri në njëzet vjet nga ndarja e territoreve fisnore, kur mosha e Joshuas filloi të flasë për të. Gjatë këtyre viteve, ai vuri re vetëkënaqësinë dhe prirjen në rritje të Izraelit për të bërë kompromis me paganët, ndërsa sëmundja e tij e dobët e pengoi

atë të merrte më shumë drejtime personale në uljen ushtarake të qendrave të rezistencës kananase. Ndërsa Zoti nuk kishte ndërmend që dikush ta pasojë atë si komandant qendror, a nuk do të dështonte ai duke mos stërvitur udhëheqësit e fiseve për të vazhduar luftën? Tani që ndjeu se vdekja po afrohej, ai u desh të përdorte forcën e tij të mbetur për të nxitur Izraelin të rinovonte besnikërinë ndaj Zotit dhe bindjen ndaj aleancës.

rr. 1,2. Kanë kaluar shumë kohë që kur Zoti i dha pushim Izraelit (duke e dorëzuar atë) nga të gjithë armiqtë e tij përreth. Joshua ishte plakur. Ai së pari thirri udhëheqësit e kombit, ndoshta në Shilo, ku ishte vendosur Tenda e shenjtë (18, 1), për t’i paralajmëruar ata më seriozisht për rreziqet e apostazisë nga Zoti.

rr. 3-5. Së pari, ai i nxiti ata të rishikojnë atë që Zoti kishte bërë për ta dhe gjithashtu premtimet e tij për të eliminuar kombet pagane.

rr. 6-11. Së dyti, ai argumentoi (forma e urdhrit ose e mençur e urdhrit nuk përdoret) që ata të jenë shumë të vendosur për të ndjekur ligjin, siç ai kishte qenë (1. 7), që të mos përzihen dhe shoqërohen me kananasit idhujtarë. Ai i nxiti ata që të vazhdojnë t’i kushtojnë vetes (23, 8) Zotit, Perëndisë së tyre, dhe t’i qëndrojnë besnikë Atij (krh. Dal. 20, 6). Varet nga Zoti është mënyra sesi thotë DhV. “Rrini në Krishtin” (krh. Gjn 15, 1-10).

rr. 12.13. Së treti, ai i paralajmëroi ata rreptësisht për pasojat e martesës me fqinjët paganë të tyre (të ndaluar në Dal 34, 12-16; Lp 7, 3), sepse një shoqatë e tillë do t’i tërheqë izraelitët në kurthin e kulteve të pjellorisë dhe do të reagoje si një kamxhik në anët e tyre dhe si gjemba në sytë e tyre (krh. Nr. 33,55). Po kështu, nuk duhet të bëjnë paqe me zakonet e mëkatit që fshihen në jetën tonë.

rr. 14-16. Në mbyllje, ai përmbloodhi mendimet e tij, duke nxjerrë në pah mallkimin që duhej të shkelte aleancën, duke mbështetur kërcënimet e tij ndaj Lev. 26, 14-33; Lp 28, 15-68; etj

B. Rinovimi i angazhimit të besëlidhjes në Shekem. 24. 1-28.

Si rezultat i drejtpërdrejtë i takimit të tij me udhëheqësit, Joshua i bëri thirrje të gjithë kombit në Shekem të rivendoste aleancën edhe një herë si themelin e marrëdhënieve të tyre me Zotin. Kishin kaluar rreth 20 vjet – periudha thelbësore e nënshtrimit dhe kolonizimit të Kanaanit, dhe

përfshirjes së popujve të rinj (për shembull, gibeonasve) në komunitetin hebraik. Siç bëri Moisiu pas bredhjes në shkretëtirë (Lp. 30, 15-20), Joshua atëherë në mënyrë solemne dhe zyrtare u kërkoi fiseve që përsëri t’i premtinin besnikërinë e tyre ndaj Perëndisë së tyre, jo në Shilo por në Shekem, sepse afër këtij të fundit ishte një vend i shenjtë ose vend i shenjtë i hebrenjve. Këtu Perëndia së pari i premtoi Abramit vendin e Kanaanit; këtu, ky patriark ngriti altarin e tij të parë në vend (Zan. 12, 6,7). Edhe këtu, Jakobi kishte ndërtuar një altar (Zan 33,20) dhe i thirri shtëpisë së tij të shpëtonte nga idhujt e tyre (Zan 35, 1-4). Pranë Shekenit, Joshua vetë kishte udhëhequr më parë një ceremoni për ripërtëritjen e besëlidhjes (Jos 8, 30-35).

George E. Mendenhall haptazi zbuloi natyrën e besëlidhjes dhe përtëritjen e besëlidhjes në Izrael në kohën e Moisiut dhe Joshuas. Në formën e saj, aleanca e mozaikut duket më e afërt me traktatin e sovranitetit me të cilin një monark i madh i detyronte vasalët e tij t’i shërbenin atij në besnikëri dhe bindje. Traktate të tilla gjenden në paktet ndërkombëtare të Perandorisë hitase me shtetet e saj vasale, 1450-1200 para Kr, Por askund më vonë sesa në fund të mijëvjeçarit të dytë para Kr. Pakti i Mozaikut dhe Traktati i sovranitetit janë në thelb njëanshme. “Kushtet e traktatit janë të detyrueshme vetëm për vasalin, dhe vetëm vasali është betuar”. Ndërsa vasali u detyrua të besonte në dashamirësinë dhe mbështetjen mbrojtëse të monarkut, ky i fundit mbajti “të drejtën e tij të vetme për vetëvendosje dhe sovranitet duke mos u detyruar për detyrime specifike. Në rastin e besëlidhjes mozaike, izraelitët dhe turma e përzier (krh. Nr. 11, 4) qëndruan në pozitën e popujve vasalë, ndërsa Zoti ishte sovrani i tyre hyjnor. Pra, Zoti përdori një formë standarde të besëlidhjes, të njohur në Azinë Perëndimore në atë kohë.

Besëlidhja e lidhur me anë të Moisiut nuk është shpallur askund si një besëlidhje e përjetshme; prandaj duhej të përtërihej në mënyrë periodike, të paktën çdo brez. Në mënyrë të ngjashme, traktatet e hitasve “duke mos u konsideruar si detyruese në përjetësi nga e para, një rinovim i aleancës do të ishte e nevojshme herë pas here (po aty, 40,41), si për trashëgimtarin pas vdekjes së mbretit vasal. Po kështu, do të ishte një lexim periodik dhe i hapur i aleancës, si në Perandorinë Hitase dhe në Izrael (shih shënimin 8, 33-35). Vasali duhej të paraqitej ose të paraqitej

para sovranit një herë në vit për t'i bërë homazhe atij (krh. 24, 1 b; Lp. 16,16).

Shumica e elementeve që gjenden në tekstet e traktatit hitas mund të gjenden në këtë rinovim të aleancës në Shekem.

1) **Hyrje.** 24. 2 a. Kështu thotë Zoti, Zoti i Izraelit. Kjo deklaratë identifikon autorin e aleancës në marrëdhëniet e tij me njerëzit e tij vasal.

2) **Prologu historik.** 24. 2b-13. Ky seksion përshkruan me hollësi marrëdhëniet e mëparshme midis sovranit dhe nënshtetasve. “Në traktatet e suzerainty, rëndësi e madhe u jepet akteve bamirëse që kreu mbreti hitas kryen për të mirën e vasalit ... Ato nuk janë formula kategorikisht stereotipe, ... por përkundrazi janë përshkrime kaq të përpikta të ngjarje të vërteta, se ato janë një burim shumë i rëndësishëm për historianin “. Në prologun historik, monarku flet gjithnjë në formën e një adrese “je-tu”, drejtpërdrejt me vasalin. Pra, në këtë pjesë, nuk është Joshua, por Zoti është ai që flet, duke përshkruar marrëdhëniet e tij teokratike me Izraelin që nga thirrja e Abrahamit për të pushtuar.

rr. 2 b. në anën tjetër të lumit. d.m.th. rrethi në veri dhe në lindje të Eufratit, përfshirë Haranin (krh. 2 Sam 10, 16; 1 Mbr. 14,15; 2 Mbr. 17. 6; Is. 7,20). Kaldeasit tanë mund të kenë qenë një qytet në malet armene në veri të Haranit sesa qyteti sumerian afër Gjirit Persik. Terahu. . . Abraham. . . Nahori. Përmenden vetëm dy nga tre djemtë e Terahut, ata që ishin paraardhësit e Izraelit-Nahor si gjyshi i Rebekës dhe stërgjyshi i Leas dhe Rakelës.

rr. 7. Meqenëse kjo ceremoni ishte padyshim një rinovim i aleancës, përmendja e aleancës origjinale të bërë në Sinai është lënë jashtë, mbase për hir të shkurtësisë. Por kjo aleancë padyshim përmendet në kontekstin e menjëhershëm (23.16).

rr. 12. *brirë*. Ndoshta një shprehje figurative e fuqisë së panikut të Zotit që goditi Sihonin dhe Ogun (shih Dal 23, 27-30; Lp 7,20), në vend se një referencë e mbuluar për ushtritë e faraonit, të cilët kurrë nuk plaçkitën jugun e Gileadit dhe Moabit.

3) **Përcaktimet.** 24, 14-24.

Ashtu si në traktatet e sovranitetit hitas, detyrimi i parë ishte ndalimi i aleancave të tjera të huaja jashtë Perandorisë Hitase, kështu që “detyrimi i parë i aleancës [me Zotin] ishte që të refuzojë të gjitha marrëdhëniet e jashtme – kjo do të thotë me perënditë e tjera, dhe duke nënkuptuar, me grupet e tjera politike”. Kjo detyrë kryesore u kërkua nga Joshua nga Izraeli, siç mësuam në 24, 14-15.23; dhe dosja e pranimit të këtij detyrimi të aleancës nga njerëzit në vend se teksti i plotë i rinovimit zyrtar të aleancës, është përfshirë për hir të shkurtësisë. Për më tepër, duke qenë se ishte një rinovim i aleancës së Moisiut sesa një e re, nuk duhej të renditeshin përcaktime të tjera. Ka shumë të ngjarë që popullsitë vendase si gibeonasit dhe banorët e Shekemit gjithashtu të bëhen vasalë të Zotit duke braktisur perënditë e amorasve (24,15; krh. I Mbr. 18,21).

“Përgjigjja e njerëzve atëherë, dhe çdo herë që festohej festa e rinovimit të aleancës, paraqet pa mëdyshje, në vetëdijen për angazhimet e marra, zgjedhja për Zotin mbi bazën e bëmave të Zotit në të kaluarën, të parët e të cilëve ishin pjesërisht dëshmitarë dhe pasardhësit e të cilëve u bënë bashkëkohorë me anë të azhurnimit kulturor. Njerëzit gjithashtu e kuptojnë se këtu nuk bëhet fjalë thjesht për të zgjedhur një hyjnor të ri dhe për të eliminuar të tjerët, por për të bërë një mundësi themelore që rezulton në lënien e botës kaotike të feve për një futja në planin hyjnor të shpëtimit të gjithë njerëzimit; leni mitin të përshtatet në histori, të lërë kornizën gjeografikisht të kufizuar të hyjnive të ndryshme vendore për t’u bërë një pjesë integrale e universit, vend i zotërimit të Zotit, i zotit që nuk ka vendin e tij pikërisht se gjithçka vendi është i saj.” (Soggin)

rr. 14. Tani kini frikë nga Zoti. d.m.th. besojini Atij, shërbeni Atij dhe adhurojeni Atë. Një angazhim për t’i bindur vullnetit të tij të zbuluar.

rr. 19. Ai është një Zot xheloz, ai nuk do t’ua falë krimet dhe mëkatet tuaja. d.m.th. Ai kurrë nuk do të anulojë mallkimet e besëlidhjes.

rr. 21. Jo! sepse do t’i shërbejmë Zotit. Brezi themelues mbeti në thelb besnik i aleancës, megjithëse Joshua duhej të nxiste disa familje për të hedhur idhujt e tyre, çdo familje duhej të vendoste individualisht, sepse aleanca u bë së pari me familje (Veprat 16,31).

4) **Depozita e Besëlidhjes.** 24, 25-28.

Edhe midis hitasve, traktati “konsiderohej se ishte nën mbrojtjen e hyjnisë dhe ishte depozituar si një gjë e shenjtë në shenjtëroren e shtetit vasal” (po aty, f. 34). Po kështu, Joshua shkroi këto fjalë në librin e ligjit të Zotit (24,26; krh. I Sam 10,25), i cili ishte vendosur pranë arkës së besëlidhjes (Lp 31,24-27). Ai gjithashtu gdhendi statusin (ët) e përtëritjes së aleancës në një stele të madhe, të cilën e ngriti nën lisi ose terebinth që i përkasin vendit të shenjtë të Zotit afër Shekemit. Kjo pemë përmendet në Zanafilla 12. 6 (lit. Terebint i mësuesit për “rrafshnaltën e Moréut”, f. 35.

4. Në rastin e ceremonisë së aleancës së Jos. 8, 30-35, u shqiptua formula e mallkimeve dhe bekimeve, një tjetër tipar i rregullt i traktateve hitase.

C. **Shtojcë. Vdekja e Joshuas dhe sjellja pasuese e Izraelit.** 24, 29-33.

Joshua duhet të ishte mbajtur me shumë respekt në kohën e vdekjes së tij, pasi efekti i ndikimit të tij hyjnor tregohet në 24,31. Izraeli i shërbeu Zotit çdo ditë të Joshuas dhe çdo ditë të pleqve që kishin mbijetuar Joshuan, të cilin e kishte nxitur me kaq forcë, sipas kapitullit 23.

32. Varrosja e trupit të Jozefit (krh. Zan 50: 25,26; Dal 13,19) mund të ketë ndodhur shumë kohë para vdekjes së Joshuas, por atësia e frymëzuar “vendosi këtu llogarinë, duke simbolizuar në fund mesazhin e tërë librit të Joshuas – besnikërinë e Zoti “

rr. 33. Vdekja e kryepriftit Eléazar, djali dhe pasardhësi i Aaronit, është regjistruar me vdekjen e Joshuas, pasardhësi i Moisiut, për të treguar fundin e epokës (krh. 20, 6 dhe komenti i datës 20, 1- 9).

rr. 33. Ai iu dha në malet e Efraimit. Këto vargje të fundit lidhin librat e Joshuas dhe të Gjykatësve, duke kundërshtuar bekimin e gjeneratës themeluese me mjerimin e tjetrës.

LIBRI I GJYQTARËVE

Hyrje

Fjala “gjqqtar” në thelb përcakton një çlirimtar ose një shpëtimtar. Zoti krijoi disa prej tyre për të ardhur në ndihmë të Izraelit në përgjigje të një lutjeje serioze pasi ata u futën në telashe për shkak të mëkatit të tyre (idhujtarisë).

Gjqqtari i fundit është Samson që mishëron dilemën e Izraelit në tërësi. Tërheqja e tij personale dhe ngurrimi i tij për të përqafuar thirrjen e tij mishërojnë në mënyrë të përkryer çuditjen dhe luftën e kombit në tërësi. Ashtu si Izraeli u nda nga kombet e tjera me anë të besëlidhjes së Perëndisë me ta, Samsoni ndahet nga njerëzit e tjerë me thirrjen e tij si nazir. Ashtu si Izraeli ndiqte perënditë e huaja, Samsoni është tërhequr nga gratë e huaja. Izraeli dëshironte të ishte si kombet e tjera; Samsoni dëshiron të jetë si burrat e tjerë. Ndërsa Izraeli e kishte thirrur vazhdimisht Zotin në ankth, kështu bëri edhe Samsoni. Me pak fjalë, nën-temat që përshkojnë të gjithë pjesën kryesore të librit (Lufta e Izraelit kundër fatit të tyre dhe këmbëngulja e Zotit me të në gjykim dhe hir) janë theksuar përfundimisht në tregimin e Samsonit. Historia e saj është historia e Izraelit gjatë kësaj periudhe.

Kapitujt e fundit, që ndoshta i përkasin në mënyrë kronologjike fillimit të periudhës së mbuluar nga gjyqtarët, pikturojnë një pamje të dështimit njerëzor dhe të kaosit fetar dhe moral. Ata nuk lënë dyshim se mbijetesa e Izraelit gjatë kësaj periudhe ishte një mrekulli e hirit të Zotit. Por ekziston edhe një trashëgimi i hidhur e i përhershme: kombet që kundërshtuan Izraelin mbesin.

Organizimi i Izraelit gjatë kësaj periudhe mund të përshkruhet si një ligë fisnore. Faktori kryesor i tyre unifikues ishte feja e tyre, pasi ata ishin të gjithë aleatë me një Zot të vetëm. Ata u takuan ose në kohë lufte (kur u mobilizuan) ose për të adhuruar në shenjtëroren qendrore të Shilos ose në Shekem, ku ishte ndërtuar një shenjtërore tjetër përreth shtyllës që ngriti Joshua gjatë një ceremonie përtëritja e aleancës. Ata nuk ishin aq të bashkuar sa duhet të ishin dhe ka pasur raste të luftës civile (Beniaminitët kundër pjesës tjetër). Në të vërtetë, disa nga këto ndarje të lashta u paraqitën veten e tyre më vonë në periudhën e mbretërve.

Njësia themelore e tyre sociale ishte “shtëpia e babait”, një lloj familje e zgjatur. Ata zotëronin toka të caktuara të cilat ata i kultivuan. Në nivelin tjetër ishte klani i atyre që kishin lidhje. Secili zinte një zonë të veçantë. Klani ishte përgjegjës për sigurimin e mbrojtjes gjatë kohës së luftës. Në nivelin tjetër ishte fisi dhe më pas kombi.

Na është thënë që pas çdo çlirimi, Zoti dha një periudhë pushimi ose paqe. Ekzistojnë prova historike që japin të kuptohet se këto periudha përkuan me rritjen e kontrollit egjiptian të shteteve të tij vasale në Palestinë, të cilat natyrisht nuk i ka braktisur kurrë. Kjo ka dekurajuar revoltat nga brenda dhe inkursionet nga jashtë. Bastisja e faraonit Merneptah në 1220 është një shembull.

Vlen gjithashtu të kujtojmë natyrën e idhujtarisë në të cilën izraelitët vazhduan të binin. Ata adoptuan rrugët e kananasve sepse u martuan me ta. Në fenë kananase, gjithçka ishte përqendruar në kultin e pjellorisë. Ata besuan se zotat vetë kishin lindur nga një akt i lindjes midis forcave primitive të universit dhe se të gjitha qeniet e gjalla (njerëz dhe perëndi) kishin të njëjtën origjinë. Krijimi, menduan ata, kishte qenë rezultat i seksit midis perëndive, dhe pjelloria e përvitshme e tokës varej nga i njëjti proces. Si rezultat, çdo vit ata merreshin me prostitucion kult, për të inkurajuar perënditë të imitonin shembullin e tyre dhe të prodhonin pjellori në mënyrë që të lashtat të rriteshin në tokë. Ky ritual u krye në majat e kodrave të pyllëzuara, ku kananasit ngritën shufra prej druri që përfaqësonin hyjninë femërore, Asherën dhe gurët e pingultë për të përfaqësuar hyjninë mashkullore, Baalin. Nëse nuk do të kishte pjellori, do të thoshte që perënditë ishin të zemëruar dhe duhej të qetësoheshin nga sakrifica njerëzore: fëmijët u dogjën të gjallë në “përkushtimin e zjarrit” për perëndinë Moloch. Fëmijët gjithashtu janë sakrifikuar në kohë krize. Gjatë një rrethimi të veçantë të Kartagjenës, historianët vërejnë se deri në 200 fëmijë nga familje fisnike u ofruan si fli. Arkeologët kanë zbuluar një varrezë të madhe për fëmijë me mbetjet e viktimave sakrifikuere. Që datojnë rreth 4.000 para Kr., 20.000 urnë u gjetën që përmbajnë mbetjet e djegurave të fëmijëve nën moshën dy vjeç.

Çdo parcelë toke kishte pronarin e saj shpirtëror ose “Baal”. Kishte një Baal për secilën zonë. Kjo shpjegon pse gjejmë emra si Baal-Peor, Baal-Berit, Baal-Bek etj.

KOMENTAR

1. 1 – 2. 5 **Pas Joshuas: rënia ushtarake**

1. 1-2 **Izraelitët pyesin Zotin**

Para vdekjes së tij, Joshua kishte folur për kananasit që ende jetonin në vendin që u ishte caktuar fiseve të ndryshme, por ai siguroi izraelitët se me ndihmën e Zotit, ata do të mund t'i dëbojnë këta popuj (Jos. 23, 1 - 5). Duke e pyetur Zotin, populli e kuptoi se Joshua ishte udhëheqësi i tyre i vërtetë. Ata me siguri e kanë bërë hetimin e tyre përmes një prifti (shih 20,18. 27-28) në Gilgal afër Jerikut, sepse kjo ishte pika nga e cila ata u larguan (1,16; 2,11; cf. Jos. 5, 10). Juda, i emëruar për të shkuar së pari në orakullin e rr. 2, ishte fisi më i madh dhe më i fuqishëm dhe fisi nga i cili do të vinte përfundimisht Jezusi, Mesia (Zan 49,10).

rr.1. *kananas* Ky term i referohet një kulture dhe jo një race: Palestina, Libani dhe Siria ishin kananas.

1. 3-21 **Sukseset dhe dështimet e fiseve jugore**

Duhet vërejtur se si përmendja e aleancës Judë-Simeon në rr. 3 dhe 17 kornizojnë tregimin për fushatën e Judës në rr. 4-16. Një shtojcë që përmbledh arritjet e Judës vijon në rr. 18-21. Aleanca ishte e natyrshme sepse Simeoni ishte një fis i vogël, territori i caktuar i të cilit ishte brenda Judës (Jos. 19, 1).

Gjymtimi i Adoni-Bezekut (që do të thotë “zoti i Bezekut”) ishte një ndëshkim e merituar për trajtimin e tij brutal të të tjerëve (5-7). Jeruzalemi (7-8) është qyteti para-izraelit në kufirin e territoreve të Judës dhe Benjaminin (Jos. 15. 8; 18.28). Juda e bëri atë një goditje shkatërruese, por banorët e saj, Jebusasit, mbajtën një këmbë atje (ose ndoshta e gjetën më vonë) (21). Hebroni, ose Kiriati Arba (“qyteti i Arbës”), ishte një fortesë e anakimit, pasardhësve të Arbës, të cilët ishin të njohur për shtatin dhe shkathtësinë e tyre (Nr 13, 32-33). Otnieli, i cili u dallua në luftime në Debir (11-15) rishfaqet në 3, 9 si gjyqtari i parë, dhe gruaja e tij e zgjuar Aksa është e para nga një seri grash që shfaqen në libër në kap. 4; “gruaja e caktuar” e Tébets në ch. 9; dhe Delila në ch. 16). Kalevi besnik, i moshuar, por ende energjik, ishte përfaqësues i shquar i pleqve që i

mbijetuan Joshuas (2. 7; krh. Nr.13.30). rr.. 16 shënon përmbushjen e një premtimi të bërë nga Moisiu për Hobabin, udhëheqësit të kenasve, një fis midianias (Nr 10, 29-32), ndërsa rr. 17 tregon Judën duke shlyer ndihmën e Simeonit duke marrë pjesë në fushatën e suksesshme kundër Zefatit, një qytet në territorin e Simeonit.

Deri më tani kaq mirë, por shtojca në rr. 18-21 përmban indikacionet e para shqetësuese se gjithçka nuk shhkon mirë. Juda pati sukseset fillestare kundër qyteteve bregdetare të Gazës, Ashkelonit dhe Ekronit (18), por nuk ishte në gjendje të dëbonte banorët e këtij rajoni sepse kishin koçi hekuri (19). Kjo ndoshta tregon se filistenjtë, me teknologjinë e tyre superiore, kishin arritur tashmë në krahinë. Por pse koçit e hekurta duhet të jenë kaq vendimtare është konfuzë pasi Zoti ishte me njerëzit e Judës (19; krh. rr. 2). Po aq konfuz është dështimi i Beniamitëve për t' i përzënë jebusit nga Jeruzalemi (21). Kalevi shfrytëzoi plotësisht fitoren e Hebronit (20; sh. rr. 10), por Benjamitët nuk bënë të njëjtën gjë pas fitores së Jeruzalemit (8). Shkaku i vërtetë i këtyre dështimeve zbulohet vetëm në 2. 1-5.

Shënim. rr. 15 Negevi është pjesa e thatë, jugore e Palestinës, në jug-perëndim të majës jugore të Detit të Vdekur. Hyrje në ujë ishte thelbësore për tokën që Kalevi i dha Aksës të ishte produktive.

rr. 19. Ky informacion jep të kuptoitet që filistenjtë me teknologjinë e tyre superiore ishin vendosur tashmë në rajon.

1. 22-36 Sukseset dhe dështimet e fiseve veriore

Fiset e Efraimit dhe Manasheut ishin pasardhësit e dy djemve të Jozefit me të njëjtin emër (Zan 41,51). Ata ishin dy fiset më të shumta dhe më të fuqishme izraelite në Palestinën qendrore dhe veriore. Prandaj shtëpia e Jozefit u referohet këtyre dy fiseve dhe fiseve të tjera veriore të lidhura me to. Dy dukuritë e kësaj shprehje (22, 35) kornizë rr. 22-35, që është një tregim i sukseseve dhe dështimeve të këtyre fiseve veriore. rr.. 36. është jashtë kësaj kornize në shtojcë. Kjo do të thotë se rr. 22-36 kanë të njëjtën skemë të përgjithshme si rr. 3-21. Shtëpia e Jozefit “sulmoi” në 22, ashtu si Juda kishte në rr. 4 (folja është fjalë për fjalë “u ngjit” në të dy rastet), dhe Zoti ishte me ta (22) pasi ai kishte qenë edhe me Judën (19). Ashtu si Juda, shtëpia e Jozefit pati sukses fillestar (22-26), por kjo u

pasua nga një seri dështimesh (27-35) shumë më të përhapura dhe më serioze sesa në jug. Farat e këtij dështimi tashmë mund të shihen në rr. 22-26. Beteli u kap vetëm duke nënshkruar një marrëveshje me një kananas, i cili më pas rindërtoi qytetin në një sit të ri (23, 24, 26). Në vargjet e mëposhtme, gjurmohet një situatë përkeqësuese, kananasit që banonin midis izraelitëve (27-30), izraelitët që banonin midis kananasve (31-33) dhe së fundi amorasit që kufizojnë izraelitët në kodra (34). Rezultati përfundimtar është një situatë e veçantë, fiset veriore janë mjaft të forta për të mbizotëruar, por jo për të dëbuar kananasit e mbetur (28, 30, 33, 35). Shënimi i fundit (36) konfirmon se ajo që u arrit ishte ndarja e tokës midis izraelitëve dhe jo-izraelitëve sesa pushtimi i plotë. Përsëri, arsyet e kësaj dështimi, të cilat vetëm vihen re këtu, jepen në mënyrë të qartë në 2. 1-5.

Shënime. rr. 22. Beteli (“shtëpi ose tempull i Zotit”) u emërua kështu nga Jakobi (Zan. 28. 17-19; shih gjithashtu 4.5).

rr. 26. Perandoria Hitase përfshinte Turqinë e sotme dhe Palestinën veriore, në jug të Orontit. Kishte gjithashtu hitas rreth e rrotull Hebronit (Zan. 23 1-16), por konteksti këtu jep të kuptohet një vendndodhje më të largët.

rr. 27. Bet Shan, Taanach dhe Megiddo ishin një linjë fortesash kananase që shtriheshin në perëndim nga mali Karmel në Palestinën veriore përgjatë Luginës pjellore Jezreel.

rr. 28. Pra, ajo që ata kishin arritur ishte ndarja e tokës sesa pushtimi i plotë. Arsyja është dhënë në vargjet 2, 1-5.

rr. 29. Gezeri ishte një qytet strategjik në rrugën nga rrafshina bregdetare për në Jeruzalem.

rr. 30. Vendndodhja e Kitroitn dhe Nahalolit nuk dihet.

rr. 31. Akko ... Rehob ishin qytete në bregdetin në veri të malit Karmel në atë që tani është Libani.

rr. 33. Bet Shemesh (“shtëpi ose tempulli i diellit”) dhe Bet Anat (“shtëpi ose tempulli i Anatit”, një perëndeshë e pjellorisë) ishin qytete afër lumit Jordan, vetëm në jug të Detit të Galileës.

rr. 34. amorasit (“perëndimorët”) ishin një popull semitik nga shkretëtira arabe që u vendosën në Kanaan para izraelitëve.

rr. 35 Mali Heres, Aijalon dhe Shaalvim ishin qytete kodrinore në perëndim të Jeruzalemit.

rr. 36 Kalimi i akrepave (“Akrabbim”) dhe Sela (“Shkemb”) ishin afër skajit jugor të Detit të Vdekur (krh. amorasit “Hazazon Tamar” të Zan. 14, 7).

2. 1-5 **Izraeli akuzohet për mosbindje**

Ky unitet është kulmi i 1. 1 – 2. 5. Me “ngritjen” e engjëllit të Zotit në v. 1, kishte ardhur koha për rishikim dhe vlerësim (shih 1. 1, dhe komente në 1.2 dhe 1.22). Tani, përfundimisht zbulohet shkaku i vërtetë i dështimit të përshkruar në kapitullin e mëparshëm: mosbesim ndaj Zotit (2; krh. Dal. 34. 12-16). Sikur të ishin besnikë, Zoti do t’u kishte dhënë izraelitëve fitoren e plotë. Siç qëndron, ajo që duhet të ketë qenë një festë fitoreje ka dalë të jetë një moment i lotëve të hidhur (4).

Shënime. rr. 1. Engjëlli i Zotit është vetë “Zoti” në formën e një engjëlli (krh. 6. 11-24; 13, 3-21). Gilgal (“rrethi”) ishte afër Jerikut (sh. 1, 1. 16 dhe komentet). Bokim (“qarje”) ishte ndoshta Betel, por ai quhet këtu Bokim për arsyen e dhënë në rr. 4-5.

rr. 3. Unë thashë atëherë, nuk do t’i dëboj para jush; por ata do të jenë pranë jush, dhe perënditë e tyre do të jenë një lak për ju. Është një kërcënim i bërë më parë (shih Nr 33,35; Jos. 23, 13). Është vetëm 2,20 s. Zoti mund të njoftojë qëllimin e tij për të kryer këtë kërcënim.

2. 6 – 3. 6 **Pas Joshuas: rënie shpirtërore**

2. 6-10 **Rrëshqitja drejt apostazisë**

Fjalimi i engjëllit të Zotit në rr. 1-5 prezantoi temën e pabesisë së Izraelit. Autori tani fillon një përmbledhje të dytë të periudhës që pason vdekjen e Joshuas nga ky këndvështrim i ri. Ajo mori vetëm një brez për kujtesën e gjërave të mëdha që Zoti kishte bërë që Izraeli nën Joshuan të zbehej, dhe me të edhe njohja e vërtetë e vetë Zotit.

Shënim. Konteksti i rr. 6-10 në tërësi është Jos. 24 (sidomos vrr. 28-31).

rr. 9 Timnat Heres ishte në kodrat në veri-perëndim të Jeruzalemit.

2.11-19 **Pasqyrë e periudhës së gjyqtarëve**

Këto vargje përshkruajnë një model që do të përsëritet disa herë në kapitujt vijues. Izraeli provokon Zotin duke adhuruar perëndi të tjera (11-13). Zoti i ndëshkon duke ua dorëzuar armiqtë të tyre (14-15). Kur ata janë në vështirësi, Zoti dërgon gjyqtar për t'i shpëtuar ata (16-18). Kur gjyqtari vdes, njerëzit rifillojnë sjelljen e tyre të mëparshme (19). Zoti është i zemëruar dhe i dhembshur (12, 18b). Izraelitët janë rebelë dhe kokëfortë (17, 19b).

Shënim. Baalët dhe Ashtoret (11, 13) ishin perëndi të natyrës (respektivisht burra dhe gra) të adhuruar nga kananasit. Ata ishin menduar të kontrollonin motin dhe të kishin fuqinë për të rritur pjellorinë e tokës, kafshëve dhe njerëzve. Gjyqtarët (16, 18, 19) kishin një rol ushtarak (si çlirimtarë), një rol fetar (si predikuesit e ligjit të Zotit; sh. rr. 17) dhe një rol ligjor në zgjidhjen e mosmarrëveshjeve në kohë e paqes (sh. 4. 4- 5).

rr. 11. Për dallim nga izraelitët, këta njerëz paganë kishin punuar tokën që nga viti 1000 dhe ia atribuuan suksesin e tyre bujqësor adhurimit të perëndive dhe perëndeshave që duhej të drejtonin këtë proces të pjellorisë. Ata besuan se këto hyjnitë kontrollonin tokën dhe motin, dhe kështu pjellorinë e fushave dhe tufave,

2.20 – 3. 6 **Përgjigja përfundimtare e Zotit**

Me këtë pasazh, ne jemi sjellë në fund të periudhës së gjyqtarëve dhe tregojmë se çfarë bëri Zoti në fund si rezultat i apostazisë së vazhdueshme të Izraelit. Kanasit që fillimisht u lanë pas në kohën e vdekjes së Joshuas për të provuar besnikërinë e Izraelit, u lanë në fund si ndëshkim për pabesinë e tij (2,20 – 3,4). Kjo do të thotë, Izraeli dështoi në provë dhe Zoti kreu kërcënimin që i kishte bërë në Bokim (2. 3). Dy vargjet e fundit (3. 4-5) përmbledhin tërë hyrjen në libër. Izraeli jetoi midis kananasve (krh. 1. 1-2-5) dhe u shërbeu perëndive të tyre (krh. 2. 6 – 3. 6). Martesat e përziera me kananasit, të përmendura së pari këtu, ishin diçka që ishte ndaluar në mënyrë të qartë nga Zoti (Lp 7, 3).

Shënime. rr. 1. Luftërat e Kanaanit janë luftërat e pushtimit të përshkruara në librin e Joshuas.

rr. 2 Zoti synonte të provonte brezin tjetër duke u dhënë atyre përvojën e luftës kundër kananasve.

rr. 3 Filistenjtë migruan nga Azia e Vogël (Turqia moderne) përmes Kretës, duke mbërritur shpejt pas izraelitëve (shih 1,18; dhe Amos 9, 7). Ata krijuan një shtet pesë-qytetësh të përqendruar në atë që është tani Rripsi i Gazës në Palestinën jugperëndimore, por që shtrihet përtej tij. Sidonasit janë fenikasit, qyteti kryesor i të cilit në atë kohë ishte Sidoni. Ndoshta identiteti i horasve është hurrianë. Mali Baal Hermon në Lebo Hamat i referohet krahinës malore në lindje të zinxhirit kryesor të Libanit (drejt Damaskut).

rr. 5. Kjo është lista tradicionale e kombeve që kanë jetuar në Kanaan para okupimit izraelit (krh. Dal. 3, 8, 17; 23,23).

3, 7 – 16,31 **Karriera e gjyqtarëve**

3, 7-11 **Otniel**

Pas një përmbledhjeje të 2, 6 – 3, 6, autori tani fillon të na japë, me qëllim, karrierat e gjyqtarëve të ndryshëm, të cilët Zoti i ka dërguar (shih 2.16). E para, Otnieli, është një model në disa aspekte. Ai ishte anëtar i një klani me lidhje të ngushta me Judën, fisin qeverisës (1,13). Përveç kësaj, ai tashmë kishte dalluar veten në luftime dhe kishte fituar vajzën e Kalevit si gruan e tij (1, 11-15) – asnjë martesë të përzier me kananasit për të! (shih 3, 6.)

Karriera e Otnielit ndoqi modelin e përshkruar në 2, 11-19 por me dy detaje të shtuara: klithma e Izraelit (9) dhe pasuria e saj me Shpirt (10). Otnieli u caktua si çliruesi i zgjedhur i Zotit nga një dhuratë e veçantë fuqie që Perëndia i dha atij nga Shpirti i tij. Në këtë kuptim, ai ishte një udhëheqës “karizmatik”. Otnieli, gjyqtari gjykues, ilustron karakteristikat thelbësore të sundimit. Karriera e gjyqtarëve në vijim përfaqëson ndryshime të këtij modeli bazë.

Shënime. rr. 7. Ajërat ishin ekuivalente të “Ashtorave” (sh. 2.13 dhe komentin).

rr. 8 Kushân-Richeatayim (“Kushân i ligësisë së dyfishtë”) ishte ndoshta një emër i krijuar për tiranin nga viktimat e tij. Identiteti i tij i

vërtetë nuk dihet. Aram Naharaim (“Aram i dy lumenjve”) ishte ndoshta në veri të Mesopotamisë (Iraku-Siria moderne).

rr. 9. Përveç që ishte dhëndri i Kalevit, Otnieli ishte gjithashtu ose vëllai i tij më i vogël ose nipi i tij, me siguri ky i fundit (hebraishtja, është i paqartë), fq. 1 Kron 4, 13-15.

rr. 10. Emërimi një gjyqtari të Izraelit duhet të konsiderohet këtu si një element i shpalljes së tij si gjyqtar (sh. 2.17 dhe komentin). Samuel, në kontekstin e krizës së filistenjve (1 Sa. 7. 6).

rr. 11. Kjo periudhë e paqes do të paralele me përparimin e hitasve (pas marrjes së Mesopotamisë Veriore) në Palestinë gjatë mbretërimit të Amenhotep III (1394-1357).

3. 12-30 **Ehud**

rr. 12-14. sigurojnm kontekstin për karrierën e Ehudit, gjyqtarit të dytë, në rr. 15-30. Ndërsa modeli bazë është i njëjtë si për Otnielin, vetë Ehudi është një figurë çuditërisht e ndryshme. Ai ishte nga fisi i Beniaminit (15), i cili merrte vetëm komente negative në ch. 1 (sh. 1.21). Përveç kësaj, ai ishte i mëngjarash (15) dhe përdori një mashtrim për të vrarë tiranin (16-25) para se të përfshihej në një betejë të hapur (26-29). Por veprimet e tij sidoqoftë u drejtuan në mënyrë provinciale nga Zoti, i cili e përdori këtë hero më të pamundshëm për të sjellë çlirimin e popullit të tij të padenjë, por të dëshpëruar (15, 28, 30).

Shënime. rr. 12. Moabi ishte një shtet i vogël në lindje të Detit të Vdekur (në atë që tani është Jordan). Moabasve (dhe amonasve; rr. 13) ishin pasardhës të Lotit, nipi i Abrahamit (Zan 12,5; 19,36).

rr. 13. Amoni ishte drejtpërdrejt në verilindje të Moabit. Amalekasit ishin një fis nomade nga jugu i Kanaanit dhe veriu i Gadishullit Arabik. Ata ishin armiq të parë që u hasën nga izraelitët pasi u larguan nga Egjipti (Dal 17, 8-16). Qyteti i Palmave është Jeriku. Qyteti vetë ishte në gërmadha (Jos. 6,24; 1 Mbr. 16.34). “Pallati i verës” i Eglonit (ndoshta jo aq madhështor sa jep të kuptohet ky përkthim) ka shumë të ngjarë në oazën e afërt të “Ain es-Sultan”, të cilën Moab e kishte pushtuar përkohësisht.

rr. 15. Të qenit mëngjarashi i jep Ehudit një avantazh (befasi) të cilin ai e shfrytëzon plotësisht (21; krh. 20.17).

rr. 19 Idhujt (gurë të gdhendur) nuk ishin gurët e ngritur nga Joshua (Jos. 4,20) por mbetjet e një rrethi të lashtë pagan prej guri. Ishte vendi i parë ku izraelitët kishin ngritur kampin pasi kaluan lumin Jordan. 4,19).

rr. 26. Vendndodhja e Serisë është e panjohur.

rr. 30. Kjo do të përkonte me qetësimin e vendit nga Sheti I në 1318 e ndjekur nga mbretërimi i gjatë i Rameses II (1204-1172). Për 80 vjet = dy breza.

3.31 Shamgar

Shamgari është një hero edhe më i huaj se Ehud. Ai madje nuk mund të ketë qenë izraelit, sepse Shamgar nuk është tipikisht hebre dhe “Anat” është një emër i qartë pagan (sh. shënimin më poshtë). Megjithatë, ai gjithashtu “shpëtoi Izraelin” duke korrur një fitore të dukshme ndaj filistenjve, të cilët ishin armiqtë e izraelitëve dhe të kananasve (shih 3,3). Në këtë, dhe në mënyrën e tij shumë të pazakontë të luftimit (“me një viç viç!”), Shamgari parashikoi shfrytëzimet e mëvonshme të Samsonit (15. 15-16). “Ditët e Shamgarit, birit të Anatit”, mbahen mend në 5,6 si periudha të vështira kur Izraeli u shtyp me ashpërsi nga armiqtë e tij. Në këto rrethana, Zoti, gjithnjë besnik, përdori mjete të jashtëzakonshme për t’i shpëtuar, nëse vetëm përkohësisht. Meqenëse nuk kishte përmendur bërjen e paqes (krh. 3,30 dhe 5,31), fitorja e Shamgarit ishte ndoshta e izoluar, por megjithatë e rëndësishme.

Shënime. Anat ishte perëndeshë kananase e luftës, motra dhe gruaja e Baalit. Biri i Anijet ndoshta do të thotë këtu “një njeri si Anat”, që do të thotë “një luftëtar”. Shifra gjashtëqind zakonisht përdorej për të treguar një forcë të organizuar ushtarake nën një komandant (krh. 18.11).

rr. 31. Ai i përkiste valës së parë të popujve të Detit. Shifra 600 ishte një term popullor për një forcë ushtarake nën komandën e një oficeri.

4. 1 – 5. 31 **Barak** (plus Débora dhe Jaël)

4. 1-3 Shtypja.

rr. 1. tregon qartë se apostazia kishte zënë vend që nga vdekja e Ehudit. Fitorja e Samgarit kishte sjellë një lehtësim të përkohshëm, por

asnjë ndryshim në gjendjen shpirtërore të Izraelit. Prandaj gjykimi i përtërirë i Zotit, këtë herë në formën e Jabinit dhe Siserës.

Shënime. rr. 2. Këta hurrianë ishin kalorës të njohur. Sisera ishte një prej tyre. Ishte një përpjekje për të rikthyer fuqinë kananase në veriun e Izraelit. Hacor ishte 29 km në veri-perëndim të Detit të Galilesë, afër asaj që është tani kufiri Izrael-Liban. Dikur ishte qyteti më i fuqishëm kananit në Palestinën veriore. Jabin ishte ndoshta një titull dinastik për mbretërit e Hacorit (krh. ‘faraoni’ për mbretërit e Egjiptit). Joshua kishte mposhtur një tjetër “Jabin” në Hacor pothuajse 200 vjet më parë (Jos, 11. 1-11). rr. 23-24 me sa duket i referohet shkatërrimit përfundimtar të ringjalljes së Hacorit në shek. XIII, siç dëshmohet nga arkeologjia. Emri Sisera sugjeron se ai ishte udhëheqësi i një grupi të ashtuquajtur detarësh, të cilët, ashtu si filistenjtë, kishin emigruar në Palestinë me anije nga deti Egje Lindore. Emri *Haroshet Haggoyim* (“Haroshet e [kombeve të huaja]”) dhe vendndodhja e tij (afër bregdetit të Mesdheut afër malit Karmel në Palestinën veriperëndimore) japin të kuptohet që ai ishte fillimisht një koloni e këtyre detarëve. Në to, Jabini, fuqia e të cilit ishte në rënie, gjeti një aleat premtues kundër izraelitëve.

rr. 3. u referohet forcave totale të të gjithë koalicionit. Në 1468, faraoni Tutmose III mundi një koalicion kananas që përbënte një forcë prej 924 koçish në rrafshinën e Megiddos.

4. 4-24 Çlirimi.

Siç tregohet nga vendet dhe fiset e përmendura, aksioni u zhvillua këtë herë në Palestinën qendrore dhe veriore, sesa në jug, dhe veçanërisht në afërsi të lumit Kishon (7), i cili derdhet në perëndim përmes Luginës pjellore Jezreel në bregdetin afër malit Karmel, ose sot Haifa. Për dallim nga episodet e mëparshme, puna e dorëzimit të Izraelit këtë herë u nda midis tre personazheve kryesore. Debora profeti dhe gjyqtari (në kuptimin administrativ; 4-5), Barak, i cili është thirrur nga Debora për të udhëhequr Izraelin në betejë (6-16) dhe Jaeli, ije cila më në fund dërgon Siserën vetëm në çadrën e tij (17-22). Sidoqoftë, është vetë ndërhyrja e Zotit (15) që është pika e kthimit. Me interes të veçantë është mënyra në të cilën Zoti, ndërsa ende shpëtoi Izraelin, i hoqi nderin e fitores një burri që nuk

ishite i denjë për të (9) dhe ia dha asaj një gruaje (jo Deborah, siç e presim, por Jaëlit). Gratë mbizotërojnë në këtë episod. Jaëli, me të kaluarën e tij jo-izraelite (11, 17) dhe metodat e tij jokonvencionale (21; krh. Ehudi dhe Shamgari) ilustron më tej lirinë sovraane të Zotit duke përdorur këdo që dëshiron të realizojë qëllimet e tij.

Shënime. rr. 4. Drejtimi është fjalë për fjalë. “Gjyqtari”. (Sh. Dal. 18, 13-16.)

rr. 5. Rama dhe Betel ishin përkatësisht 8 dhe 19 km në veri të Jeruzalemit (krh. 1,22 dhe shënim). Vendi malor i Efraimit është një aludim për Palestinën qendrore (krh. 3.27). Për “Efraimin” shih 1,22.

rr. 6. Kedesh ishte vetëm në jug-perëndim të Detit të Galilesë, afër Tiberiadës moderne. Mali Tabor ishte në skajin verior të Luginës së Jezreelit, ku takohen territoret fisnore të Jisakarit, Zebulunit dhe të Neftalit.

rr. 11. Kenasit (emri do të thotë “farkëtar”) ishin nomadë që jetonin në jug të Palestinës, por ndonjëherë, si këtu, duke lëvizur më tej drejt veriut.

5. 1-31 **Kënga e fitores.**

Hebraishtja e përdorur në këtë këngë tregon se është një nga pjesët më të vjetra të poezisë në AT. Një version i tij u këndua në ditën e betejës (1) dhe me siguri iu dha forma e saj e tanishme shpejt pas kësaj. Mund të jetë ruajtur në disa koleksione të tilla si *Libri i Jasharit* (Jos. 10.13) ose *Libri i luftërave të Zotit* (Nr. 21.14). Këngë si kjo shpesh këndoheshin në adhurimin publik dhe u kujtonin brezave të ardhshëm besnikërinë e Zotit dhe gjërat e mëdha që ai kishte bërë për Izraelin, popullin e tij të besëlidhjes. Por këtu, kjo këngë e veçantë shfaqet në kontekstin e Episodit Debora-Barak, i cili nuk përmbillet zyrtarisht derisa të mbarojë kënga (sh. v 3,16 dhe khs. 3,11. 30). Sidoqoftë, ndryshe nga tregimi i mëparshëm, nuk është pyetja se si Zoti mori nderin për fitoren e Barakut dhe ia dha asaj një gruaje. Ajo u jep nder individëve dhe fiseve që kanë luajtur me guxim rolin e tyre (përfshirë Jaëlin) dhe berat ata që nuk e kanë paralajmëruar për një mungesë të caktuar uniteti midis fiseve (një problem që do të shfaqet më qartë më vonë në libër). Beteja përfshinte kryesisht fiset qendrore dhe veriore (nuk përmendet Judë), dhe në mesin e tyre, disa ishin më të pafajshëm se të tjerët. Por tema kryesore e këngës është

“veprimet e drejta” të vetë Zotit, i cili u bë kampion i Izraelit dhe mposhti armiqtë e tij (dhe ata të Izraelit) duke lëshuar fuqitë e qiellit kundër tyre. Në këtë, po kujtohet shumë kënga që izraelitët kënduan në kohën e Moisiut, kur Zoti po luftonte për ta kundër egjiptianëve (Dal. 15). Përmes ngjarjeve të tilla, Izraeli mësoi se Zoti që i bëri ato besëlidhje ishte Zoti i krijimit, si dhe i historisë, Krijuesi dhe Shëlbuesi. Ishte një pjesë thelbësore e besimit të Izraelit, sepse fqinjët e tyre kananas adhuronin perënditë e natyrës (Baalët) për të cilët thuhej se kontrollojnë motin, dhe izraelitët vetë tundoheshin vazhdimisht për të adhuruar këta perëndi (2,11).

Seksionet kryesore të këngës janë si më poshtë. prelude (lavdëroni Zotin dhe thirrni për të dëgjuar këngën; 2-3); ardhja e Zotit si kampion i Izraelit (4-5); kushtet që mbizotërojnë para betejës (6-8); një thirrje për të marrë pjesë në betejë (9-13); përgjigjja e fiseve izraelite (14-18); vetë beteja (19-23); vdekja e Siserës (24-27); duke pritur nënën e saj më kot (28-30); epilog (31). Beteja në vetvete është kulmi. Yjet luftojnë nga qielli dhe në tokë lumi Kishon përgjigjet duke u bërë përrua dhe duke shtypur armikun. Skena përfundon me goditjen e thuprave të kuajve ndërsa koçit e rrahur dëshpërimisht përpiqen të shpëtojnë.

Dy skenat e ardhshme tregojnë se sa i mposhtur plotësisht armiku. Mosveprimi (pritja) e së dytës është plotësimi i veprimit (vrasjes) së së parës. Biseda e heshtur midis nënës së Siserës dhe shërbyesve të saj nuk ishte aspak një shprehje e një terrori të pashprehur. Sisera nuk do të kthehej më. Por ajo që ishte një lajm i keq për shtëpinë e Siserës ishte një lajm i mirë për Izraelin: shtypësi ishte i vdekur. Ishte një çlirim që Izraeli nuk e meritonte, por një që Zoti me mirësjellje u dha atyre. Episodi Debora-Baraq përfundon me një himn dërmues të fitores për lavdinë e Zotit dhe pasuesve të tij besnikë, por mbi të gjitha të Zotit. Ai ishte vetë Shpëtimtari i vërtetë i Izraelit dhe mjeshtri absolut i mjedisit të tyre.

Shënime. Izraeli nuk kishte ushtri të rregullt në atë kohë. Të gjithë luftëtarët ishin vullnetarë porotë.

rr. 4-5. Seir ishte një mal në Edom, në jug të Izraelit. Sinai (Mt Sinai) ishte edhe më larg në jug dhe ishte vendi ku Zoti së pari i zbuloi Izraelit. Zoti është përshkruar si duke ardhur në shpëtimin e Izraelit nga mali Sinai, përmes Edomit. Ai është i rrethuar nga retë, bubullima dhe një tërmet, si

kur erdhi për herë të parë te njerëzit e tij (Dal. 19 16-19). Ai hyn në një stuhi dhe lëshon një stuhi (fjalë për fjalë) mbi armiqhtë e tij (20-21).

rr. 6. Në Shamgar, sh. 4,31.

rr. 8. Ata zgjodhën perëndi të reja, sh. 2,12; 4. 1. Izraelitët ishin çarmatosur nga armiqhtë e tyre (krh. 1 Sa 13,19). Fjala hebraike e përkthyer fillimisht një mijë do të thoshte një klan (si në 6,15) ose një kontigjent të vogël ushtarak. Shifra e izraelitëve ishte ndoshta shumë më e vogël nga sa jep të kuptohet përkthimi i zakonshëm.

rr. 10. Gomarë të bardhë u hipën nga njerëz të rëndësishëm (krh. 10, 4).

rr. 14 Ata që rrënjët e tyre ishin në Amalek ishin pasardhës të amalekasve që ishin vendosur në territorin e Efraimit (krh. 12.15).

Makir është një emër alternative për fisin e Manasheut (krh. Zan. 50,23)

rr. 17. Gilead është ndoshta një aludim indirekt për fisin e Gadit. Në atë kohë, ata jetuan në Gilead, një rajon në lindje të lumit Jordan (shih 1 Kr. 5.16). Atdheu i Danit ishte në jug, afër bregdetit. Shumica e tyre më vonë u zhvendosën në një vendndodhje të re në veriun e largët (1,34; 18, 1; krh. Jos. 19, 40-48).

Kanaani nuk ishte një shtet i unifikuar. Jabin dhe Sisera ishin udhëheqësit e një koalicioni anti-izraelit (shih 4.2).

rr. 19. zonë me moçale e cila preku lumin Kishôn.

rr. 20. Si trupa qiellorë, yjet (nga këndvështrimi i autorit) morën pjesë në konvulsione që sillnin shi.

rr. 23. Meroz është i panjohur, por ka qenë ndoshta një aleat nga i cili pritej gjëra më të mira. Merozi është i mallkuar. Jaëli, nga ana tjetër, është i bekuar (24). Mbi engjëllin e Zotit, sh. 2, 1.

rr. 25. Qumështi u përdor nga Jaëli për vetitë e tij të nxitjes së gjumit (krh. 4.19).

27. Sisera pësoi një magji të ngjashme me Eglon (3.25).

rr. 28. Nëna e Siserës është homologja tragjike e Deborahës, “një nënë në Izrael” (7).

rr. 31. Kjo periudhë (1223-1183) mbase përkon me mbretërimin e vendosur të Ramsesit III (1204-1172). Ky inkursion egjiptian mes të

tjerëve besohet se ka prekur vetëm armiqtë e Izraelit që banuan në krahinën bregdetare dhe të cilët nuk përmenden në këtë tregim.

Mallkimi i armiqve në këtë mënyrë ishte i zakonshëm që nga koha e Moisiut (shih Nr 10.35, dhe krh. Ps. 68. 1-3). Në rastin më të mirë, ajo nuk ishte e motivuar nga ndëshkimi personal, por nga njohja se gjykimi i përkiste Zotit dhe se nderimi i saj ishte i lidhur me fatin e popullit të saj. Si dielli kur lind në forcën e tij, krh. Samson (hebr. Shimshon: kap. 13 – 16), emri i të cilit rrjedh nga fjala hebraike *shemesh* që do të thotë “diell”.

6. 1 – 8. 35 **Gideon**

6. 1-6 **Shtypja nga midianasit.**

Lajmi i një apostazie të përtërirë në rr. 1 vjen si një shok pas lavdërimit të kapitullit të mëparshëm. Ajo na ndesh veçanërisht në mënyrë të mrekullueshme me dinjitetin e izraelitëve, të cilët nuk mund të rezistojnë gjatë për tërheqjen e perëndive të tjera, pa marrë parasysh sa shumë përpiqet Zoti për ta. Episodi i Gideonit eksploron këtë problem më hollësisht se episodet e mëparshme.

Fitorja e Barakut mbi forcat e koçive kananase kishte hapur luginën Jezreel të gjerë dhe pjellore për kolonizimin izraelit dhe kultivimin e fushave. Një lloj tjetër i armikut u shfaq më pas në të njëjtën zonë dhe një luftë e re për ta kontrolluar atë. Këtë herë, izraelitët u ndëshkuan duke iu nënshtruar sulmeve të përsëritura nga midianasit dhe të tjerët që përfshijnë tokën si karkaleca, duke gllabëruar dhe shkatërruar gjithçka në rrugën e tyre. Me jetët e tyre të shkatërruara, izraelitët u zvogëluan në një gjendje të mjerueshme, duke jetuar në çadra dhe shpella si kafshët. Në dëshpërimin e tyre, ata iu drejtuan, si zakonisht, Zotit.

Shënime. rr. 1. Midianasit ishin banorë të shkretëtirës së Arabisë veri-perëndimore, të lidhura me izraelitët përmes Abrahamit (Zanafilla 25: 1-5).

rr. 3. Arsyeja e mundshme për këto bastisje ishte thatësira. Popujt e tjerë lindorë u referohen fiseve të tjera nomade nga Arabia dhe Siria (shih Zan. 29.1).

rr. 4. Gaza ishte në bregdetin e Mesdheut në jug.

rr. 5. Domestizimi në shkallë të gjerë i deves (një zhvillim i fundit) bëri të mundur bastisjet në distanca të gjata.

6. 7-10 Një profet i dërguar për të qortuar Izraelin.

Në një zhvillim befasues, Zoti nuk iu përgjigj thirrjes për ndihmë nga Izraeli duke i dërguar menjëherë ata një çlirimtar. Në vend të kësaj, ai dërgoi një profet për t' u thënë atyre se, me sjelljen e tyre, ata kishin humbur të gjithë të drejtën e shpëtimit. Fjalimi i profetit përfundoi në këtë seri aktakuzash, duke e lënë të paqartë se çfarë synonte të bënte Zoti. Ishte një moment i tensionuar, kur fati i Izraelit ishte në diskutim, vetëm hiri mund t' i shpëtonte ata.

6. 11-24 Engjëlli i Zotit urdhëron Gideonin.

Me ardhjen e engjëllit, u bë e qartë se Zoti synonte ta shpëtonte Izraelin edhe një herë, dhe se instrumenti i tij i zgjedhur me këtë rast ishte Gideoni, thirrja e të cilit ndoqi të njëjtin model si ai i Moisiut në Dal. 3. Si Moisiu, ai e mori thirrjen e tij ndërsa fshihej nga armiku, duke bërë punë klandestine për ta mbajtur familjen e tij të gjallë (11). Ashtu si Moisiu, atij iu tha që Zoti po e dërgonte atë në një mision. (14) Ai protestoi, si Moisiu, se ai ishte i papërshtatshëm për detyrën (15). Ai mori të njëjtin premtim që mori Moisiu. “Do të jem me ju” (16) dhe, ashtu si Moisiu, ai mori një shenjë për të konfirmuar thirrjen e tij (17). Më në fund, një zjarr i mrekullueshëm sinjalizoi praninë e Zotit (21), siç bëri në thirrjen e Moisiut. Mesazhi është pra i qartë. Gideoni duhej të përdorej nga Perëndia për të shpëtuar Izraelin nga midianasit, ashtu si Moisiu ishte përdorur për të shpëtuar Izraelin nga egjiptianët. Zoti i Daljes edhe një herë erdhi në ndihmë të Izraelit.

Shënime. Ofra ishte në territorin e Manasheut, por ndryshe nuk dihet. Dy referencat për Ofren në rr. 11 dhe 24 kornizojnë përshkrimin e thirrjes së Gideonit. Abiezerite. Tek “Abiezer” një klan që i përket fisit të Manasheut Jos.17. 2).

rr. 12. Për engjëllin e Zotit, shihni 2. 1. 15. Gideoni nuk e ka njohur ende vizitorin e tij.

rr. 15. f.11. njëmijë ime (hebr. *Alpi*, nga *elef*). Kjo shprehje gjithashtu mund të përcaktojë një njësi të vogël ushtarake. Kjo mund të hedhë dritë mbi figurat shumë të mëdha që shfaqen në tregime të tjera.

rr. 22. Vetëm atëherë Gideoni kuptoi se kujt i kishte folur, dhe frika e tij vinte nga njohja e tij për rregullat e shenjtërisë (krh. 13 .22, dhe sh. Dal. 33.20). Por Zoti e siguroi menjëherë (23). Gideonit iu dha një privilegj i rrallë; Zoti i ishte shfaqur, por i kishte shpëtuar jetën.

rr. 24. Zoti është paqe (hebr. *shalom*). Kjo i bën jehonë paqes qetësuese të Zotit! në vargun e mëparshëm. Altari përkujtoi shpalljen e veçantë të Zotit që ndodhi atje (krh. Zan. 28. 16-19).

6. 25-32 **Gideoni shkatërron altarin e Baalit.**

Regjistrimi i Zotit të Gideonit menjëherë e hodhi atë në konfrontim të drejtpërdrejtë me familjen e tij dhe fisin e tij, sepse ata ishin bërë adhurues të Baalit, të cilin Zoti nuk do ta duronte. Altari i Zotit dhe altari i Baalit nuk mund të qëndronin krah për krah, pasi ishte një kundërshtim i drejtpërdrejtë me urdhrin e parë. “Nuk do të kesh perëndi tjetër përveç meje” (Dal. 20 3). Paralelisht me këtë lloj predikimi shpesh gjendet sot kur angazhimi i njerëzve ndaj Krishtit i vendos ata kundër vullnetit të tyre ose parimeve të familjes së tyre.

Gideoni, nga frika e pasojave, zbatoi urdhrat e Zotit nën mbulesën e errësirës dhe me ndihmën e shërbëtorëve të tij. Burrat e qytetit u skandalizuan nga shkatërrimi i altarit të Baalit dhe Gideoni u shpëtua vetëm nga vdekja me anë të mendimit të shpejtë të babait të tij, i cili u përball me mbrojtjen e nderit të Baalit ose shpëtimin e tij. Ati, pa hezitur zgjodhi në favor të djalit të tij (31). Për mrekulli, Gideoni doli si hero. Në të vërtetë, ai u lind përsëri, dhe si njohje e kësaj, ai mori një emër të ri që e shënoi atë si provë të gjallë të pafuqisë së Baalit (sh. shënimin në f. 32). Gideoni kishte filluar karrierën e tij për të ndjekur Baalin nga fusha, dhe skena tani ishte e gatshme që ai të bashkohej me milicinë izraelite për të zhvilluar një luftë të shenjtë kundër armikut të jashtëm dhe njerëzor, midianasve (33-35).

Shënime. rr. 25. Zgjedhja e demit të dytë (gjithashtu në rr. 26) ishte me sa duket një veprim i hirit në të cilin klani u kursye nga humbja e demit të parë të tij të shumimit.

rr. 27. Si bir i shefit të klanit, Gideoni ishte një njeri me një pasuri dhe ndikim të caktuar (krh. rr. 12, 14), megjithë fjalët e tij u fshinë në rr. 15.

rr. 31. Sfidë e Eljahut ndaj dishepujve të Baalit në një datë të mëvonshme (1 Mbr. 19.27)

32 Emri Jerub-Baal është një sfidë që Baali të veprojë nëse mundet.

6. 33-35 **Gideon tubon luftëtarët.**

Gideoni shpejt tregoi se ishte i shkathët kur erdhi për bashkimin e izraelitëve të shpërndarë në një çështje të përbashkët dhe për t'i porositur ata në tokë. Me luftëtarët e klanit të tij, Abiezritët, të konsoliduar plotësisht si bazë e tij e pushtetit (34), ai bëri thirrje për mbështetje më të gjerë, së pari nga Manasheu si një e tërë (35a), pastaj nga fiset fqinje veriore që kishte një kauzë të përbashkët me të vetin kundër pushtuesve (35b). Por nuk ishte vetëm zgjuars i njerëzore. Ai ishte një njeri që ishte kapur dhe energjizuar nga Shpirti i Zotit (34).

Shënim. rr. 33. Implikimi i këtij vargu është se, ushtarakisht, gjërat tani kanë arritur në një pikë kritike dhe se një betejë e plotë është e pashmangshme.

6. 36-40 **Gideoni kërkon siguri duke nxjerrë një bashkë.**

Ishte praktikë e zakonshme në botën antike të kërkosh konfirmimin e minutës së fundit të mbështetjes hyjnore përpara se të bashkohej një betejë (krh. 1 Mbr. 22. 6-28). Por duke pasur parasysh garancitë që Gideoni kishte marrë tashmë, veprimi i tij ishte më shumë një shprehje mosbesimi sesa besimi, pasi vetë Gideoni pranoi virtualisht nga fjalët e tij të para. “Nëse doni të shpëtoni Izraelin ... siç i premtuat. . “(36). Sh. gjithashtu v 39. “Mos u zemëro me mua. . . “. Përgjigjja pozitive e Perëndisë ndaj përvojës së përsëritur të Gideonit me gëzofin ishte një lëshim i hirshëm për besimin e tij të dobët sesa një tregues se Zoti ishte i kënaqur me të që kërkoi siguri në këtë mënyrë.

Shënim. rr. 39. Tharja e bashkës ishte një mrekulli më e madhe sepse, duke supozuar se vesa ra në të dy, toka e fortë zakonisht do të thahej më shpejt se bashka.

7. 1-8 Ulja e forcës luftarake të Gideonit në treqind.

Fuqia luftarake e Gideonit është zvogëluar në 300 (të tjerët janë emëruar si rezervistë), kështu që Izraeli nuk mund të mburret me faktin se forca e vet i shpëtoi ata (2). Por me këtë ulje drastike i erdhi një tjetër fjalë sigurie Gideonit. “Me treqind ... Unë do t’ju shpëtoj” (7).

Shënime. rr. 1. Burimi i Harodit (“burimi i dridhjes”, krh. rr. 3) ishte në anën jugore të luginës Jezreel (shih 1,29). Kodra e Moresë (“kodra e mësuesit”) ishte drejtpërdrejt e kundërt, në një pikë ku lugina u ngushtua.

rr. 3. E vetmja Gilead që njohim diku tjetër në DhV është një rajon malor në lindje të Jordanit (sh. 5,17), por kjo nuk përshtatet me kontekstin këtu. Ose është një tjetër mal Gilead ose, siç sugjerojnë disa, teksti fillimisht lexohej “Mali i Gilboas” (shih 1 Sam. 28. 4), por transmetimi i tij është ndryshuar aksidentalisht.

rr. 5-6. Teksti i këtyre vargjeve duket se ka vuajtur gjatë transmetimit. Dallimi origjinal ishte të bëhej midis atyre që u gjunjzuan dhe pinë me duart e tyre, dhe ata (300) që i futën fytyrat në ujë dhe pinë si qen. Pra, ishte ndoshta më e pamundurja që u zgjodhën, për ta bërë edhe më të qartë se fitorja nuk ishte një sukses njerëzor.

7. 9-15 **Gideoni zbret natën në kampin e midianasve.**

Në këtë skenë të fundit para betejës, Zoti, duke kuptuar se Gideoni do të ishte shumë i frikshëm për të zbuluar në kampin e armikut vetëm, edhe natën, i dha leje paraprakisht që të merrte me vete këtë shërbëtor të Puresë për mbështetje morale. (Kjo skenë e natës kujton atë të kaluarën nga 6, 27-32.) Ata u treguan se midianasit e trembur ishin në të vërtetë në një gjendje afër panikut; Zoti i kishte shqetësuar ata me makthët, të cilët i kishin bindur ata se kauza e tyre ishte e humbur (13-14). Kështu që Gideoni mori guxim dhe vendosi për një plan për t’i prishur ato. Por ishte e qartë se nuk do të kishte luftë të vërtetë; Zoti e kishte vënë tashmë armikun në duart e Gideonit (14-15).

Shënim. rr. 13. Elbi ishte drithërat më të zakonshëm në Palestinë dhe ushqimi kryesor i të varfërve. Ëndrra konfirmoi qëllimin e provës me ujë të rr. 1-7, që Zoti të arrijë një fitore të madhe me materialin më premtues.

7. 16-25 **Rruga e midianasve.**

Sovraniteti hyjnor dhe përgjegjësia njerëzore shkojnë paralelisht këtu, ashtu siç bëjnë gjithmonë në Shkrime. Edhe pse fitorja u dha nga Zoti, taktikat e zgjuara gjithashtu luajtën një rol të rëndësishëm. Gideoni tregoi aftësi të madhe në vendosjen e bandës së tij të vogël në atë mënyrë që të krijonte përshtypjen e një force të madhe që rrethonte kampin e armikut. Dhe klithma e njerëzve të Gideonit, “Një shpatë për Zotin dhe për Gideonin” (20), luajti mbi frikën tashmë të futur në midianasit nga ëndrra e rr. 13-14. Ishte shumë për ta. Në panik dhe konfuzion, ata së pari i kthyen shpatat e tyre kundër njëri-tjetrit, më pas u larguan në një çrregullim drejt Jordanit, por gjetën rrugën e tyre të arratisjes të bllokuar nga rezervistët që i kishte thirrur Gideoni (24- 25). Arrestimi dhe ekzekutimi i dy udhëheqësve të tyre tregon se sa shkatërruese ishte humbja e tyre. (25) Ne mund të mendojmë se sot, Perëndia është ende duke punuar, me Shpirtin e tij, me materialin më pak premtues për të përmbushur qëllimet e tij.

Shënime. rr. 16. Trumpet, kavanozët dhe pishtarët ishin armë të çuditshme, sigurisht, por efektive! 300 mund të mos kenë armë të vërteta fare, dhe ato duket se nuk kanë luftuar (shih v 21).

rr. 20. Shpata për Zotin dhe për Gideonin kërcënuan vdekjen me shpatë, por për ironi, ishin vetë shpatat e vetë midianasve që doli të ishin për Zotin “(22).

rr. 22. Të gjitha vendet e përmendura në këtë varg dhe rr. 24 ishin në ose afër Luginës së Jordanit.

rr. 24. Bet-Bara ishte pika më jugore e Jordanit, ku Gjon Pagëzori ishte më vonë të bazonte predikimet e tij dhe të pagëzonte njerëzit

rr. 25. Oreb dhe Zeeb do të thotë respektivisht “Korja e Madhe” dhe “Ujku”. Vendet ku ata u vranë u emëruan më vonë pas tyre, dhe për këtë arsye u njohën në kohën e autorit.

8, 1-3 **Efraimit e sfidojnë Gideonin.**

Efraimi dhe Manasheu ishin dy fiset kryesore në sektorin qendror të Izraelit (shih 1, 22-36), dhe ka të ngjarë për këtë arsye që Efraimi u ndje i përbuzur nga fakti se Gideoni (i cili ishte nga Manasheu) nuk e bëri e nuk i

përfshiu ato në apelin e saj fillestar (6. 34-35). Por Gideoni nuk e kishte mbaruar ende luftën me midianasit, të paktën për kënaqësinë e tij (4-5) dhe nuk mund të përballonte një pushim të plotë në radhët e tij në këtë pikë vendimtare. Efraimitët në të vërtetë kishin qenë shumë të suksesshëm dhe kishin të drejtë të ishin krenarë. Kur Gideoni ua tregoi këtë atyre, zemërimi i tyre ndaj tij u qetësua. Ky është një shembull klasik i një përgjigje të butë që largon zemërimin (Fu. 15, 1). Krahasoni reagimin e Jiftahut ndaj të njëjtit grup në 12, 1-6.

8. 4-21 **Ndjekja dhe kapja e Zebahut dhe e Calmunës nga Gideoni**

Në këtë fazë të dytë të luftës, e cila u zhvillua në lindje të Jordanit, Gideon shfaqet në një dritë të çuditshme. Objektivi i tij i deklaruar ishte kapja e Zebahut dhe Tsalmunna, mbretërit e Midianit (5), dhe ai e ndoqi këtë objektiv me vendosmëri të tërbuar, përkundër urisë dhe lodhjes së njerëzve të tij dhe refuzimit të drejtuesve të Sukotit dhe Penielit për t'i sjellë atij mbështetur. Ai priste që këta dy mbretër të viheshin në duart e tij me siguri si Oreb dhe Zeeb (7), por asgjë nuk tregon ndonjë përfshirje të Zotit në këtë aferë (krh. 8, 11-12 me 7, 21-22).).

Përlësia dhe matura e Gideonit zhduken plotësisht. Tani ai po hedh diplomacinë para erës, duke kërkuar mbështetje me kërcënime për zmbropsje për ata që nuk arrijnë ta japin atë (7-8). Dhe ndryshe nga faza e hershme e karrierës së Gideonit, nuk ka më asnjë referencë për përfshirjen e Zotit në atë që ai bën. Është e qartë se ajo që ai po realizon tani është nga forca e tij e karakterit dhe aftësive taktike, jo nga besimi i tij në Zotin. Veprimet e tij kundër Sukotit dhe Penielit parashikojnë veprime të ngjashme dhe më brutale të djalit të tij Avimelekut kundër Shekemit dhe Tebecit (krh. rr. 15-17. me 9, 46-49). Më në fund, zbulohet arsyeja e ndjekjes së furishme të Gideonit pas Zebahut dhe Calmunës: ata kishin vrarë vëllezërit e tij në një betejë të mëparshme, dhe Gideoni synoi t'i ndeshë ata (18-19). Më në fund, Jeteri, biri i Gideonit, i cili paraqitet papritur në rr. 20, shërben për të nënvizuar ndryshimin që ndodhi te babai i tij. Mosbesimi i mëparshëm i Gideonit pasqyrohet në Jeter, i cili heziton kur i thuhet të vriste të burgosurit, sepse ... ai kishte frikë (20). Vetë

Gideoni, përkundrazi, ka pamjen e një princi (18) dhe është një njeri i fortë (21).

Shënime. rr. 5. Vendi u quajt Sukot (“strehë”) sepse Jakobi kishte kampuar atje (Zan. 33,17). Ishte në kufirin e poshtëm të rrëkes Jabok, vetëm në lindje të Jordanit.

rr. 8. Peniel (“fytyra e Zotit”) u quajt kështu nga Jakobi sepse Perëndia iu shfaq atij atje (Zan 28,30). Ishte disa kilometra në lindje të Sukotit.

rr. 9. Kur të kthehem i sigurt, ose: pas fitores sime, ose: në triumf. Shalom mund të nënkuptojë edhe fitoren

rr. 10. Karkor ishte në lindje të Detit të Vdekur, shumë përtej kufijve të zgjidhjes së Izraelit.

rr. 11. Vendndodhja e Nobës është e panjohur. Jogbeha ishte 11 km në veriperëndim të Amanit modern.

rr. 13. Vendndodhja e kalimit Heres është e panjohur.

8, 22-27 **Qeveria e Gideonit mbi Izraelin**

Izraelitët propozuan që Gideoni të ishte më shumë se gjyqtar; ai duhet të mbretërojë si mbret dhe bijtë e tij duhet ta pasojnë atë (22). Gideoni ishte sjellë gjithnjë e më shumë si një mbret që kur kaloi Jordanin, dhe u dukej dishepujve të vet se ai tani duhet të bëhej një. Arsyeja e tyre ishte se ai shpëtoi Izraelin. Por ishte një keqkuptim themelor: që sjellja e fundit e Gideonit kishte shkaktuar. Ishte Zoti, jo Gideoni, që shpëtoi Izraelin. Rreziku kishte qenë gjithmonë se njerëzit nuk do t’i jepnin Zotit kredi për çlirimin e tyre (sh. veçanërisht 7,2), dhe kjo është pikërisht ajo që ata kanë bërë tani. Kur iu paraqit në këtë mënyrë, Gideoni me të drejtë hodhi poshtë ofertën dhe kërkesa e tij për materiale për të bërë një efod (shih më poshtë) ishte plotësisht në përputhje me deklaratën e tij se ishte Zoti i tij – edhe kush do të qeveriste Izraelin. Nëse Zoti do të qeveriste, ai duhej të merrej në pyetje dhe me sa duket ishte me qëllim ta bënte të mundur këtë hetim që Gideoni bëri një efod dhe e vendosi në Ofra, ku Zoti i ishte shfaqur për herë të parë atij. Por ishte një veprim i devotshmërisë që shkoi keq, sepse efodi u bë pothuajse një idhull, dhe Gideoni dhe familja e tij u përfshinë në adhurimin e rremë të lidhur me të. Pasi filloi kaq mirë, Gideoni pa dashje e zhyti Izraelin përsëri në braktisje.

Shënime. rr. 24. Ishmaelasit është një term i përgjithshëm për beduinët e rajonit të shkretëtirës në lindje të Jordanit, nga të cilët midianasit ishin një grup (shih Zanafilla 16,12; 37,28. 36).

rr. 27. Një efod ishte një veshje priftërore me dy gurë (Urim dhe Tumim) në brezin e gjoksit, e përdorur për të marrë përgjigje po-jo nga Zoti (shih Dal. 28, 28-30; 1 Sam. 23, 6-12)

rr. 27. Por ky veprim i devotshmërisë shkoi keq. Ai kishte nevojë për një efod për t'u këshilluar me Zotin. Megjithatë, duket se ka një mospajtim midis fjalëve të Gideonit dhe veprimeve të tij. Edhe pse nuk pranoi ta bënte veten mbret, ai u soll si mbret.

8, 28-35 **Vdekja e Gideonit dhe lindja e Avimelekut**

Trashëgimia pozitive e Gideonit për Izraelin ishte dyzet vjet paqe (28), gjatë së cilës ai me sa duket u tërhoq në jetën private (29), në përputhje me pohimin e tij se Zoti, dhe jo ai, duhet të sundojë Izraelin. Por mënyra e jetës së Gideonit (shumë gra, shtatëdhjetë djem dhe një konkubinë) ishte shumë më tepër si ajo e një sovrani sesa ajo e një qytetari privat. Kishte një mospërputhje shqetësuese midis deklaratave të tij publike dhe praktikës së tij private. Trashëgimia e tij negative për Izraelin ishte braktisja dhe dhuna. Pas vdekjes së tij, idhujtaria e lidhur me efodin që ai e kishte ngritur shpejt u shndërrua në një kult të Baalit në një shkallë të gjerë (33), dhe djali i tij Avimelek (shih shënimin rr. 31) tregoi që 'ai nuk kishte skrupuj të babait të tij në blerjen dhe ushtrimin e pushtetit.

rr. 28-35 në tërësi shërbejnë si një hyrje në tregimin e karrierës së Avimelek që vijon në ch. 9. Ajo që lakmonte fshehurazi Gideoni, i biri e kapi me forcë të përgjakshme.

Shënime. rr. 31. Kuptimi i Avimelekut (“babai im është mbret”) është një koment zbulues i qëndrimit ambivalent të Gideonit ndaj familjes mbretërore.

rr. 33. Baal-Berit (“Baal i besëlidhjes”) ishte perëndia e adhurar në Shekem, vendlindja e Avimelekut. Emri jep të kuptojë se ishte fjalë për një kult që ishte pjesërisht kananas dhe pjesërisht izraelit.

9, 1-57 **Përvoja e Avimelekut me të drejtën e familjes**

Tema e kësaj vazhdimi të episodit të Gideonit është ndëshkimi hyjnor. Kjo është bërë e qartë nga autori në një pikë kyçe të historisë (23-24) dhe në fund të fundit, pasi u arrit kulmi me vdekjen e Avimelekut (56-57). Është një tregim se si Zoti shkaktoi të keqen që Avimelek dhe njerëzit e Shekemit kërcyen në kokat e tyre.

Detajet e tregimit tregojnë se ky proces i ndëshkimit është punuar me përpikëri gati matematikore që nga momenti kur Zoti dërgoi një shpirt të keq midis Avimelekut dhe burrave të Shekemit (23). Avimeleku gjatë rrugës për në Shekem për të detyruar udhëheqësit e tij të kurdisnin mashtrime kundër bijve të Jerub-Baalit (domethënë të Gideonit; rr. 1-2) u përgjigj me ardhjen e Gaalit në Shekem për të nxitur udhëheqësit që të kurdisnin atë kundër Avimelekut (26-29). Prita e vendosur nga njerëzit e Shekemit (25) u përgjigj nga prita e vendosur kundër tyre nga Avimeleku (34). Më në fund, vetë Avimeleku, i cili vrau vëllezërit e tij në një gur (5, 18), u vra pranë një guri, i cili u hodh në kokë nga një grua anonim në Tebec (54). Pra, në tregimin që shpaloset, nën providencën mbizotëruese të Zotit, ka përgjigje ndaj veprimit dhe së keqes ndaj së keqes, derisa nxitësi kryesor i së keqes, Avimeleku, është vetë i rrëzuar. Me këtë, mbështetësit e tij, sikur zgjohen nga një ëndërr e keqe, ulin armët dhe kthehen në shtëpi pa mbaruar sulmin e tyre mbi Tebec (55).

9. 1-6 **Rritja e pushtetit të Avimelekut.**

Rritja e pushtetit të Avimelekut ishte krejtësisht e ndryshme nga ajo e heronjve të kapitujve të mëparshëm. Ai nuk ishte një gjyqtar i rritur nga Zoti, por një mbret që u rrit nga intrigat dhe dhuna. Ai ishte djali i vetëm që Gideoni lindi me konkubinën e tij në Shekem (8.31). Prandaj Avimeleku kishte dy grupe vëllezër: djemtë e tjerë të babait të tij (shtatëdhjetë në të gjithë) dhe djemtë e tjerë të nënës së tij (burra me ndikim në Shekem). Avimeleku me mjeshtëri shfrytëzoi pozicionin e tij unik. Ai u kthye vëllezër kundër vëllezërve, në mënyrë që të linte veten si djali i vetëm i mbijetuar i Gideonit, i aftë për të pasuar babanë e tij. Dhe duke ia dalë mbanë, ai e bëri, por pa mbështetjen e gjerë nga e cila kishte përfitur babai i tij. Vetëm qytetarët e Shekemit, duket se e njohën Avimelekun si mbret (6).

Shënime. rr. 1. Shekemi ishte vendosur në një kalim strategjik në qendër të Kanaanit, i lidhur me Izraelin që nga epoka patriarkale, por me një popullsi të përzier kananase-izraelite (Zan. 12, 6-7; Jos. 24).

rr. 2. Në Jerub-Baal sh. 6,32.

rr. 3. Për Baal-Berit, sh. 8,33.

rr. 5. Mbi një gur tregon një ekzekutim masiv publik.

rr. 6. “Millo” nënkupton “mbushjen” (d.m.th. një gurë artificial). Bet Millo (“shtëpia e çmendur”) ishte ndoshta një kështjellë në ose afër Shekemit. Pema e madhe në shtyllë ishte një pemë e shenjtë mbi një gur të drejtë, e lidhur me adhurimin gjysmë pagan të hhekemasve (krh. Lp. 16,21-22).

9. 7-21 **Jotam përballet me qytetarët e Shekemit.**

Jotami, djali i vetëm i Gideonit që i mbijetoi masakrës së Ofrës (5), doli të ishte humbja e Avimelekut. Ai u ndesh me qytetarët e Shekemit me dëmin që ata kishin bërë dhe i ftoi ata që ta dëgjojnë atë, dhe Zoti të dëshmojë për përgjigjen e tyre. Ishte një moment solemn. Jotami përdori një përrallë për të arritur qëllimin e tij, por pjesa kryesore e fjalimit të tij nuk qëndron në vetë fabulën (8-15), por në zbatimin e saj në situatën aktuale (16-21). Akuza kryesore që ai ngriti kundër dëgjuesve të tij ishte se ata nuk kishin vepruar në mënyrë të nderuar dhe mirëbesuese ndaj Jerub-Baalit (Gédéon) dhe familjes së tij. Gideoni u kishte dhënë atyre shumë përfitime, por përgjigjja e tyre e vetme kishte qenë të vrisnin pothuajse të gjithë djemtë e tij dhe t’i bënin ata mbretin më pak të denjë. Jotami përfundoi duke vënë para dëgjuesve të tij alternativat e bekimit (19) ose mallkimit (20). Bekimi, megjithatë, kishte pushuar së qeni një alternative e vërtetë sepse krimi ishte i pakthyesëm. Detaji i mallkimit në rr. 20 ishte në të vërtetë një njoftim gjykimi dhe gjatë gjithë pjesës tjetër të tregimit, autori tregon se si u zbatua. Fjalët e fundit të kapitullit e përcaktojnë këtë gjykim si mallkimit e Jotamit, birit të Jerub-Baal (57).

Shënime. rr. 7. Mali Gerizim ishte në jug-perëndim të Shekemit (shih 9. 1).

rr. 8. Burrat me dinjitet dhe ndikim në komunitet nuk ishin në ankth për të braktisur fushat e tyre të shërbimeve për nderin e dyshimtë të

monarkisë. Në DhV vajosja me vaj u përdor për të treguar emërimin në një zyrë speciale ose një rol në qëllimet e Zotit. Në veçanti, priftërinjtë dhe mbretërit u vajosën (shih Dal. 28,41; 2 Sam. 2, 4).

rr. 9. Vaji (si vera; krh. Dal. 29.40) ishte një element i rëndësishëm në përhapjet fetare brenda dhe jashtë Izraelit (p.sh. Dal.25. 6; Lev. 8.26 ; Nr. 7,19).

rr. 15. Avimeleku, i cili është krahasuar me një drizë të pavlefshme, nuk mund t'u ofronte asnjë siguri burrave të Shekemit. Përkundrazi, do të ishte mënyra për t'i shkatërruar ato.

rr. 21. Beer thjesht do të thotë “pus” dhe shfaqet në shumë emra të qyteteve të kësaj periudhe (psh. Beersheba, “pusi i shtatë” ose “pusi i betimit”; Zan 21,31). Vendndodhja e këtij “pusi” të veçantë është e panjohur.

9, 22-57 **Fundi i dhunshëm i mbretërimit të Avimelekut.**

Mbretërimi i Avimelekut ishte jetëshkurtër, mezi tre vjet. (22), por pa dyshim se ishin tre vjet shumë të gjatë për ata që duhej ta duronin. Si të gjithë tiranët, aftësia e tij për të imponuar dominim varej kryesisht nga besnikëria e një grupi relativisht të vogël që do të përfitonte prej tij. Me shkatërrimin e kësaj baze të ngushtë mbështetëse, u numëruan ditët e Avimelekut. Ankesat fillestare të qytetarëve të Shekemit nuk janë të qarta, por konflikti i tyre me Avimelekun u forcua me ardhjen e Gaalit, i cili e paraqiti veten si një alternative interesante (26). Rënia e Avimelekut ndjek modelin klasik. pakënaqësi e përgjithshme, fillimi i kundërshtimit të organizuar, shfaqja e një lideri rival, një luftë civile në shkallë të gjerë me tmerret e saj të pashmangshme dhe më në fund vdekja e tiranit dhe shpërndarja e mbështetësve të tij. Është vetëm hapi i fundit që përmban diçka me të vërtetë befasuese, por kthesa e komplotit në këtë pikë është tërësisht në përputhje me karakterin e librit në tërësi. Avimeleku, siç kemi parë, nuk u vra në një përballje përfundimtare titanike me Gaalin, por nga një grua që lëshoi një gur në kokë! Është një libër që tregon pa pushim se si Zoti sovran përdor mjete të pamundshme për të arritur qëllimet e tij. Mjetet me të cilat u fitua fitorja nuk lënë dyshim se ishte veprim i Zotit. Ai punon vazhdimisht në këtë libër në një mënyrë që ngatërron pritjet njerëzore dhe përjashton mburrjet njerëzore (sh. 7, 1-3).

Shënime. rr. 23. Një shpirt të keq e përdor Zoti për të gjykuar Avimelekun. Zoti nuk është i keq, por fuqitë e liga i nënshtrohen kontrollit të tij (krh. 1 San. 16,14; Jb. 1,12).

rr. 25. Mosmarrëveshja u nxit nga fakti se shekemasit ngritën grupe të armatosura në pritë afër rrugëve tregtare pranë Shekemit, duke privuar kështu Avimelekun nga honorarët që zakonisht nxjerrin nga karvanët që kalojnë nëpër territorin e tij.

rr. 27. Me sa duket ishte një festival i korrijes së rrushit që përfshinte ritet pagane (shih 8,33).

rr. 28. Shekemi dhe Hamori ishin udhëheqësit e krahinës në kohën e patriarkëve. Shekemi, i cili me sa duket i dha qytetit emrin e tij, dhunoi vajzën e Jakobit (Zan 34, 2). Gaali dhe përkrahësit e tij u bashkuan me Hamorin që, ndryshe nga Shekemi (dhe Avimelekut), nuk u ndot nga kontakti me të huajt. Zebul (shih rr. 30) me sa duket ishte një figurë jopopullore, ndoshta sepse ai nuk ishte me origjinë vendëse.

rr. 37. Qendra e vendit ishte një pikë referimi e rëndësishme, mbase Mali Gerizim, vetëm në jug të qytetit. Kalimi strategjik i Shekemit, midis malit Gerizim dhe malit Ebal, ishte vendosur në qendër të Kanaanit (shih Lp. 11,29). Pema e divinerit ishte jashtë qytetit, ndryshe nga pema e rr. 6. Ndoshta ishte “pema e madhe e Moresë [mësuesit]” e përmendur në Zan. 12, 6 dhe nëse po, një sit i lashtë pagan, mbase ende i frekuentuar nga shekemasit (sheh rr. 6). 41

Aruma ishte ndoshta Xhabal al-'Urma, një zonë kodrinore në juglindje të qytetit.

rr. 45. Ai spërkati kripë mbi të për ta bërë atë sterile dhe fushat përreth tij (krh. Lp. 29.23; Jer. 17, 6).

rr. 46. El-Berit (“Zoti i besëlidhjes”) është i barabartë me “Baal-Berit” (sh. 8,33 dhe khs. 9, 4).

rr. 47. Mali Calmon (“i hijës”) ishte i ashtuquajtur sepse ishte i pyllëzuar mirë. Vendndodhja e tij e saktë është e panjohur.

Tebec është Tubas modern, në veri të Nablusit.

rr. 53. Rrota e sipërme ishte një nga dy gurët e mëdhenj të përdorur për të bluar kokërr.

10. 1-5 **Tola dhe Jairi**

Nuk përmendet ndonjë kërcënim i jashtëm gjatë kohës së Tolës dhe Jairit. Po, Tola do ta kishte “shpëtuar” Izraelin, por në kontekst, me siguri i referohet gjendjes së trishtuar në të cilën Izraeli u la pas nga regjimi katastrofik të Avimelekut. Tola “shpëtoi” Izraelin duke ofruar një periudhë administrimi të qëndrueshme (sh. Debora në 4. 4-5). Po kështu, përshkrimi i tridhjetë djemve të Jairit në rr. 4 tregon qetësinë e kohës dhe, në rastin e Jairit, prosperitetin dhe prestigjin që gëzon gjyqtari. Ai tregon gjithashtu mungesën e gatishmërisë së giladasve për katastrofën për t’i goditur ata. Bijtë e mërzitur të Jairit do të kishin shumë pak përdorim kur amonasit filluan pushtimin e tyre (10. 7)! Atëherë giladasit do të kërkonin dëshpërimisht një luftëtar (10.18). Ata përfundimisht do ta gjenin një në Jiftah, të zhdukur, jeta relativisht e vështirë e së cilës e kishte ngurtësuar atë për një rol të tillë (11, 1-3).

Shënime. Jisakari ishte një fis izraelit verior (shih 4. 4). Për Shamirin mendohet se është identik me Samarinë, në Izraelin qendror, në jug të territorit të Jisakarit. Disa anëtarë të fisit të Jisakarit duhet të kenë emigruar atje. rr. 3. ndoshta duke parashikuar një periudhë administrimi të qëndrueshme pas kaosit të sundimit të Avimelek.

rr. 4. Havvot e Jairit do të thotë “kolonitë e Jairit”.

Kamon ishte në atdheun e Jair, rreth 24 kilometra në lindje të Jordanit.

10, 6 – 12, 7 **Jiftah**

Historia e karrierës së Jiftahut (gr. Jefte) zhvillohet në pesë episode, dhe në secilën prej tyre dialog luan një rol vendimtar. Episodi i parë (10, 6-16) ka të bëjë me apostazinë e përtërirë të Izraelit dhe pasojat që rrodhën prej saj. Kjo vendos fazën për atë që do të pasojë. Dialogu në këtë episod fillestar merr formën e një konfrontimi midis Izraelit dhe Zotit (10-16). Episodi i dytë zhvillohet nga 10, 17 deri 11,11 dhe ka të bëjë me rekrutimin e Jiftahut për të udhëhequr giladasit në betejën e ardhshme me amonasit. Dialogu këtu është midis pleqve të Gileadit dhe Jiftahut (11.5-11). Episodi i tretë (11. 12-28) është marrë tërësisht nga një shkëmbim diplomatik (dialog i largët) me mbretin amonas. Mosarritja e këtij shkëmbimi diplomatik çon në mënyrë të pashmangshme në kulmin e katërt

(11, 29-38), në të cilën zhvillohet beteja. Por ky episod është e ndërlikuar nga dëshira e Jiftahut dhe rezultati i saj, i cili bëhet qendra e vërtetë e vëmendjes. Qendra dramatike e këtij episodi është, pra, dialogu midis Jiftahut dhe vajzës së tij në rr. 34-38. Episodi i pestë dhe i fundit (12, 1-7) trajton një konfrontim midis Jiftahut dhe burrave të Efraimit pas betejës. Dialogu këtu është në rr. 1-4a.

Në njëfarë niveli, natyrisht, historia është thjesht një tregim se si Zoti e përdori Jiftahun për të shpëtuar Izraelin nga amonasit. Por dialogët tregojnë një nivel më të thellë kuptimi se kaq. Dialogu është në thelb një ushtrim në negociata, dhe kjo është e vërtetë edhe për pendimin e Izraelit (në episodin e parë) dhe për premtimin e Jiftahut (në të katërt vendimtar). Në nivelin e tij më të thellë, historia e Jiftahut tregon për pasojat tragjike që pasojnë kur feja degjeneron në negociata me Zotin. Kjo na tregon se si izraelitët e epokës së Jiftahut, përfshirë edhe vetë Jiftahun, kishin filluar të keqinterpretinin marrëdhëniet e tyre me Perëndinë. Në të vërtetë, kjo është vetëm për shkak të mëshirës së madhe të Zotit që ata nuk iu dorëzuan fatit që ata merituan aq shumë (krh. Vaj. 3,22).

10, 6-16 **Izraeli i bën thirrje Zotit**

Ekzistojnë tre konflikte në këtë episod fillestar në tregimin e Jiftahut. E para dhe më e dukshme është midis Izraelit dhe amonasve. Me lejen e Zotit (megjithëse ata nuk e dinin atë), amonasit e kishin ulur Izraelin mëkatar në një gjendje të dëshpëruar. (9) Në dëshpërimin e tyre, izraelitët iu drejtuan Zotit që t'i shpëtonte. Kjo i dha fund konfliktit të dytë në këtë episod, konfliktit midis izraelitëve dhe Zotit, pasi përgjigjja e tij ishte për t'i përballuar ata me numrin e tyre të turpshëm të apostazisë së përsëritur dhe për të refuzuar me forcë thirrjen e tyre. Ai pa thellësinë e pendimit të tyre dhe u irritua nga kjo. Ajo nuk do të përdoret më prej tyre (13-14). Ishte një moment i tensionuar, kur e gjithë e ardhmja e Izraelit ishte në diskutim përsëri. Ne kujtojmë për konfrontimin e mëparshëm në 6. 7-10, por ishte shumë më shqetësuese. Tani, ishte vetë Zoti që u ndesh me Izraelin, dhe kundërshtimi i thirrjes së tyre ishte i qartë dhe në dukje përfundimtar. Por dy vargjet e fundit sjellin shpresë duke na hapur një dritare për një konflikt që ndodhi në vetë Zotin. Me gjithë zemërimin e tij të justifikuar, ai nuk mund të duronte më mjërimin e Izraelit. Nuk ishte heqja e dorës nga

perënditë e tjera që e shtynë. Ata e kishin bërë këtë shumë herë më parë, vetëm për të rifilluar zakonet e tyre të vjetra (16; krh. rr. 11-14). Nuk ishte pendimi i tyre që e gjeti të pamundur ta injoronte, por mjerimin e tyre. Vetëm mëshira e Zotit qëndroi midis izraelitëve dhe shkatërrimit të plotë. Ata merituan të braktisen, por (i tillë është mëshira e tij) ai nuk mund t'i braktisë ata (krh. 2.18; Os. 11. 8-9). Është ky konflikt në zemrën dhe mendjen e vetë Zotit që mban çelësin e zgjidhjes së dy të tjerëve. Pjesa tjetër e tregimit do të tregojë se si funksionon.

Shënime. rr. 6. Mbi Baalët dhe Ashtoretët, shih 2,11.13. Aram ishte emri i lashtë për Sirinë (krh. 3, 8 dhe shënim). Për Sidonin, sh. 3,3; mbi Moabin dhe amonasit, sh. 3,12; dhe mbi filistenjtë, sh. 3, 3.

rr. 8. Për Gilead, sh. 7, 3. amorasit (sh. 1.34) ishin vendosur në Gilead, si dhe në vetë Kanaan (Nr. 21,21).

rr. 9. Vetëm amonasit shfaqen në historinë e Jiftahut; filistenjtë zënë një vend të rëndësishëm në historinë e Samsonit.

13-16. Kjo pasazh paraqet të parën dhe parashtron të dytën.

rr. 11. Referenca për rgjiptianët është në kohën e Moisiut. Referenca për amorasit është ndoshta në takimin me Sihonin e regjistruar në Nr. 21, 21-31. Për amalekasit, sheh 3.13.

rr. 12. Sidonasit (shih 3,3) mund të kenë qenë pjesë e koalicionit kananas të udhëhequr nga Jabini dhe Sisera (5,19). Maonitët janë të panjohur, por mund të jetë një referencë për midianasit.

10.17 – 11.11 **Gileaditët thërrasin Jiftahun**

Episodi i dytë hapet me amonasit për të filluar një ofendim të ri dhe izraelitët duke marrë këshilla të dëshpëruara me njëri-tjetrin. Është e natyrshme që gileadasit janë më të virozarit sepse është territori i tyre që kërcënohet menjëherë. Por ata nuk kishin një udhëheqës të efektshëm, dhe për këtë arsye qasja e tyre e bashkuar ndaj Jiftahut, të cilën dikur e kishin refuzuar (11, 7). Por Jiftahu ishte i dyshimtë. Pse duhet t'u besojë atyre që e kanë trajtuar kaq keq në të kaluarën? Kjo çoi në negociata të vështira në të cilat iu ofrua Jiftahut dhe pranoi rolin e dyfishtë të shefit të fisit dhe komandantit ushtarak (11, 8.11). Marrëveshja e lidhur në këtë mënyrë u ratifikua zyrtarisht gjatë një ceremonie të mbajtur në Mizpa,

vendi ku u mbajt mbledhja e parë (krh. 11,11 deri në 10.17). Kështu që episodi përfundoi aty ku filloi, por me Jiftahun tani instaluar si gjyqtar.

Pas reflektimit, ne mund të shohim se kjo episod është paralel me të parën. “Pendimi” i Izraelit ishte si negociata e dëshpëruar e gileadasve. Por përgjigjja e Jiftahut ishte shumë e ndryshme nga ajo e Zotit. Zoti u prek me mëshirë (10,16); Jiftah si duket u zhvendos vetëm nga interesi i tij personal dhe nga ambicia e tij personale. Ai negocioi tepër me negociatorët, ndërsa Zoti qëndroi në prapavijë si një dëshmitar i heshtur për gjithçka kishte ndodhur (11,11).

Shënime. 10,17 Micpa (“Kulla e Rojës”) ishte një emër i zakonshëm, por ky Micpa i veçantë (në Gilead) është i një lokacioni të panjohur.

11, 1 Gilead është emri i një personi këtu, ndryshe nga 10,17 dhe gjetskë (khs. Jos. 17, 1-3).

rr. 3. Tob (“i mirë”) ishte një qytet i Sirisë (Siria) (2 Sa. 10, 6-8).

11. 12-28 **Jiftahu përdor diplomacinë.**

Toka në diskutim këtu ishte në jug të Gileadit, në veri të lumit Arnon. Dikur ishte territori moavas, por ata e humbën atë në favor të amorasve, të cilët nga ana e tyre e humbën atë në facor të izraelitëve në kohën e Moisiut (Nr 21, 21-31). Në kohën e Jiftahut, amonasit si duket kapën vetë Moabin, i cili ishte në jug të Arnonit (rr. 24 i pasazhit aktual). Argumenti i Jiftahut ishte që Izraeli nuk kishte marrë asnjë tokë nga amonasit dhe se ata duhet të ndiqnin precedentin e vendosur nga ish udhëheqësit e Moabit dhe ta njihnin Arnonin si kufirin midis territoreve të tyre përkatëse (25).

Ky episod zbulon diçka me potencialin e Jiftahut për madhështi. Kjo tregon se ai është i aftë të kapërcejë sferën e Gileadit dhe të marrë përgjegjësinë për punët e Izraelit në tërësi. Por nuk është për t’u habitur që diplomacia e tij dështon. Toni i tij është zor se ai i një njeriu që ndjek paqen. Ai duket më i vendosur për të luajtur për kohën dhe për të vendosur drejtësi për kauzën e tij, me shpresën që Zoti, gjyqtari suprem (27), do të vendosë në favor të tij (dhe atë të Izraelit). Thirrja e tij e fundit për Zotin për të vendosur çështjen në atë ditë është praktikisht një deklaratë lufte dhe një shenjë e qartë se kulmi i tregimit është afër.

Shënime. Arnoni dhe Jaboku ishin dy përrenj ose rrëke në anën lindore të Jordanit. Midis tyre, ata mbyllën një pjesë të madhe të jugut të Gileadit (krh. rr. 18).

rr. 1.6 Deti i Kuq (“deti i vrullshëm”) do të jetë një aludim për Gjirin e Akabës, si në Nr. 33, 10-11. Kadesh-Barnea ishte një koloni në skajin jugor të Kanaanit (Nr 13,26).

rr. 17. Edomi ishte vendi i pushtuar nga pasardhësit e Esavitt, në jug të Detit të Vdekur. Për Moabin, sheh 3.12.

rr. 19. Për amorasit, sheh 1,34 dhe 10,8.

rr. 21. Hebboni dikur ishte një qytet i Moabit, i marrë nga Sihoni, mbreti i amorasve dhe e bëri qytetin e tij mbretëror (Nr 21.26). Vendndodhja e saktë e Jahacit nuk dihet.

rr. 24. Kemoshi ishte perëndia e Moabit (1 Mbr. 11,7; 2 Mbr. 23,13; Jr 48, 7. 13, 46), por ndërsa amonasit sunduan aktualisht Moabin, Kemoshi gjithashtu konsiderohej se ishte perëndia e tyre. Ishte e zakonshme që udhëheqësit të “përvetësonin” perëndinë e territoreve që ata pushtuan në këtë mënyrë.

rr. 25. Balaku, i biri i Ciporit, ishte mbret i Moabit në kohën e Moisiut (Nr 22-24).

rr. 26. 300 vjet. Kjo do të vendoste pushtimin përsëri rreth vitit 1400. Aroer ishte një qytet në bregun verior të lumit Arnon (shih rr. 13).

11. 29-40 **Premtimi i Jiftahut dhe rezultati i tij**

Ardhja e Shpirtit në Jiftah (29) shtron një seri ngjarjesh që ne dimë tani. Ajo çon në mënyrë të parashikueshme në fitoren vendimtare në rr. 33. Por kjo sekuencë është ndërprerë në këtë rast nga një dëshirë (30-31), dhe një herë e bëri atë të dominojë në të gjithë episodin. Beteja merr vetëm trajtim sipërfaqësor, interesi kryesor i saj është që krijon kushtet në të cilat Jiftahu do të duhet të përmbushë premtimin e tij.

Premtimet, si të tilla, nuk ishin të zakonshme (psh. Nr. 30; Ps.22; 25; Ec. 5. 4-5). Por nuk ishte një dëshirë e zakonshme. Ai në mënyrë të qartë premtoi një fli të djegur (31b), por nuk e specifikoi viktimën, por vetëm mjetet me të cilat ajo do të identifikohet. “Çfarëdo [ose kushdo] del prej saj. ...“(31a). Formulimi ishte i paqartë dhe rrezikonte të gjithë në shtëpinë e Jiftahut. Për tmerrin tonë dhe të saj, ishte vajza e tij e virgjër, fëmija i tij i

vetëm, që u bë viktimë (34-35), dhe tragjedia e vërtetë është se një dëshirë e tillë ishte krejtësisht e panevojshme (siç tregohet episodet e mëparshme). Në kontekst, kjo mund të shihet vetëm si një përpjekje e gabuar për të negociuar me Perëndinë. Jiftahu, negociatori i urtë, mbivlerësoi dorën dhe pagoi një çmim tragjik. Gjysma e dytë e këtij episodi lexohet si një përmbysje e keqe e Zan. 22, historia e një babai tjetër dhe një fëmije tjetër vetëm. Por Jiftahu nuk ishte Abraham dhe në rastin e tij nuk kishte zë nga parajsa, vetëm heshtje ndëshkuese. Mund të konkludojmë vetëm se Zoti ishte aq i zemëruar me premtimin e Jiftahut sa me “pendimin” e Izraelit. Sh. veprimin e mbretit të Moabit në 2 Mbr. 3. 26-27. Shqyrtoni sa shpesh lutjet moderne përmbajnë elemente të bisedimeve me Perëndinë. Shembulli i Jiftahut tregon qartë se me Zotin nuk duhet të negociohet në këtë mënyrë.

Shënime. rr. 29. Në Manashe, sh. 1,27.

rr. 33. Në Aroer, shih rr. 26. Vendndodhjet e sakta të Minit dhe Abel Karamimit nuk dihen.

12. 1-7 Jiftahu kundërshtoi një kryengritje

Me kërcënimin e jashtëm të shtypur, xhelozitë intertribale u rishfaqën (krh. 8, 1-4). Është mjaft e qartë se efrimasit e panë veten si sundimtarët e natyrshëm të Izraelit dhe nuk ishin të gatshëm të njihnin si gjyqtar ndonjë tjetër jashtë fisit të tyre, aq më pak një gileadas. Jiftahu adoptoi të njëjtën qasje themelore ndaj tyre si ndaj amonasve. ai e pranoi drejtësinë e çështjes së tij, atëherë (pa marrë asnjë përgjigje) shkoi në fushë. Opinioni përmbledhës i 12,7 i bën të qarta pasojat politike: fiset në perëndim të Jordanit u pushuan dhe Jiftahu sundoi tërë Izraelin për gjatë vjet. Me pak fjalë, ai doli të jetë një udhëheqës solid.

Sidoqoftë, nuk ishte një luftë e shenjtë. Nuk ka pasur asnjë thirrje për Zotin për të vendosur çështjen dhe nuk ka sugjerim që fitorja u dha nga Zoti (khs 11,27. 29. 32). Në fakt, e gjithë episodi paraqitet me humor ironik si një grindje fisnore mjaft e sosur, që tregon se sa i thellë ishte Izraeli. Është një shenjë shqetësuese për gjërat që do të vinin, veçanërisht në kap. 19-21.

Shënime. rr. 1. Kjo ishte në thelb një sfidë për udhëheqjen e Jiftahut, pasi Efraim dhe Menashe (dy fiset më të fuqishme) besuan se ishin udhëheqësit e natyrshëm të Izraelit.

Për Efraimin, shihni 1,22. Cafoni ishte rreth 3 km në lindje të lumit Jordan në qendër të Gileadit.

rr. 4. Renegadat janë shtrënguar. . “arratisurit”. Implikimi është se dishepujt e Jiftahut (ose të paktën disa prej tyre) ishin pasardhës të Efraimit dhe Manasheut që kishin ikur në Gilead si dezertorë ose refugjatë. Sh. të kaluarën e vet të Jiftahut (11. 1-3).

rr. 5. Të mbijetuarit është shumës në hebraisht, fjj. “Të arratisurit” (si në rr. 4). Gileadasit ndryshuan gjendjen në Efraim dhe i bënë të arratisur!

rr. 6. Kuptimi i “Shibbolet” është i pasigurt dhe i parëndësishëm. Ajo shërbeu në mënyrë të shkëlqyeshme si një provë shqiptimi për të identifikuar eframasit që ikte.

12. 8-15 **Ibzan, Elon dhe Abdon**

Pas dy gileadasve, Jairit dhe Jiftahut, sundimi u kthye në fiset nga veriu në perëndim të Jordanit. Historia e Jiftahut dhe fëmijës së tij të vetëm (një vajzë) pasohet këtu nga shënimi mbi Ibzanin, i cili kishte tridhjetë vajza dhe fitoi tridhjetë të tjerë si gra për tridhjetë djemtë e tij! Nga të gjithë Gjyqtarët, vajzat përmenden vetëm në kontekstin e Jiftahut dhe Ibzanit, dhe kontrasti midis tyre shërben për të nënvizuar sterilitetin tragjik të pësuar nga Jiftahu si rezultat i dëshirës së tij. Shumë pak është regjistruar në Elon dhe Abdon, por shënimi për djemtë dhe nipërit e Adonit mbi gomarë kujton shfaqjen e ngjashme të Jairit dhe familjes së tij (10, 4). Përmendja e djemve gjithashtu mund të japë të kuptohet që nga Gideoni, sundimi ishte gjithnjë në prag të bërjes së familjes mbretërore, djemtë pasardhjes së babait të tyre në detyrë (krh. 1 Sam. 8. 1). Por siç tregon kulmi tjetër, mosha e shpëtimtarëve karizmatikë nuk kishte mbaruar.

Shënime. rr. 8. Kjo është ndoshta në veri të Betlehemit të Jos. 19,15, në kufirin e Zebulun-Asherit. Ibzan mund të ketë qenë nga fisi Asher. Eloni, gjyqtari tjetër, vjen nga Zebuluni. (krh. rr. 11, 13).

rr. 11. Vendndodhja e saktë e Aijalonit është e panjohur; nuk është në jug të Aijalonit nga 1,35.

- rr. 13. Piratoni ishte vendosur në qendër të Kanaanit, në kufirin midis Efraimit dhe Manasheut, 9 kilometra në jug-perëndim të Nablusit modern.
 rr. 15. Për amelekasit, sh. 3.13;

13. 1 – 16. 31 **Samson**

Struktura e historisë së Samsonit (hebr. Shimshon) është e qartë. Pasi u vu në skenë shkurtimisht vargu i hapjes (13, 1), lindja e jashtëzakonshme e Samsonit përshkruhet në 13, 2-25. Karriera e tij e rritur pastaj shpaloset në dy lëvizje që përshkojnë kap. 14 – 16. E para fillon me prejardhjen e tij drejt Timnës në 14, 1 dhe arrin kulmin me masakrën e tij të filistenjve në Ramat Lehi në 15, 14-20. E dyta fillon me nisjen e tij për në Gaza në 16, 1 dhe arrin kulmin me masakrën e tij të filistenjve dhe vdekjen e tij në tempullin e Dagonit në 16, 23-31. Dy mendimet për sundimin e tij në 15,20 dhe 16,31b zyrtarisht shënojnë fundin e këtyre dy lëvizjeve.

Samsoni ishte i fundit nga gjyqtarët, karriera e të cilëve është përshkruar në libër, dhe më shumë hapësirë i kushtohet atij sesa për ndonjë prej të tjerëve. Nga të gjitha, Samsoni më epitomon Shtetin e Izraelit në tërësi në kohën e gjyqtarëve. Ai u nda nga Zoti, por kurrë nuk mund ta pranonte plotësisht ndarjen e tij. Ndërsa Izraeli mori perënditë e huaja, Samsoni mori gratë e huaja. Dhe ndërsa Izraeli i dëshpëruar e quajti Zotin diku tjetër në libër, Samsoni e bëri këtë në dy pika të larta të historisë (15,18; 16,28). Në Samson, ne shohim luftën e Zotit kundër Izraelit me temperament të përqendruar në luftën e tij me një njeri përfaqësues. Në një kuptim shumë të vërtetë, Samsoni ishte Izraeli. Dhe në fund të fundit, ishte Zoti që ishte fitimtar. Filistenjtë dhe perëndia e tyre e rreme u mundën, dhe më në fund Samsoni pranoi fatin e tij. Është një histori tragjike, por edhe ajo e fitores dhe shpresës. Nën Perëndinë, Samsoni filloi çlirimin e Izraelit nga filistenjtë (13.5); Pastaj Davidi e përfundoi atë (2 Sam. 8, 1).

13, 1-25 **Lindja e mrekullueshme e Samsonit.**

Paraqitja e shkurtër e rr. 1 sugjeron që besimi i izraelitëve kishte arritur një zhurmë veçanërisht të dobët; ata nuk bërtisnin më as për Zotin për t' i shpëtuar (kontrasti 3, 9.15; 4, 3; 6, 6; 10,10). Në këtë kontekst, lindja e Samsonit ishte gjithçka më e jashtëzakonshme. Si një veprim i hirit të

pastër, ai tregoi forcën e përkushtimit të Zotit ndaj popullit të tij dhe si mrekulli, ai shpalli zotërinë e tij mbi jetën dhe vdekjen. Nëna shterpë e Samsonit ishte si Izraeli në tërësi dhe ashtu si Zoti i dha jetë barkut të saj të vdekur, kështu ishte Izraeli përmes Samsonit. Por nuk do të ishte pa çmim, një çmim për të cilin nëna e Samsonit duket se është në dijeni instinktivisht në rr. 7, djali do të jetë një nazirit e Zotit ... deri në ditën e vdekjes së tij. Kulmi i tregimit hedh hije mbi të. Si një e ardhme shumë më e madhe, ky çlirimtar do të përmbushë misionin e tij me çmim të jetës së tij.

Shënime. rr. 1. Për filistenjtë, sheh 3,3 dhe 10, 9.

rr. 2. Mërgimi në veri të fisit Dan duhet të ketë ndodhur atje më herët. Kështu Samsoni duhet të ketë qenë i një enklavë Danite e cila kishte vendosur të qëndronte në vend Zora ishte 19 km në perëndim të Jeruzalemit, vetëm në veri të luginës së Sorekut (16, 4; khs. 18, 2, 8, 11). Për Danitët, krh. 1,34; 18, 1-31, dhe sheh 5,17.

rr. 3. Për engjëllin e Zotit, sheh 2, 1-5 dhe 6, 11-24.

rr. 5. Nazir është Hebraisht. *nazar* që do të thotë “të ndash, të shenjtërosh”. Një Nazirit ishte një person që i përkushtohej Zotit duke bërë një zotim të veçantë (shih Nr. 6). Këto pretime ishin zakonisht vullnetare dhe vetëm për një periudhë të kufizuar. Megjithatë Samsoni u bë një Nazirit gjatë gjithë jetës së tij nga Zoti, madje edhe para lindjes së tij.

rr. 18. Përtej të kuptuarit është shtrënguar. . “Mrekullueshëm”. Implikimi i qartë është se i Dërguari ishte në të vërtetë vetë Zoti (krh. Dal. 15,11; Is. 9, 6).

rr. 22. Sh. 6, 22-23.

rr. 25. Mahane Dan (“Kampi i Danit”) ishte midis Zorës dhe Jeruzalemit (18,12). Eshtaol ishte afër Zorës.

14. 1-20 **Dasma e Samsonit**

Ky kapitull fillon me Samsonin duke zbritur në Timna (1). Ai zbriti atje në rr. 5, i ndjekur nga babai i tij në rr. 10. Ai pastaj zbriti në Ashkelon në rr. 19a, më në fund u kthye në shtëpinë e të atit në rr. 19b. Kështu që kapitulli përfundon aty ku filloi – një veprim i plotë. Por ishte vetëm fillimi,

siç do ta shohim në kapitullin tjetër, ku vazhdon historia e marrëdhënies së Samsonit me vajzën e Timnës.

Kap. 14 është plot sekrete. Është sekreti i kontrollit të qëllimshëm të Zotit mbi veprimet e Samsonit: ai po kërkonte një mundësi për t'u përballur me filistenjtë (4). Është sekreti i asaj që bëri Samsoni me luanin (6) dhe burimin e mjaltit që ai ua ktheu prindërve të tij (9). Më në fund, është sekreti i enigmës (14), i zhvilluar nga dy të mëparshmet. Pas gjithë kësaj veprimtarie konfuze, duke e shtyrë atë drejt qëllimit të paracaktuar, vë Shpirtin e Zotit (13,25; 14, 6. 19). Samsoni dukej i vendosur për të kënaqur dëshirat e tij personale me mosrespektimin e plotë të thirrjes së tij si nazir. Ai ndyri veten duke mbledhur mjaltë nga një karkalec (8; (ks. Nr. 6.6), me siguri pinte verë në aheng (10; krh. Nr. 6,3)) dhe u vëllazërua me filistenjtë në vend që të përpiqeshin të shpëtonin Izraelin. (1-3; cf. 13. 5) .Por ai pa dashje përmbushi planin e Zotit. (4) Ai ishte instrumenti i zgjedhur nga Zoti për çlirimin nga filistenjtë. Asgjë nuk bëri Izraeli që mund ta ndryshonte atë.

Historia e Samsonit është një studim tërheqës i marrëdhënies midis lirisë njerëzore dhe sovranitetit hyjnor. Kjo tregon Zotin duke punuar të gjitha gjërat së bashku për të mirën e popullit të tij, edhe kur ata ishin më pak të vetëdijshëm për këtë, dhe përkundër natyrës kapriçioze të atij që ai kishte zgjedhur të përdorë. Ai është akoma i njëjti Zot i hirshëm dhe sovran sot. Ai gjithmonë punon së bashku për të mirën e popullit të tij, pavarësisht nëse ai është i vetëdijshëm apo jo. Në shërbëtorin e tij të përsosur, Jezusi, megjithatë, nuk ka asnjë gjurmë të rrjedhës që shohim në Samson (Rom 5, 6-8; 8,28).

Shënime. rr. 1. Vendndodhja e saktë e Timnës nuk dihet, por ai ishte në kufirin Judë-Dan (Jos. 15.10; 19.43) dhe ishte në atë kohë në duart e filistenjve.

rr. 3. I parrethprerë është një term i përbuzjes (krh. 15.18). Për njohurinë tonë, filistenjtë ishin fqinjët e vetëm të menjëhershëm të Izraelit që nuk praktikuan rrethprerjen.

rr. 11. Tridhjetë shokët kishin për qëllim të ishin një lloj roje, pasi Samsoni ishte në një territor potencialisht armiqësor.

rr. 12. Veshjet prej liri ishin fletë të mëdha drejtkëndëshe prej liri, të cilat mund të visheshin gjatë ditës dhe të flinin natën. Ishte fakti që ato ishin prej liri, dhe për këtë arsye me cilësi të lartë, që i bëri ata një çmim të tillë.

rr. 15. Shtëpia e babait i referohet tërë familjes, përfshirë shërbëtorët (krh. 15, 6).

rr. 19. Ashkeloni ishte 37 km në jug perëndim në bregdet (shih 1, 18).

rr. 20. Shoku (“nuni”) ishte ndoshta i ndryshëm nga “tridhjetë shokët” në ver. 11 (krh. 15, 2 dhe Gjn 3,29).

15, 1-20 **Konflikti në rritje me filistenjtë.**

Babai i gruas së re të Samsonit e interpretoi largimin e dhunshëm dhe të zemëruar të Samsonit si provë që ai e kishte braktisur atë dhe (me sa duket për të shpëtuar ndonjë nder të familjes) përkundrazi ia dha atë për gruan nga Samsoni (14,20; 15, 2). Por Samsoni i pa gjërat ndryshe dhe e konsideroi veten plotësisht të justifikuar në bërjen e kërdisë në fushat përreth Timnës, duke privuar kështu banorët nga frytet e punës për një sezon të tërë (1, 3-5). Filistenjtë ishin natyrshëm të zemëruar dhe, në pamundësi për të kapur dorë nga Samsoni, morën hakmarrje brutale ndaj gruas dhe babait të tij (6). Me këtë, Samsoni vazhdoi një orgji tjetër shkatërrimi (këtë herë duke shkatërruar njerëz dhe jo të lashtat) dhe më pas u tërhoq, i bindur se ai e kishte bërë mendjen me armiqtë e tij (7-8). Por deri në atë kohë, treni i ngjarjeve kishte fituar vrull që ishte i pandalshëm. Filistenjtë nuk u qetësuan, pasi shkatërruan vetë shkatërruesit dhe për këtë qëllim pushtuan Judën për ta kapur (9-10). Kjo i vuri burrat e Judës në një pozitë të vështirë, por ata vendosën shpejt që Samsoni të sakrifikohej. Kostoja e mbrojtjes së tij ishte shumë e lartë. (Krahasoni drejtimin e guximshëm të burrave të këtij fisi të njëjtin në 1, 1-3. Sjellja e tyre frikacake këtu tregon se sa kishte zhytur Izraeli në tërësi.) duke pranuar të pashmangshmen, Samsoni i lejoi ata ta lidhnin atë dhe të përgatiteshin ta dorëzonin atë (11-13). Por askush nuk ishte përgatitur për atë që ndodhi më pas! Shpirti i Zotit ra mbi Samsonin në fuqi dhe një humbje e caktuar u shndërrua në një fitore të lavdishme (nëse të përgjakshme) që shënoi fillimin efektiv të mbretërimit të Samsonit si gjyqtar (14-17, 20).

Në një nivel, është një histori e pështirë për hakmarrje dhe dhunë gjithnjë në rritje, me veprim të nxitur nga forcat e errëta të zemërimit, urrejtjes dhe dëshirës për hakmarrje. Por në një nivel tjetër, më thelbësor, është një histori e fuqisë së Zotit që heq fitoren nga humbja dhe nënshtron

armiqtë e popullit të tij. Dhe në fund të fundit, edhe vetë Samsoni e kuptoi se ai ishte shërbëtori i Zotit dhe se ajo që kishte ndodhur ishte vepër e Zotit (18). Ai i thirri Zotit, duke e pranuar dobësinë dhe varësinë e tij nga Zoti, dhe e gjeti Zotin të gatshëm të përmbushte kërkesën e tij (18-19). Ishte një nga momentet e tij më të mëdha, dhe një parashikim i kulmës, drejt së cilës u drejtua e gjithë historia e tij në karrierë (shih 16, 28-30).

Shënime. rr. 1. Martesa e Samsonit duket se ka qenë në përputhje me zakonet e filistenjve, sipas së cilës nusja qëndroi pranë familjes së saj dhe u vizitua nga burri i saj. Çfarëdo fëmijë i lindur nga martesa do t'i përkiste familjes së nuses.

rr. 8. Shkëmbi Etam ishte dukshëm një pikë referimi e rëndësishme dhe e njohur. Vendndodhja e saj nuk dihet.

rr. 9. Lehi (“nofulla”) mund të jetë quajtur ashtu për shkak të shfaqjes së një shkëmbi të fortë. Por shfrytëzimet e Samsonit ishin për t'i dhënë emrit të tij një kuptim të ri (17). Përsëri, vendndodhja e saj është e pasigurt.

rr. 11. Për tre mijë krhs. rr. 15-16 dhe sh. 5, 8.

rr. 15. Nofulla e freskët, domethënë akoma e fortë, jo e thatë dhe e brishtë. Ishte një armë e ngjeshur (sh. hostenin e Shamgarit; 3.31).

rr. 16. Kam vrarë 1000 burra. ndoshta duke treguar një njësi ushtarake në mënyrë mjaft të madhe më pak se një mijë.

rr. 19. Vendi i zbrazët ishte ndoshta një ultësi shkëmbore që përmbante një burim. Emri i pranverës Në Hakkore (burimi i atij që qan) është një aludim për thirrjen e Samsonit (lit. ‘*ha-kore*) për shkak të këngës së tij, dhe burimi prandaj mund të njihet fillimisht si “burim i thëllëzës”. Por nëse është, ky vend ka fituar një kuptim të ri për shkak të Samsonit.

16, 1-22 **Samson dhe Delila**

Kjo pasazh fillon me Samsonin që udhëtonte për në Gaza me zgjedhjen e tij (1) dhe përfundon me kapjen e tij si të burgosur (21). Aksioni zhvillohet rreth marrëdhënieve të tij me dy gra: një prostitutë pa emër (1-3) dhe Delila (4-22). Të dy gratë ishin ndoshta filistenj, megjithëse kjo nuk është thënë kurrë në mënyrë të qartë. Me prostitutën ishte thjesht çështje epshi, por me Delilën ishte dashuri – të paktën në anën e Samsonit (4).

Incidenti i parë jep një dëshmi befasuese të forcës së tij të madhe; e dyta shtron pyetjen e prejardhjes së kësaj force. Në asnjë incident Samsoni nuk veproi në mënyrë racionale dhe me qëllim, por të dy përfundimisht rezultuan (ndoshta nëse jo menjëherë) në një humbje poshtëruese për filistenjtë (3, 23-30). Prandaj është e qartë se, megjithëse Samsoni dukej jashtë kontrollit, Zoti ende e përdori atë për të arritur qëllimet e tij.

Incidenti me Delilën është veçanërisht zbulues, veçanërisht kur Samsoni më në fund i tregoi asaj gjithçka (17). Samsoni ishte në dijeni të profesionit të tij. Ai e kishte ditur gjithmonë se ai ishte një nazir dhe se sekreti i forcës së tij ishte në marrëdhënien e tij të veçantë me Zotin (flokët e tij ishin vetëm një shenjë e kësaj). Por ai kurrë nuk kishte qenë në gjendje ta pranonte plotësisht ndarjen e tij. Ai gjithmonë kishte dashur fshehurazi të ishte si burrat e tjerë dhe të shijonte kënaqësitë që i gëzonin. Tek Delila, ai pa një shans, mbase shansin e tij të fundit, për lumturinë që kishte dashur gjithmonë. Duke iu dorëzuar kërkesës së tij, Samsoni e ftoi praktikisht Delilën për ta çliruar nga nazirimi i tij; për ta bërë atë njeriun e zakonshëm që gjithmonë dëshironte të ishte (17). Por, në mënyrë paradoksale, thjeshtë e detyroi të largohej nga vendi ku dëshironte të ishte dhe e vendosi përsëri në vijën e parë të konfliktit me filistenjtë (20-21). Zoti u tërhoq vetëm nga Samsoni për kohën e nevojshme për ta arritur atë. Vargu i fundit i pasazhit (flokët e tij ... ka filluar të rritet përsëri; 22) tregon qartë se çfarë do të ndodhte (23-30). Samsoni mund të ketë dashur të jetë si njerëzit e tjerë, por Zoti nuk do ta linte, më shumë se Ai do ta linte Izraelin të ishte si kombet e tjera. Lufta e Samsonit kundër thirrjes së tij ishte si lufta e Izraelit në tërësi.

Shënime. rr. 1. Për Gazën, sh. 1,18; 3, 3; 6, 4. 2 aq tipike për këtë periudhë, porta e qytetit ishte një strukturë e hollësishme të paktën dy kate, me dhoma roje që dilnin nga një hapje e ngjashme me një tunel. Ata që prisnin Samsonin ishin brenda dhe ndoshta ishin në gjumë kur ai hoqi dyert (3)

rr. 3. Hebroni ishte në kodrat e Judesë 64 km në lindje të Gazës. Kodra e veçantë ku Samsoni instaloi dyert ishte ndoshta diku në mes (sh. 1,10).

rr. 4. Lugina e Sorekut («lugina e vreshtit»; cf. 15, 5) ishte vendosur rreth 21 km në jug-perëndim të Jeruzalemit.

rr. 5. Njëmbëdhjetëqind sikla është e barabartë me afro 13 kg; shih 17, 1.3).

rr. 7. Tufat e freskëta (“copa zorrë të padëgjuaara”) mund të jenë kthyer në vargje në përgatitje.

rr. 13 . Shenja më e dukshme e ndarjes së Samsonit nga Zoti si Nazir ishin shtatë gërshetat e tij (krh. rr. 17). Sh. 13, 5. Tezgjahu ishte një lloj primitiv, me dy shtyllat e saj vertikale të fiksuara në tokë. Një kunj ishte një copë druri i sheshtë për të rrëzuar materialin e endur rishtas për ta shtrënguar atë.

rr. 21. Ata i nxorën sytë për ta poshtëruar dhe e bëjnë të pafuqishëm (krh. 2 Mbr. 25,7). Ata e vënë atë për të bluar, ndoshta në një fabrikë dore. Është e dyshimtë që lloji më i madh i mullirit, i kthyer normalisht nga një gomar, ishte i njohur në atë kohë.

16, 23-31 **Vdekja dhe triumfi në Gaza.**

Historia e Samsonit arrin një kulm marramendës në këtë skenë përfundimtare, si dhe gjithë pjesa qendrore e librit. Problemi thelbësor me izraelitët gjatë gjithë periudhës së gjyqtarëve ishte tërheqja e tyre fatale ndaj perëndive të tjera (2, 10-13). Kontributi i madh i Samsonit në qëllimin e Zotit ishte të tregonte, nëse vetëm në vdekjen e tij, epërsinë totale të Zotit dhe rëndësinë e plotë të perëndive të tjera (të përfaqësuar këtu nga Dagoni). Në këtë, suksesi i Samsonit po kujton atë të Eljahut në Malin Karmel (1 Mbr. 18, 16-40).

Ekziston një ironi e madhe në pohimin e përsëritur se perëndia e tyre e kishte dorëzuar Samsonin në duart e tyre (23-24), sepse në realitet ishte Zoti që e kishte bërë atë, pikërisht për të sjellë prishjen e tyre. Ka trishtim të madh në lutjen e Samsonit në rr. 28. Më herët, ai kishte kërkuar jetë (15, 18-19); tani ai ka kërkuar vdekjen. Edhe në vdekje, motivet e tij nuk ishin të pastra; ai kërkoi hakmarrje personale sesa lavdi të Zotit. Por të paktën ai më në fund bëri atë që u nda më në fund, dhe fitorja ishte padyshim ajo e Zotit. Do të kishte më shumë beteja zbuluese me filistenjtë në të ardhmen, por njohja se vetëm Zoti është Zot ishte themeli mbi të cilin

do të ndërtohej çlirimi i ardhshëm i Izraelit. Samsoni sigurisht bëri një fillim të rëndësishëm (shih 13, 5).

Kështu që historia e Samsonit mbaron aty ku filloi, me Samsonin e mbajtur në shtëpi dhe i varrosur nga familja e tij e rrënuar. Të paktën ata mund të ngushëlloheshin në faktin se vdekja e tij nuk ishte e kotë, edhe pse ne padyshim që jemi në një pozitë më të mirë ta vlerësojmë atë sesa janë.

Shënime. rr. 23. Dagoni (“kokërr”) ishte një perëndi bujqësore kananase, siç u aprovua nga filistenjtë me ardhjen e tyre. (Sh. 3, 3.) Kishte gjithashtu një tempull të Dagonit në Ashdod sipas 1 Sa. 5, 1-5.

rr. 25. Ndoshta Samsoni ishte i suksesshëm në bërjen për të kryer shfrytëzime me forcë.

rr. 26. Lloji i tempullit njihet nga gërmimet e kryera në rajon. Kulmi mbështetet nga shtylla prej druri në bazat prej guri. Dinjitarët ishin poshtë, në vetë tempulli, kurse njerëzit e thjeshtë po shikonin nga lart.

rr. 28. Zoti sovran është i ngathët. “Zoti im”. Emri “Zoti” është veçanërisht i lidhur me çlirimin e izraelitëve nga Egjipti dhe besëlidhjen e bërë me ta në Sinai (Dal 6, 1-8; 20, 2). Samsoni u lut si një izraelit, duke thirrur në marrëdhëniet e besëlidhjes. Siç ndodh shpesh në DhV, të kujtosh këtu nënkupton një ndërhyrje, jo një memorie të thjeshtë (krh. Zan. 8, 1; 19,29; Dal. 2,24).

17. 1 – 18.31 **Kaosi fetar. Mika dhe shenjtërorja e tij**

Ky incident është i pari nga dy tregimet që përbëjnë epilogun e librit. Të dy kanë një levit dhe janë të lidhur së bashku me korrin e 17, 6. 18. 1a, 19, 1a dhe 21,25. Ata përshkruajnë kaosin fetar dhe moral që kërcënoi të shkatërrojë Izraelin nga brenda gjatë kohës së gjyqtarëve, kur Izraeli nuk kishte asnjë mbret dhe të gjithë e bënë atë që ai e pa të përshtatshme.

17, 1-13 **Prejardhja e idhujve të Mikës**

Mika bie në histori si një hajdut i pasur. Paratë që ai vodhi i kaloi Zotit nga nëna e tij – për t’i bërë ata idhuj! Me sa kuptoi, Mika i tha asaj që kishte bërë dhe ia ktheu. Ajo, nga ana e saj, ishte aq e lehtësuar për ta

rikuperuar atë që ajo nuk tha asnjë fjalë të vetme të qortimit, por bekoji djalin e saj në emër të Zotit! Por ka edhe më shumë marrëzi për të ardhur. Krahasimi i rr. 3 me rr. 4 tregon që nëna e Mikës përdori vetëm një pjesë të parave të kushtuara për qëllimet që kishte përcaktuar. Çfarë bëri ajo me pjesën tjetër? Dhe vetë Mika, kur u bë pronari krenar i idhujve të rinj, ishte i sigurt se Zoti do ta bekonte sepse kishte një levit si prift (13)! Sa shpejt e gaboi atë, shpejt do të bëhet e dukshme në kapitullin tjetër.

Kjo skenë hapëse është përplot ironi, kryesisht për faktin se personazhet me sa duket nuk janë të vetëdijshëm për mospërfilljen e fjalëve dhe veprimeve të tyre. Ajo ilustron në mënyrë të përkryer kaosin që ndodh kur të gjithë bëjnë atë që është e drejtë në sytë e tyre (6).

Shënime. rr. 1. Mikaja (“Kush është si Zoti?”) Është një emër ironi për një idhujtar! Për vendin malor të Efraimit, sheh 4,5.

rr. 2. Njëmbëdhjetëqind sikla ishin një shumë e madhe parash. Nëna e Mikës ia kishte kushtuar paratë Perëndisë (krh. Mk 7,11). Duke nënkuptuar, kjo nënkuptonte një mallkim (ose “betim”) mbi këdo që e kishte rrëmbyer atë.

rr. 3. Sepse djali im është, në emër të djalit tim ‘. Idhujt thuhet se janë bërë nga një argjendar dhe produktet e gatshme të dhëna Mikës (4). Nëna e Mikës me sa duket e vlerësonte figurën e gdhendur dhe e hodhi idhullin si objekte të artit fetar dhe gabimisht u përpoq ta nderonte Zotin me ta.

rr. 5. Për Efodin e Mikës, sh. 8, 22-27 (Efodi i Gideonit).

rr. 7. Leviti i ri ishte anëtar i fisit priftëror të Levit (Lp 33, 8-11). Vetëm pasardhësit e Aaronit u besuan se ishin priftërinj të vërtetë; pjesa tjetër duhej të ishin asistentë (Nr. 8, 5-26). Pa territorin e tyre fisnor, ata jetuan midis fiseve të tjera. Edhe pse të caktuar në qytete specifike, ato nuk ishin të kufizuara vetëm në këto, veçanërisht në kushtet kaotike të periudhës së gjyqtarëve. Ky levit nga Betlehemi në Judë ishte pasardhës i Moisiut (18,30). Sh. gjithashtu 19, 1.

rr. 10. Levitët do të ishin babai im, domethënë dikush për të cilin Mika do të kërkonte këshilla për çështje fetare (krh. 2 Mbr. 6,21; 13,14). Në të gjitha aspektet e tjera, levitët ishin më shumë si një djalë për Mikan sesa një baba (11).

18. 1-31 **Historia pasuese e idhujve të Mikës**

Siç pamë në kapitullin e parë të librit, Danitët nuk mund të merrnin zotërimin e plotë të territorit të tyre të caktuar në jug (1,34). Mërgimi i tyre në veriun e largët, i cili raportohet këtu, ndoshta ka ndodhur shumë herët në periudhën e gjyqtarëve (shih shënimin në rr. 12).

Pjesa e dytë e tregimit të Mikës përbëhet nga disa skena që pasqyrojnë lëvizjen e Danitëve përpara dhe mbrapa dhe takimet e tyre me njerëz të ndryshëm gjatë rrugës. Ka dy skena që përfshijnë levitin që Mika i kishte rekrutuar për të qenë prift i tij. Ai u këshillua nga spiunët e Danit (3-6) dhe u dha atyre një orakull të favorshëm, pastaj ra dakord që të braktisin Mikenë dhe të shkojnë me Danitët dhe t'u shërbejnë atyre. Në skenën vijuese (22-26) Mika vetë bën paraqitjen e tij të fundit, një njeri i thyer patetik (24). Në Laish, të cilin e quajnë Danitët, shenjtërorja e Mikës është rihapur, të themi, në një sit të ri dhe nën një drejtim të ri (30-31). Por fjalët shqetësuese deri në robërinë e tokës tregojnë se ky shenjtërorë më në fund pësoi të njëjtin fat si origjinali (shih shënimin te rr. 30).

E gjithë historia tregohet me humor ironik. Ekzistojnë shumë ngjashmëri sipërfaqësore me pushtimin origjinal të tokës nga Izraeli (Nr 13-14; Lp.1). Por, megjithë shfaqjen e tyre të forcës, Danitët këtu ishin në fakt në tërheqje, duke u tërhequr nga trashëgimia e tyre e vërtetë nën presionin e kananasve (shih më lart). Dhe Laish, për dallim nga qytetet e fortifikuara të pushtuara nga Joshua, ishte i largët, i qetë, pa dyshim dhe i pambrojtur (27-28). Simpatitë e autorit duken më shumë për viktimat e Danitëve sesa për vetë Danitët.

Në fund të fundit, tregimi ka më shumë rreth Mikës sesa Danitët. Mbi të gjitha, është besimi i rremë që njerëzit kanë në gjendje të manipulojnë Zotin me objekte dhe institucione fetare. Danitët në thelb bënë të njëjtin gabim si Mika, dhe shenjtërorja e tyre e re u dënua që në fillim, ashtu si me siguri si ajo e Mikës. Feja egoiste sjell gjykimin e Zotit, e jo bekimin e tij (sh. në veçanti 17,13).

Shënime. rr. 2. Për Zora dhe Eshtaol, shih 13, 2. 25. Klani fjj. "fisi" njëjës, i cili këtu duket se është ekuivalent i "fisit" (krh. rr. 11, 19). Krhs 6,11. Për vendin malor të Efraimit, sh. 4,5.

rr. 7. Laish ishte në veriun e largët të Kanaanit, 40 km në veri të Detit të Galilesë. Ai u emërua “Dan” nga Danasit (29). Sidonasit (shih 3,3) jetuan në bregdetin e Mesdheut, ku ndodhet sot Liban.

rr. 12. Kiriati Jearim (“qyteti i pyjeve”) ishte në kodra rreth 13 km në perëndim të Jeruzalemit. Sh. Kiriati Seferin, “qyteti i librit”, në 1,11. Mahané Dan do të thotë “Kampi i Danit”. Nga 13, 25 duket se vendi ishte njohur tashmë me këtë emër në kohën e Samsonit. Prandaj ka të ngjarë që bashkësia e Samsonit të ishte një grup i vogël i Danitëve që qëndruan në jug pasi shumica e fisit kishin lëvizur në veri.

rr. 14. Për efodin krhs. 17, 5 dhe sh. 8,27. Perënditë shtëpiake (Hebraisht, *terafim*) ishin sende të vogla (Zan. 31,19) të cilat, ashtu si efodi, u përdorën për devotshmëri [shih Ez. 21,21 (ku “idhuj” do të thotë *terafim* hebraik) dhe 2 Mbr. 23,24].

rr. 19. Bëhu babai ynë cf. 17,10.

rr. 21. Ideja ishte për të mbajtur luftëtarët midis pasurive të tyre (përfshirë ato që ata kishin vjedhur) dhe kushdo që mund t’i ndiqte ata.

rr. 28. Vendndodhja e saktë e Bet Rehobit është e panjohur, por sh. rr. 7 dhe Nr. 13,21.

rr. 29. Izraeli përdoret këtu si një emër alternative për Jakobin (Zan. 30, 4-6; 32, 8).

rr. 30. 721 para Kr. Për Gershom shih Dal 2,22. Prifti themelues ishte nipi i Moisiut. Kjo i dha vendin një prestigj të madh dhe me siguri shpjegon pse Jeroboam I më vonë zgjodhi atë të jetë një nga dy shenjtëroret kombëtare të mbretërisë veriore (1 Mbr. 12, 25-30). Megjithatë mbeti një qendër e idhujtarisë. Teksti hebraik ka një “n” të vogël (Hebraisht. Nun.) E futur në fjalën “Moisiu” për ta ndryshuar atë në “Manashe”, mbreti i lig i këtij emri (2 Mbr. 21). Kjo u bë nga respekti për Moisiun, por është e qartë se cili ishte leximi origjinal. Kapja e tokës është ndoshta një aludim për pushtimin përfundimtar të mbretërisë veriore nga Asiria në 722 para Kr., veçanërisht pasi 2 Mbr. 17 i referohet në mënyrë specifike dëbimit të priftërinjve në atë kohë (27; krh. rr. 1-6).

31. Shilo ishte rreth 30 km në veri të Jeruzalemit. Ishte këtu që izraelitët ngritën Tendën e shenjtë për herë të parë pasi mbërritën në Kanaan (Jos. 18. 1). Në kohën e Samuelit, kjo ishte zëvendësuar nga një

ndërtesë më e përhershme (1 Sam. 1, 9.24), por Shilo dhe shenjtërorja e tij u shkatërruan më pas në 1050, me siguri nga filistenjtë (Jer. 7,12).

19, 1 – 21,25 **Kaosi Moral: Leviti dhe konkubina e tij**

Kjo histori e dytë e madhe zhvillohet në katër episode. Indinjimi i Gibeas (19, 1-28); përgatitjet e luftës, thirrja e levitëve dhe përgjigjja e Izraelit (19,29 – 20,11); vetë lufta (20. 12-48); dhe rindërtimi pas luftës, gratë e të mbijetuarve më të rinj (21, 1-25). Aksioni kryesor zhvillohet në episodin e tretë. Dy të parat dëshmojnë për evolucionin që çoi në të, dhe e fundit merret me pasojat që rrjedhin prej saj.

19..1-28 **Zemërimi i Gibeas**

Përveç nxitjes së veprimit kryesor të mëposhtëm, ky episod hapësirës shërben dy qëllime kryesore. Kjo na tregon se si sjellja e keqe e mikpritjes, si mikpritja ishte bërë në Izrael gjatë kohës së gjyqtarëve, dhe kjo hedh dritë mjaft të madhe në karakterin e Levitit, i cili do të luajë një rol kryesor në episodin 2.

Këtu janë dy skena të mikpritjes. E para, në Betlehem (1-10), është mjaft normale, por e dyta, në Gibeas (11-28), është e çoroditur dhe groteske, me ngjashmëri të pakuptueshme me përshkrimin e jetës në Sodomë në Zan. 19, 1-13. Kjo është veçanërisht ironike sepse udhëtarët kishin shmangur qëllimisht qytetet pagane për të kërkuar mikpritjen me izraelitët e tjerë (12-14). Rrugëtarët në rrugët e Gibeas ishin qartë të falimentuara moralisht, por edhe plaku hapi shtëpinë e tij për udhëtarët. Ishte ky mikpritës në dukje model, ndjenja e çoroditur e detyrës së të cilit e shtyu të konceptonte idenë e hedhjes së dy grave të pafajshme mbi qen (23-24). Këtu është vërtet falimentimi moral. Kur njerëzit e Perëndisë nuk e bëjnë atë që është e drejtë në sytë e tyre, nuk është më mirë se sodomitët.

Sidoqoftë, vetë levitët janë më të mashtruarit nga të gjithë. Pasi hodhi konkubinën e tij në turmë, ai u tërhoq në shtrat dhe nuk mendoi për këtë derisa e gjeti të vdekur ose të pavetëdijshëm në pragun e derës në mëngjes. Pastaj, me një pandjeshmëri pothuajse të jashtëzakonshme, ai i tha atij të ngrihej sepse ishte gati të largohej (27-28). Ai është njeriu që do ta thërrasë tërë Izraelin në luftë në episodin tjetër. Në retrospektivë, ne

mund ta kuptojmë shumë mirë pse konkubina e tij e pa të pamundur të jetonte me të (shih rr. 2 dhe shënim).

Shënime. rr. 1. Për vendin malor të Efraimit, sh. 4, 5. Marrja e një konkubine ishte një praktikë e zakonshme në Lindjen e Lashtë të Afërt dhe e autorizuar me ligjin e DhV (Dal. 21, 7-11; krhs. Zan 16, 2-5; 29,24. 29; Gjç. 8,31; 2 Sam 5,13). Një konkubinë ishte zakonisht një grua të dytë ose një grua pa prikë normale dhe për këtë arsye me status më të ulët. Krahasoni nënën e Jiftahut, e cila ishte prostitutë (11, 1). Betlehem i në Judë, vendlindja e Jezusit, ishte 9 km në jug të Jeruzalemit. Sh. 17, 7, dhe kontrast me veriun e Betlehemit nga 12, 8.

Pabesi i saj duket se ka konsistuar vetëm në largimin e burrit të saj. Nuk ka sugjerime për marrëdhënie me burra të tjerë.

rr. 10. Jebus ishte emri para-izraelit për Jeruzalemin. Sh. rr. 11 dhe krhs. 1,21.

Gibeas ishte 5 km në veri të Jeruzalemit, në territorin e Beniaminit. Sh. rr. 14 dhe krhs. Jos 18, 28. Rama ishte 3 km në veri të Gibeas.

rr. 14. 400 vjet më vonë, profeti Hoshea duhej të krahasonte thellësitë e korrupsionit të mbretërisë veriore me ditët e Gibeas (Ho 9,9; 10,9).

rr. 18. Shtëpia e Zotit ishte me sa duket shenjtëroreja e Shilos (shih 18,31). Por Septuaginti (versioni i vjetër grek i DhV) ka “shtëpinë time”, që ka më shumë kuptim në kontekst dhe mund të përfaqësojë mirë leximin origjinal.

19,29 – 21,25 **Përgjigja ndaj indinjatës**

19,29 – 20,11 **Përgatitjet për luftë.**

Në episodin e kaluar, ishte mikpritja izraelite që ishte shqytuar. Në të, është kuvendi, një takim i jashtëzakonshëm i përfaqësuesve të fiseve të ndryshme për t’u marrë me një çështje me interes të përbashkët (20, 1; krh. 21, 10,13,16). Mbledhja në këtë kuptim u vjetërua më vonë, por në ditët që çuan deri në krijimin e një mbreti nga Izraeli, ishte një institucion i rëndësishëm. Mirëqenia dhe, në disa raste, vetë ekzistenca e kombit varej nga funksionimi i tij efektiv. Këtu, çështja e rëndësisë kombëtare është zemërimi në Gibeas, dhe drejtuesi i mbledhjes është leviti për episodin 1.

Ironia krijohet nga fakti që ne, lexuesit, dimë më shumë si për prezantuesin ashtu edhe për çështjen në fjalë, ndryshe nga anëtarët e mbledhjes. Për ne, ndarja e levitit nga konkubina e tij dhe shpërndarja e pjesëve të saj është një zgjatje e ftohtësisë së çmendur që ai tregoi ndaj saj në Gibeaa. Për ta, ishte një akt i zellit të shenjtë. Ata u galvanizuan dhe dolën si një njeri, nga Dani në Beersheva (20, 1). Kjo do të thotë, thirrjet e lëshuara nga ky levit nxorën një përgjigje që tejkalonte shumë çdo gjë që gjyqtarët e krijuar nga Zoti.

Pas mbledhjes së asamblesë, levitët i dhanë asaj që ishte në të mirë, një histori të shtrembëruar të asaj që kishte ndodhur, e krijuar plotësisht për të kamufluar bashkëshorten e tij (krh. 20, 5 në 19,25) Nisur nga kjo, toni i lartë moral që ai adoptoi ka një tingull veçanërisht të uritur. Madje nuk është e qartë se konkubina e tij vdiq (siç la të kuptohet ai) si rezultat i drejtpërdrejtë i përdhunimit të tij në Gibeaa (5b). Ajo mund të ketë vdekur me dorën e saj kur u kthye në shtëpi (sh. 19.28 dhe komentin).

Për të gjitha këto, anëtarët e asamblesë janë aq të mahnitur nga fjalimi i levitëve sa nga thirrja e tij e keqe. Ata lindin si një njeri dhe menjëherë vendosën për një veprim ndëshkues të bashkuar kundër Gibeas (8-11). Mund të jetë se masat emergjente ishin të nevojshme, por çfarë do të ndodhte me Izraelin kur asambleja e tij mund të thirrej dhe manipulohet nga një njeri me zakone të tilla të dyshimta si ky levit? Kjo është pyetja serioze e shtruar nga ky episod i dytë.

Shënime. rr. 29. Veprimi i mëpasshëm i Saulit në 1 Sam. 11, 6-7. Kjo ishte me sa duket një mjet i zakonshëm për të thirrur partnerët në ligë në veprim, me një kërcënim të nënkuptuar për të gjithë ata që nuk u përgjigjën. Dallimi këtu është se viktima është një qenie njerëzore (krh. Bijë e Jiftahut, 11, 34-40). Dymbëdhjetë partitë përfaqësuan dymbëdhjetë fiset e Izraelit (krh. 1 Mbr. 11, 29-31). 20. 1 Për Danin, shihni 18, 7. Beersheva (“pusi i besës”; shih Zan. 21,31) ishte 76 km në jug të Jeruzalemit, në gjysmë të rrugës midis bregdetit dhe Detit të Vdekur. Një ndalim për Beersheven do të thotë “nga veriu i largët në jugun e largët”. Për Gileadin, sh. 5,17. Micpa (“Kulla e Rojës”) ishte 13 km në veri të Jeruzalemit (Jos.18, 26; 1 Sam.7, 5). Nuk është Micpa në Gilead nga 10,17.

rr. 1. Ky incident, megjithëse u vendos në fund të librit të gjyqtarëve për arsye teologjike, ndoshta ka ndodhur shumë më herët (duke gjykuar nga fakti se Pinhasi – lloji i Aaronit – është ende prift).

rr. 2. Sendet u hodhën në tokë ose u morën nga një enë si një mjet për të kërkuar drejtimin e Zotit (krh. Jos. 18,6; Pr. 16,33).

rr. 10. Përsëri, numrat duket shumë të mëdhenj, dhe shpjegimi për “mijëra” të dhënë në shënimin nga 5, 8 nuk funksionon aq mirë këtu. Shtë e mundur që vetëm pjesa e parë (dhjetë ... nga njëqind) të jetë origjinale. Në fund të fundit është se dhjetë përqind e burrave janë lënë mënjanë për të vepruar si një kompani furnizimi për pjesën tjetër.

20, 12-48 **Lufta zhvillohet**

Rezultati i asamblesë në episodin e kaluar ishte një luftë e shenjtë, e cila në shumë mënyra kujton fushatën kundër Ajit në ditët e Joshuas (shih vrr. 29-48). Lufta e shenjtë është diçka që kemi parë shumë herë përgjatë librit të gjyqtarëve, por këtu ka dallime shqetësuese. Hetimi i rr. 18 (Kush nga ne do të shkojë i pari?) Kujton hetimin e hapjes së librit (1,1) dhe merr të njëjtën përgjigje. Por sa të ndryshme janë rrethanat! Atje ishte një Izrael i bashkuar që zhvillonte një luftë pushtimi kundër kananasve. Këtu, është një Izrael i ndarë, që zhvillon një luftë civile në të cilën vëllai i tij është kundër vëllait të tij (28). Atje, fitorja u dha menjëherë (1, 4). Këtu ai tërhiqet derisa Izraeli të copëtohet plotësisht dhe të demoralizohet (26-28). Në të vërtetë, lufta “e shenjtë” e këtij kapitulli nuk është si e tillë. U vendos në një takim të thirrur nga një njeri me karakter të dobët dhe përfundoi në një masakër që kishte erë më shumë hakmarrje sesa drejtësi (shih përsëri në rr. 48).

Shumica e hapësirës në rr. 18-48 i kushtohet një përshkrim të betejave, me fatet e luhatshme në anët e kundërta. Por të tre pyetjet (nga izraelitët) dhe përgjigjet (nga Zoti) në rr. 18, 23 dhe 28 na lejojnë të shohim se çfarë po ndodhte në një nivel më të thellë. Ata na tregojnë se çfarë po ndodhte në mendjet e izraelitëve dhe midis tyre dhe Zotit ndërsa lufta kaloi në faza të ndryshme të saj. Izraelitët ishin të sigurt për drejtësinë dhe rezultatit e mundshëm të çështjes së tyre. (18) Ata tashmë ishin në luftë dhe miratimi i Zotit ishte supozuar. Prandaj ata shtrojnë një pyetje thjesht procedurale: si do të funksionojë fushata? Zoti e urdhëroi Judën që

të shkonte së pari, siç duhej që konkubina e përdhunuar erdhi nga Juda (19: 1). Por nuk kishte premtime për fitore dhe asnjë nuk u materializua; përkundrazi (19-21). Hetimi i dytë (23) tregon humbjen radikale të besimit që hetuesit pësuan si rezultat i humbjes së tyre katastrofike. Ata dyshuan në mençurinë e vazhdimit të luftës dhe bënë një pajtim duke i quajtur Benjamitët “vëllezër”. Por Zoti i dërgoi ata përsëri në betejë – për një tjetër humbje të jashtëzakonshme (23b-25). Pas kthimit të parë të tyre, ata bëritën; tani ata qanin dhe agjëruan dhe kushtuan flijime. Ata në mënyrë të qartë e pyetën nëse duhet të abstenojnë – një mundësi që duket qartë shumë e madhe në mendjen e tyre (28). Ata u dërguan përsëri në betejë, por tani më në fund me një premtime fitore. Në betejën pasuese, fatet e të dy palëve u rrëzuan papritmas kur Zoti ndërhyri në anën e “Izraelit”, i cili kështu u shpëtua nga shpërbërja (35).

Benjamitët padyshim që merituan të ndëshkoheshin. Por gjendja morale dhe shpirtërore e kombit në tërësi ishte e tillë që lufta e shenjtë pothuajse e shkatërroi atë në vend që ta ruajë atë. Në këtë episod të tretë, Zoti duket se është aq i zemëruar me pjesën tjetër të Izraelit, siç është me Beniamitët, dhe ai e tregon këtë duke shpërndarë humbje dhe fitore në atë mënyrë që të gjykohet i tërë Izraeli. Ai është edhe gjyqtari, edhe konservatori i njerëzve të tij të imët.

Shënime ..

rr. 16. Ehud, gjithashtu një Beniamin, ishte i mëngjerash (shih 3,15 dhe shënim).

rr. 17. 400 000, pra 40 000. Këto shifra dhe të gjitha ato që pasojnë duhet të ndahen me 10, pasi ishte e detyrueshme të shtohet një zero për secilën shifër kur shkruaj një narrativë ushtarake (zakon i huazuar nga egjiptianët).

rr. 18. Meqenëse Betel do të thotë “shtëpi e Zotit”, vendi i përmendur këtu mund të jetë çadra e mbledhjeve në Shilo (shih 19,18). Por referencat e mëparshme për qytetin e Betelit bëjnë të mundur që është i njëjti qytet që shihet këtu (krh. rr. 26, dhe sh. në 1,22; 2,1; 4,5). Për të mësuar më shumë rreth Zotit, shih 1,1.

rr. 26. Të qara dhe agjërimi ishin vepra pendimi (krh. 2. 4). Ata përfunduan nga ajo që kishte ndodhur që Zoti ishte zemëruar me ta.

Blatimi i djegur (shih rr.1) simbolizoi përkushtimin e plotë të Zotit për ofertën. Ofertat e bashkimit (shih rr. 3), që përfshinin një vakt, simbolizonin një bashkim të rivendosur me Perëndinë dhe me njëri-tjetrin.

rr. 27. Gjatë kësaj periudhe, arka u zhvendos nganjëherë nga shenjtërorja qendrore, veçanërisht në kohën e luftës (krh. 1 Sam. 4, 4-5. Ku, si këtu, shenjtërorja qendrore ishte në Shilo). Sh. 18,31 dhe 19,18.

rr. 28. Pinhas këtu është nipi i Aaronit (Dal 6,25), jo Pinhasi i fundit i 1 Sam. 4, 4. Emri është me origjinë egjiptiane. Sh. Jonatan, nipin e Moisiut në rr. 6,30. Nëse këto gjenealogji merren me vlerën e tyre (dhe nuk ka asnjë arsye të mirë për të bërë ndryshe), ngjarjet e regjistruara në kap. 17 – 21 padyshim u zhvilluan mjaft herët në periudhën e gjyqtarëve.

rr. 29 krhs. taktikat e përdorura kundër Ajit në kohën e Joshuas (Jos. 8, 3-8).

rr. 33 Vendndodhja e saktë e Baal Tamarit është e panjohur.

rr. 35. Kuptimi origjinal i 125.100 ishte ndoshta “njëzet e pesë kontigjentë, njëqind burra”. Sh. tridhjetë viktimat e rr. 39. Ky varg është një përmbledhje e parashikuar e një tregimi më të plotë të dhënë në rr. 36b-46.

rr. 45. Shkëmbi Rimon ishte një dalje gëlqerore rreth 6 km në lindje të Betelit, e prerë nga lugina nga tre anët dhe me shpella, ku të arratisurit mund të fshiheshin. Emri mbijeton në fshatin modern të Ramun.

Vendndodhja e Gidomit është e panjohur.

rr. 47. Sipas interpretimit të figurave që kam rekomanduar, gjashtëqind burra do të kishin formuar pjesën më të madhe të forcës së Beniamit (shih rr. 15, 35).

rr. 48. Në Luftën e Shenjtë (luftë e bërë me urdhër të drejtpërdrejtë të Zotit), izraelitëve u kërkohet nganjëherë të mos grabisinin, por të shkatërronin gjithçka, si një mjet për t’i ofruar Perëndisë. Kjo njihej si “ndalimi” (hebr. *herem*). Ishte gjithashtu një formë ekstreme e gjykimit hyjnor ndaj armiqve të Izraelit (Jos. 6,21; 1 Sam. 15, 1-3) dhe, në rrethana të caktuara, për vetë izraelitët (Lp. 13, 12-18). Këtu aplikohet pa ndonjë udhëzim specifik nga Zoti për ta bërë këtë.

21. 1-25 **Rehabilitimi i Beniamitëve që mbijetojnë.**

Në këtë episod të fundit, vëmendja kthehet në funksionimin e kuvendit fisnor (sh. më lart nga 19.29-20. 11). Dy betimet e marra në Micpa (1, 5b) kishin për qëllim të parandalonin të keqen e kryer nga Beniamitët të ndotin tërë kombin dhe të siguronin pjesëmarrjen e plotë të fiseve të tjera në veprimin e kërkuar ndëshkues. Por masakra e tepërt e 20,48 tani kishte prodhuar një rezultat të papritur: i gjithë fisi i Beniaminit u kërcënua me zhdukje.

Përpjekja e parë për të zgjidhur problemin (ishte vetëm pjesërisht e suksesshme) është një rast i qartë i përdorimit të një betimi për të marrë rreth një tjetër (6-13). Ishte një manovër juridikisht e justifikuar, por e dyshimtë për të thënë të paktën, dhe një çmim të tmerrshëm pagan banorët e Jabesh Gileadit (11). E dyta (15-23) ka saktësisht të njëjtin karakter. Arsyetimi i dhënë në rr. 22 ishte një rast i zgjuar që shmangte plotësisht çështjet morale të përfshira. Të njëjtët burra që ishin zemëruar kaq shumë nga përdhunimi i konkubinës së levitit, tani u kanë kërkuar burrave të Shilos që me bindje të pranojnë përdhunimin e vajzave të tyre si fakt i kryer.

Shfaqet modeli ironik i mëposhtëm. a) përdhunimi i konkubinës; b) luftë e shenjtë kundër Beniaminit; c) Problemi: Betimi – fisi i Beniaminit kërcënohet me zhdukje; d) lufta “e shenjtë” kundër Jabesh Gileadit; e) dhunimi i vajzave të Shilos.

Sjellja e asamblesë në këtë episod na tregon përsëri se sa i falimentuar moralisht dhe shpirtërisht ishte Izraeli. Por, përkundër kësaj, historia përfundon të arrijë një pikë ekuilibri të brishtë, Beniamitët po rehabilitohen dhe restaurohen të qetë (23-24). Mjaft e çuditshme, Izraeli mbijetoi, por në mbikëqyrje, ne duhet të konkludojmë se kjo i takon shumë më tepër vendimit të Zotit sesa performancës së drejtuesve dhe institucioneve të tij. Mbijetesa e Izraelit në periudhën kaotike të gjyqtarëve ishte një mrekulli e hirit të Zotit.

Shënime. rr. 1. Për Micpa, sh. 20, 1.

rr. 2. Për Betelin, sh. 20,18.

rr. 4. Altari u ndërtua, jo në Betel, ku tashmë ishte një altar (20.26), por të nesërmen, përsëri në Micpa, kampi i tyre bazë (20, 1). Altarët e

rastit të këtij lloji ndonjëherë ndërtoheshin në kohë rreziku kombëtar ose gëzimi, veçanërisht para ose pas një beteje (krh. Dal. 20, 24-25; 1 Sam. 14,35). Për ofertat e djegura dhe ofertat e bashkimit, shihni 20,26.

rr. 8. Jabesh Gileadi ishte një qytet vetëm në lindje të Jordanit, rreth 35 km në jug të Detit të Galilesë. Mungesa e përfaqësuesve nga Jabesh Gileadi ishte e jashtëzakonshme, pasi burrat vinin nga pjesët e tjera të Gileadit (20. 1).

rr. 9. Ky numërim konfirmoi atë që udhëheqësit e dinin vetëm në mënyrë të paqartë, se nuk kishte asnjë përfaqësues të Jabeshit.

rr. 11. Virgjëreshat janë kursyer. Udhëheqësit mund të kenë pasur në mendje precedentin që ishte vendosur në fushatën kundër midianasve në kohën e Moisiut (shih Nr. 31, veçanërisht rr. 17).

rr. 12. Micpa kishte qenë kampi bazë gjatë vetë luftës (20, 1; 21, 1). Shilo, që ndodhej më tej në veri, ishte më afër Jabesh Gileadit dhe për këtë arsye një vend më i përshtatshëm për të marrë dhe transferuar virgjëreshat (shih 18,31). Në Kanaan do të thotë në perëndim të Jordanit, në Kanaan siç duhet. Shikoni detaje shtesë mbi vendndodhjen e Shilos në rr. 19b. Këto ndoshta u shtuan në fazat e mëvonshme të përbërjes së librave për të mirën e lexuesve që jetuan shumë kohë pas shkatërrimit të Shilos. Përsëri, shihni 18,31.

rr. 19. 1 Sam. 1. 3. Dal 3.24 përshkruan tre nga këto festa, por në kushtet kaotike të periudhës së gjyqtarëve, nuk duhet të na befasojë që vetëm një është vërejtur. Përshkrimi i detajuar i vendndodhjes së Shilo është konfuz, por sh. në rr. 12. Për Betelin, sh. në 4, 5. Për Shekemin, sh. 9, 1. Lebona ishte 5 km në perëndim të Shilos (sh. 18,31).

rr. 21. Festa ishte ndoshta një formë e korruptuar dhe gjysmë pagane e Festës së Tëbanave, e cila u mbajt në kohën e korrjes (Lp 16, 13-15). Sh. gjithashtu 9,27 dhe 8,33.

rr. 22. Gjatë luftës, domethënë gjatë fushatës kundër Jabesh Gileadit. Por, forma e parë e tekstit mund të përkthehet edhe me luftë (domethënë me forcë).

rr. 23 Trashëgimia e tyre (krh. rr. 24) ishte vendi që u ishte ndarë atyre pas pushtimit fillestar të Kanaanit (Jos. 14, 1; 18, 11-27).

LIBRI I RUTËS

Hyrja

Libri i Rutës i përket gjithashtu periudhës së gjyqtarëve, por ndryshe nga ajo, nxjerr një atmosferë krejtësisht të ndryshme. Libri shërben si një urë për të prezantuar monarkinë (në veçanti linjën e Davidit, mbretit të Judës – dhe për këtë arsye linjën e Mesisë) si përmbushja e profecisë së Zanafillës 49,10. Rëndësia që i është dhënë Betlehemit në kapitujt e fundit të gjyqtarëve dhe në librin e Rutës shpjegohet me faktin se Davidi duhej të lindte atje më vonë dhe gjithashtu të bëhej mbret i vajosur atje. Boazi shfaqet si pasardhësi i drejtpërdrejtë i Percit, bir i Judës dhe Tamarës. Në fakt, ekziston një paralel i qartë midis Tamarës dhe Rutës: të dy gratë shkojnë në gjatësi të madhe për të blerë pasardhës të devotshëm.

Gjenealogjia e dhjetë brezave të Percit deri te Davidi kapërcejnë gjenerata të caktuara, në krahasim me shfaqjet e 1 Kron. 2, por ajo përbën një përfundim të duhur për librin. Ndërsa fjalët e tij të para flisin për urinë, shpërnguljen dhe vdekjen, fundi i librit është shpresëdhënës. Lista e emrave, që përfshin periudhën nga patriarkët deri te Davidi, i kujton lexuesit se ajo që ndodhi me Noeminë dhe Rutën ishte pjesë e veprimtarisë së vazhdueshme të shpëtimit të Perëndisë gjatë shekujve. Jeta kishte kuptim sepse Zoti, i cili i kishte bërë premtime të qarta Abrahamit, vepronte në çdo brez, duke zbuluar karakterin e tij, duke mbajtur premtimet e tij dhe duke arritur qëllimet e tij. Ishte faktori i padukshëm që krijoi një perspektivë historike në Izrael, unike në botën antike. Por historia e Izraelit nuk ka të bëjë vetëm me të gjatat e vendit. Ruta, Noemia dhe Boazi ilustrojnë se madhështia e vërtetë pasqyron karakterin e Perëndisë së gjallë, dashuria e pashpjegueshme e të cilit ka ngjallur një dashuri që u përgjigjet atyre që i besuan.

Libri ilustron disa koncepte të rëndësishme hebraike:

- 1) *hesed* (besnikëria ndaj aleancës, siç dëshmohet nga Boazi
- 2) Martesa levirate – detyra me të cilën një i afërm martohet me të venë e një prindi që nuk ka djalë, me qëllim që të prodhohë një të tillë dhe të sigurojë që linja familjare të ruhet e paprekur (Lp 25, 5 -10).

3) Blerja e tokës: pronësia e tokave stërgjyshore duhet të mbetet gjithmonë brenda familjes (Lev 25,25+).

Gjatë festës së Rrëshajëve, pati lexime nga libri i Rutës, i cili ishte një jo-hebre i adoptuar në kombin e Izraelit, dhe për këtë arsye kjo mezi priste përfshirjen e jo-hebrenjve në pjesën tjetër të besimtarëve në Israel.

KOMENTAR

Familja e Elimelekut emigron në Moab 1,1-5.

1. Në kohën e qeverisë së gjyqtarëve. Libri i Rutës bie ndesh me ngjarjet e trazuara të përshkruara në librin e gjyqtarëve. Lexohet apostazia dhe shtypja, xhelozia intertribale dhe lufta civile. Këtu kujtojmë veprimet providenciale të Zotit në jetën e një familje, dhembjet e asaj familje dhe si u përmbushën qëllimet e Zotit përmes një Moabiti që u bë paraardhësi i mbretit David dhe të Shpëtimtarit (krh. Mt 1.5).

Kishte një uri në vendin e Izraelit. Reshjet e shiut në Palestinë nuk janë kurrë të bollshme dhe shpesh nuk është e mjaftueshme të sigurohen në mënyrë adekuate të lashtat kryesore. Burrat kanë ndodhur gjatë jetës së Abrahamit (Zan. 12,10), Davidit (2 Sam 21.1) dhe Elijahut (I Mbr. 17,1). *Në vendin e Moabit.* Moabi ishte një djalë i Lotit, fryti i keq i marrëdhënies incestuese të Lotit me një prej vajzave të tij (Zan 19,36,37). Moabitët kishin punësuar Balaamin për të mallkuar Izraelin (Nr 22.1-8), gjatë shtegtimit të Izraelit deri në Kanaan. Në rrethana normale, moabasit nuk u lejuan të marrin pjesë në jetën e ndërmarrjes kombëtare të Izraelit (Lp 23,3-6). Sidoqoftë, kishte disa marrëdhënie miqësore midis disa izraelitëve dhe moabasve. Duke ikur nga zemërimi i Saulit, Davidi gjeti një mik në mbretin e Moabit (I Sam 22.3,4).

2. Emri i këtij burri ishte Élimelek, emri i gruas së tij Noemia dhe emri i dy djemve të tij Mahlôn dhe Kiljôn; (ata ishin) efratas, nga Betlehemi i Judës. Ata arritën në fshatin Moab dhe banuan atje. Emrat e dy djemve të Elimelekut dhe Noemisë shprehin dobësi fizike. Mahlôn do të thotë “i sëmurë” dhe Kiljôn, “i tretur”. Në fakt, ata nuk jetuan shumë kohë pasi u vendosën në Moab.

rr. 4. Ata u martuan me gra moabase. Emri i të parit ishte Orpa dhe emri i Rutës të dytë. Ata jetuan atje për rreth 10 vjet. Bijtë e Elimelekut

dhe Noemia u vendosën në Moab dhe u martuan. Nuk ka asnjë dënim specifik të këtyre martesave, megjithëse ato me siguri do të ishin zemëruar nga ortodoksët e Izraelit.

5. Mahlôn dhe Kiljôn gjithashtu vdiqën të dy, dhe gruaja mbeti e privuar nga dy fëmijët e saj dhe burri i saj.

Gjatë qëndrimit dhjetëvjeçar në Moab, burri i Noemisë dhe dy djem vdiqën. Gjithë çfarë kishte mbetur nga familja dikur e lumtur ishin tre gra – Noemi dhe dy bijat e saj, Ruta dhe Orpa.

II. **E veja dhe nusja e Elimelekut kthehen nga Moabi.** 1,6-18.

rr. 6. Kështu u ngrit, ajo dhe nusen e saj dhe u kthye nga toka e Moabit, sepse kishte mësuar në tokën e Moabit se Zoti kishte ndërhyrë në emër të popullit të tij duke u dhënë atyre bukë. Në Moab, Noemia mësoi që zija kishte mbaruar në Betlehem. E martuar me lidhje familjare, ajo po përgatitej të shkonte në shtëpi.

rr. 7. Ajo la vendin ku jetoi, dy nusen e saj me të, dhe ata u nisën për t’u kthyer në tokën e Judës.

Vajzat ishin aq të lidhura me vjehrrën, saqë donin të linin vendin e tyre dhe të shkonin në Betlehem.

rr. 8. Pastaj Noemia u tha dy vajzave të saj: “Ejani, secila kthehuni në shtëpinë e nënës së saj!” Zoti qoftë mirësjellës me ju, siç keni bërë me ata që kanë vdekur dhe për mua. Noemia mendoi se do të ishte e mençur që vajzat të linin Moabin, në atdheun e tyre. Ajo i lavdëroi ata për besnikërinë e tyre ndaj burrave të tyre të vdekur dhe ndaj vetes, dhe i nxiti ata të qëndrojnë në vendin e tyre të origjinës.

rr. 9. Zoti ju dhuroftë secilit që të gjeni prehje në shtëpinë e burrit! Ajo i puthi ato. Ata filluan ta zienin Noeminë duke menduar që vajzat do të dëshironin të rimartoheshin. Ndërsa ata kishin qenë besnikë në kohë fatkeqësish, ajo u lut që Perëndia t’u jepte atyre ditë lulëzimi dhe bekimi gjatë martesës së dytë.

pushim hebr. *menuxa* (pushimi, siguria).

v, 10. dhe ata i thanë: “(Jo), ne do të shkojmë me ju te populli yt. “ Ishte një nder për karakterin e devotshëm të Noemisë që bijat e saj ishin gati të linin tokën e tyre për të shkuar me të në Judë.

rr. 11. Noemia thotë: «Kthehu, bijat e mia! Pse do të vije me mua? A jam akoma në gjendje të kem djem që mund të bëhen burrat tuaj? Sipas parimit të martesës levirit, vëllai tjetër (ose, siç do të shënojmë më vonë, një prind) ishte të martohej me vejushën pa fëmijë të vëllait të tij të ndjerë. Fëmija i parë në martesën e dytë iu shpall vëllait të ndjerë dhe ai fëmijë lindi emrin e familjes dhe pasurinë e trashëguar sikur të kishte qenë fëmija i të ndjerit. Noemia pyeti: A jam akoma në gjendje të kem djem? Ajo la me mend që nuk mund të shpresonte të ishte nëna e djemve që më vonë mund të martoheshin me dy të vejat moabase.

rr. 13. pse do të prisnit që ata të rriten, pse do të refuzonit t' i përkisni një burri? Jo, bijat e mia! sepse fati im është më i hidhur se i yti, dhe dora e Zotit ka ardhur mbi mua. “

Kuptimi duket të jetë si vijon: Kam humbur burrin dhe djemtë e mi dhe jam shumë i vjetër për t' u martuar. Ju, nga ana tjetër, keni humbur burrat tuaj, por ju jeni ende mjaft i ri për t' u martuar dhe të keni djem. Pse ta ndani pikëllimin tim?

rr. 14. Ata u zunë përsëri. Orpa puthi vjehrrën, por Ruta u bashkua me të. Ruta nuk do të pengojë. Ajo kishte vendosur të qëndronte me Noeminë pavarësisht nga pasojat dhe ajo u bë paraardhësi i Davidit si rezultat i zgjedhjes së saj. Edhe pse karakteri i Orpës vuan në kontrast me atë të Rutës, asnjë fjalë qortimi nuk është menduar për të. Ajo veproi me këshillën e Noemisë dhe u kthye në Moab, duke braktisur kështu tregimin biblik.

rr. 16. Ruta tha: “Mos më shtyn të largohem prej teje!” Ku do të shkoni, do të shkoj unë; ku banoni, do të bano unë j, populli yt është populli im dhe Perëndia juaj është Perëndia im. Kjo pjesë e Rutës konsiderohet të jetë një nga pasazhet më prekëse të letërsisë. Ruta hoqi dorë nga gjithçka që mund të priste nga Moabi dhe vullnetarisht zgjodhi të shkojë në Judë dhe të fillojë një jetë krejtësisht të re me njerikën e saj. Kjo zgjedhje kishte konotacione fetare, si dhe kulturore, siç e shohim me fjalët – Zoti juaj është Zoti im. Në Moab, Ruta duhet të kishte adhuruar Kemoshin (Nr. 21,29). Sidoqoftë, duke shkuar në Judë, ajo do të adhuronte Perëndinë e Izraelit. Ishte një dëshmi për burrin e saj të ndjerë dhe vjehrrën e saj që Ruta ishte e gatshme të besonte te Perëndia që adhuronin ata.

v, 17. ku vdes, do të vdes unë dhe do të varrosem atje. Zoti e bëj këtë me mua dhe shtoj që nëse nuk është vdekje ajo që më ndan nga ju. “Ruta me këto fjalë pohoi në mënyrë solemne dëshirën e saj për të qenë besnike ndaj Noemisë për sa kohë që jetoi. Fjalët e tij nënkuptojnë një betim solemn, i cili mund të parafrazohet: «Më jep një gjykim të ashpër nëse nuk jam besnik ndaj betimit tim. “

rr. 18. (Noemia), duke parë që ishte e vendosur të shkonte me të, ndaloi së foluri me të. Ajo pa që ishte e vendosur ta shoqëronte. Fjalët e Rutës shprehin një dashuri dhe besnikëri që gruaja e moshuar nuk mund ta refuzonte, dhe një vendosmëri që e bëri Noeminë të hiqte dorë nga shtyrja e saj përsëri në Moab.

III. **Noemia dhe Ruta mbërrijnë në Betlehem.** 1,19-22.

v, 19. Të dy ecnin derisa hynë në Betlehem. Kur hynë në Betlehem, i gjithë qyteti u mahnit me ta dhe (gratë) thanë: “A është kjo Noemia? “Kur Noemia dhe Ruta arritën në qytet, ata bënë shumë zhurmë. A është ajo Noemia? pyeti njerëzit, duke shprehur habi. Noemia dhe Elimeleku u larguan me familjen e tyre të lumtur; tani paraqitja e Noemisë ishte një dëshmi e dhimbjes që ajo kishte përjetuar.

rr. 20. Ajo u tha atyre: “Mos më quaj Noemi; më quaj Mara, sepse i Plotfuqishmi më ka bërë (jetën) shumë të hidhur ! Noemia do të thotë e këndshme, ndërsa Mara do të thotë e hidhur. Noemia tha, në të vërtetë, se përvojat në Moab kishin sjellë kaq pikëllim në jetën e saj sa që ajo nuk mund të mbante më emrin Noemi. I Plotfuqishmi më trajtoi me hidhërim të madh. Noemia e kuptoi që tragjeditë e jetës së saj nuk ishin fryt e rastësisë, por dora e Zotit kishte qenë në secilën prej tyre. Zoti është i Plotfuqishmi, Ai që kontrollon të gjitha rrethanat e jetës. Ai nuk është i pafuqishëm në prani të së keqes, por mbetet Zoti sovran, i cili mund t’i bëjë të gjitha gjërat të punojnë së bashku për të mirën e fëmijëve të tij (Rom 8,28). Megjithëse Noemia nuk e kapërceu ndjenjën e hidhërimit kur arriti në Betlehem, njohja e saj se Zoti është i gjithëfuqishëm i ofroi një shkëlqim shprese.

IV. **Ruta mblidhet në fushat e Boazit.** 2,1-23.

rr. 1. Noemia kishte një të afërm të burrit të saj. Ai ishte një burrë i fuqishëm dhe i pasur nga familja e Elimelekut, emri i të cilit ishte Boaz.

Prindi përshkruhet si një njeri i fuqishëm dhe i pasur, duke përkthyer një frazë që në përgjithësi do të thotë një burrë trim, i fortë, d.m.th. një luftëtar trim. Këtu shprehja duket se përçon idenë e cilësive më të bukura virile.

rr. 2. Ruta moabase i tha Noemisë: “Unë do të shkoj në fusha për të mbledhur kallinj misri prapa atij nga i cili do të kem favor. Ajo i tha: “Shko, bija ime. “. Sipas ligjit të Moisiut, të varfrit kishin të drejtë të korrnin grurin që binte nga dora e korrësve (Lev 19,9; 23,22; krh. Lp 24, 19).

rr. 3. Ajo u largua dhe erdhi të mblidhej në një fushë pas korrësve. Doli që pjesa e tokës i përkiste Boazit, që ishte nga familja e Elimelekut. Ajo nuk ishte e vendosur të shkonte në një zonë të veçantë, por “arriti” të shkonte në fushën e Boazit. Ajo që u duk si fryt i rastësisë shihet nën dritën e gjithë historisë si providencën e Zotit.

rr. 5. Boazi i tha shërbëtorit të tij, përgjegjës për mbikëqyrjen e korrësve: “E kujt është kjo grua e re? Boazi vërejti praninë e një të huaji në fushën e tij. Pamja dhe veshja e tij ishin të ndryshme nga ato të vajzave që ai zakonisht shihte të shkëlqyera pas korrësve të tij.

rr. 6. Shërbëtori që mbikëqyri korrësit u përgjigj: “Ishte moabas e re që u kthye me Noeminë nga toka e Moabit. Përgjigjja ishte thujse e neveritshme: “Ishte ky i huaj që u kthye me Noeminë nga Moabi! “

rr. 7. Ajo tha: Unë do të mblidhem dhe mbledh (bishtajat) midis duajve pas korrësve. Që kur erdhi këtë mëngjes, ajo ka qëndruar deri më tani dhe vetëm ka qenë ulur në shtëpi për një kohë “.

Ruta kishte kërkuar leje të mblidhej në fushat e Boazit. Kur mbikëqyrësi i korrësve i dha lejen për ta bërë këtë, ajo punoi me zell. Ajo qëndroi në shtëpi për një kohë. Këto fjalë ndoshta i referohen kohës që ajo kaloi në fushë, por e ngritur në tokë për t’u çlodhur dhe për t’u qetësuar. Teksti hebraik nënkupton që Ruta kaloi pak kohë atje, megjithëse përkthente LXX, ajo nuk pushoi (madje) pak. Vulgata lexon: Ajo nuk ka qenë në shtëpi (madje) për një kohë të shkurtër.

rr. 8. Boazi i tha Rutës: «Dëgjo me kujdes vajzën time; nuk do të mblidhet në një fushë tjetër; mos u largo as nga këtu dhe mos u lidh me shërbëtorët e mia. Vajzat e reja i ndoqën korrësit në arë, për të lidhur duajtë. Boaz sugjeroi që Ruta të qëndronte në fushën e saj bashkë me ta. Supozohet në heshtje se ai do të siguronte nevojat e tij.

rr. 9. (I keni) sytë tuaj në fushë për t'u korrur dhe ju do të shkoni pas tyre. Ja: Unë i kam urdhëruar shërbëtorët të mos të prekin ty; dhe (kur) do të keni etje, do të shkoni në pragje dhe do të pini atë që kanë tërhequr shërbëtorët. Boazi urdhëroi punonjësit e tij që të mbronin Rutën nga dëmtimi. Ajo iu kërkua gjithashtu të pinte ujin që u jepej punëtorëve në fushën e Boazit.

rr. 10. Pastaj ajo ra në sexhde, përballë. Ajo i tha: “Si e fitova favorin tënd të njihesha, unë që jam vetëm i huaj? Ruta u nxit nga këto akte mirësjelljeje nga Boaz. Vetë pyetja e tij tregoi një frymë përulësie dhe vetëpërmbytjeje.

rr. 11. Boazi u përgjigj: “Më thanë (në detaje) gjithçka që keni bërë për vjehrrën tuaj që nga vdekja e burrit tuaj dhe si braktisët babanë tuaj, nënën tuaj dhe vendlindjen tuaj për të shkuar në një popull që nuk e njihje më parë. Boazi kishte mësuar për Rutën dhe kishte mësuar besnikërinë e saj ndaj vjehrrës. Lënia e tokës së lindjes së tij u konsiderua një sakrificë e vërtetë.

rr. 12. Zoti ju dhëntë juve atë që keni bërë! Shpërblimi juaj le të jetë i plotë nga Zoti, Perëndia i Izraelit, nën krahët e të cilit keni arritur të kërkoni strehim. Boazi pranoi se ai vetëm nuk mund të shpërblejë në mënyrë adekuate Rutën për besnikërinë e saj. Ai u lut që Ruta të shpërblehej me bollëk nga Zoti, nën krahët e të cilit ju besoni. Ruta kishte gjetur strehë te Perëndia i Izraelit. Ndërsa një pulë mbledh të vegjlit e saj nën krahë për t'i mbrojtur ata nga e keqja, Zoti i mbron ata që vijnë tek ai për sigurinë e tyre.

rr. 13. Ajo tha, “Prandaj unë fitoj mirësinë tënde, zotëria im; ti më ngushëllove, i fole zemrës së shërbëtorit tënd dhe unë nuk jam as si një nga shërbëtorët e tu. “

Ruta u tërhoq shumë nga fjalët e Boazit. Ajo ndihej e padenjë për veprimet e saj të mirësisë. Edhe pse nuk jam si një nga shërbëtorët e tu.

Ajo e konsideronte veten inferior ndaj vajzave që punuan për Boaz – mbase për shkak të varfërisë, kombësisë pagane dhe prejardhjes së saj pagane. Mirësia e tij ndaj të tjerëve ishte e kuptueshme. Mirësia e saj ndaj saj ishte një hir i pastër.

rr. 14. Në kohën e vaktit, Boazi i tha: “Afrohu, ha pak bukë dhe zhyt copën tënde në verë”. Ajo u ul pranë korrësve. Ai ia dorëzoi kokërr të pjekur; ajo hëngri, ngopi veten dhe mbajti pjesën tjetër. Boazi e ftoi Rutën të merrte një vend nderi në kohën e vaktit. Ai e bëri atë një pikë nderi për të parë se ajo kishte shumë për të ngrënë.

rr. 15. Atëherë ajo u ngrit për të mbledhur dhe Boazi u dha këtë urdhër shërbëtorëve të tij: “Lëreni që ajo gjithashtu të mblidhet midis duajve, pa ju bërë atë një telash. Normalisht, korrësit morën vetëm kokrra që nuk ishin lidhur në duaj. Boaz, megjithatë, bëri rregullime të veçanta për Rutën.

rr. 16. Ju madje do të hiqni për kavanozët e saj (disa kallinj misri) që do ta lini të pastrohet, pa e qortuar atë. “

U thanë të vjelësve që të bënin një dispozitë të veçantë për Rutën (pa e ditur ajo). Ajo kishte të drejtën ligjore të merrte gjithçka që ishte harruar rastësisht. Vjelësit u siguruan që të kishin mbetur shumë grurë.

rr. 17. Ajo mblodhi në fushë deri në mbrëmje dhe rrahu atë që kishte pastruar. Kishte rreth 30 kg elb. Kur sasia e grurit ishte e vogël, u rrah me shkop për të ndarë kokërr nga lëmsh. Dhe ishte mezi një efa. Kjo ishte rreth 10 kg. Ishte e mjaftueshme për të mbështetur Rutën dhe Noeminë për rreth pesë ditë.

rr. 18. Ajo e largoi, u kthye në qytet dhe i tregoi vjehrrës atë që kishte pastruar. Ajo gjithashtu nxori tepërt nga vakti i saj dhe ia dha asaj. Noemia ishte padyshim e befasuar nga sasia e elbit që Ruta kishte sjellë në shtëpi. Ajo nxori edhe tepricën nga vakti i saj. Ruta solli vjehrrën e saj ushqimin që la pasi hëngri ushqimin e saj.

19. Vjehrra i tha asaj: “Ku mblodhe sot dhe ku punove? Falënderimi qoftë ai që u kujdes për ju! “Ajo i tha vjehrrës se çfarë kishte ndodhur me të; atëherë ajo tha: “Emri i atij që kam trajtuar është Boaz. I befasuar nga sasia e grurit, Noemia pyeti për fushën ku kishte punuar Ruta. Emri i këtij burri është Boaz. Boaz ishte një pronar i pasur i tokave dhe një i afërm i Noemisë. Si i tillë, ai mund të pritej të blinte tokën e tij të ligjshme nga familja (Lev. 25,25) dhe të kujdesej për anëtarët e pafuqishëm të familjes.

rr. 20. Noemia i tha nusen e saj: “Qoftë i bekuar nga Zoti, i cili nuk heq dorë nga mirësia e tij ndaj të gjallëve dhe të vdekurve!” Ky njeri është i afërmi ynë, i thotë Noemisë (përsëri), ai është nga ata që na kanë borxh shëlbimin. “. Duke u kujdesur për të venë e Mahlonit, Boazi kujdesej për të vdekurit dhe ishte i mirë me të gjallët.

rr. 22. Noemia i tha Rutës, nusen e saj: “Është mirë, vajza ime, që të dalësh me shërbëtoret e tua dhe se nuk je takuar në një fushë tjetër. “

rr. 23. Ajo u bashkua me shërbëtorët e Boazit për të mbledhur deri në fund të korrjes së elbit dhe të korrjes së grurit; ajo jetonte me vjehrrën. Gjatë gjithë sezonit të korrjes, Ruta vazhdonte të punonte me vajzat gjatë ditës dhe të kthehej në shtëpi te vjehrra çdo mbrëmje.

V. Ruta gjen një shpengues. 3,1-18

rr. 1. Noemia, vjehrra, i tha asaj: “Vajza ime, do të doja të të pushoja, që të jesh i lumtur. Pushimi këtu është i barabartë me martesën. Noemia mendoi se Ruta nuk duhet të mbetet një grua e dobët në fusha. Meqenëse Ruta nuk kishte nënë (në Judë, sidoqoftë), Noemi vendosi të ndër marrë nismën për të organizuar një martesë.

rr. 2. Dhe tani Boazi, me shërbëtoret që keni qenë, a nuk është ai i afërmi ynë? Ai vetë duhet të fitojë elbin që është në zonë sonte. Noemia, e vetëdijshme për zakonet e martesës në levirat, vendosi të flasë me Boazin. Ja, ai do të fitojë elbin sonte në lëmin e lëmit. Boazi e kaloi natën në lëmin për të përfituar nga flladi që i dha mundësinë të fitonte. Kokrra u hodh në ajër dhe flladja mbarti plumbin. Është gjithashtu e mundur që Boazi e kaloi natën atje për të mbrojtur grurin nga hajdutët.

rr. 3. Lani veten, vishni parfumin tuaj, pastaj vishni rrobat tuaja të këndshme dhe zbritni në shesh lojërash. Mos e bëj të njohur për të derisa të mbarojë të hajë dhe të pijë. Tregimi është i qartë se Noemia dhe Ruta kishin motive të pastra në planet e tyre. Edhe pse Ruta u trajtua me mirësi nga Boazi, ai nuk bëri sugjerime në lidhje me martesën. Tani Noemia ka planifikuar një mënyrë përmes së cilës Ruta mund të takohet vetëm me Boazin.

rr. 4. Kur ai shkon në shtrat, ju do të vëzhgoni se ku ai shkon në shtrat. Atëherë do të shkoni të zbuloni këmbët e tij dhe do të shtrihen. Ai do t’ju tregojë vetë se çfarë do të keni për të bërë. Në rrethana normale, kjo do

të interpretohej si një veprim imoral. Megjithatë, integriteti i Rutës dhe Boazit ishte i tillë që Noemia ndihej e lirë ta sugjeronte.

rr. 9. Ai tha: “Kush jeni ju? Ajo u përgjigj: “Unë jam Ruta, shërbëtorja yt, përhap krahun tënd mbi shërbëtoreshen tënde, sepse ti ke për detyrë të shpengosh”. Zakoni që një burrë vendos një cep të rrobave të tij për një vajzë në martesë, është e njohur ndër arabët.

rr. 10. Ai tha: “Qofshi i bekuar nga Zoti, bija ime! Kjo shenjë e fundit e besnikërisë është më e mirë se e para, sepse nuk keni kërkuar të rinj, të varfër apo të pasur. Ka një traditë që Boaz ishte tetëdhjetë vjeç kur u martua me Rutën. Ajo është e uruar këtu që nuk kishte kërkuar shoqërinë e të rinjve, të cilët, me sa duket, do të kishin qenë më tërheqës për të.

rr. 11. Tani, bija ime, mos ki frikë, unë do të bëj për ju gjithçka që ju thoni, sepse në sheshin publik të gjithë e dinë që ju jeni një grua me vlera. Të gjitha cilësitë që janë të admirueshme te një grua u gjetën te Ruta, sipas kësaj dëshmie.

rr. 12. Tani është e vërtetë që unë kam për detyrë të shpengoj, por ka edhe një tjetër më afër se sa jam. Boazi ishte vetëm nip i Elimelekut, ndërsa një vëlla ende jetonte. Edhe pse i etur për të marrë përgjegjësinë për vetë *go'el* (d.m.th. shëlbuesin), Boazi insistoi të lejonte njeriun më të afërt të vendoste nëse ai dëshironte të merrte përgjegjësi.

rr. 13. Kaloni këtu natën. Në mëngjes, nëse ai dëshiron të përmbushë detyrën e tij të shëlbimit ndaj jush, është mirë që ai ta përmbushë atë; por nëse ai nuk do që t'ju paguajë, unë do t'ua paguaj juve, Zoti është i gjallë! Qëndroni në shtrat deri në mëngjes. “

I afërmi më i ngushtë duhet të ketë mundësinë e parë, por Boazi ka shprehur një gatishmëri për të vepruar si goel, nëse një i afërm i ngushtë zgjedh jo. Goel ishte një mbrojtës i ngarkuar për të blerë pronë të familjes që ishte tjetërsuar.

rr. 14. Ajo shtrihej në këmbët e saj deri në mëngjes dhe u ngrit para (koha) që askush mund ta njohë njëri-tjetrin. (Boazi i tha vetes): “Le të mos dihet se kjo grua hyri në zonë. Ajo u ngrit para se të mund të njihnim një tjetër. Nuk është “njohuri” për seksin, por një folje tjetër për dallim. Mos lejoni të dihet se një grua hyri në tokë. Megjithëse nuk ishte kryer asnjë mëkat i hapur, Boazi kishte frikë se njerëzit do të keqkuptonin praninë e Rutës në lëmë.

rr. 15. Ai tha: “Më jep pallton që është mbi ty dhe mbaj fort. Kjo është ajo që ajo bëri dhe ai (i dha asaj) më shumë se 15 kg elb me të cilin e ngarkoi, pastaj u kthye në qytet. Ai mati 15 kg elb dhe e vendosi në majë të tij. Elbi mund të jetë dërguar te Noemia për të njohur përgjegjësinë e saj për veprimin e Rutës. Ruta ndoshta ka veshur elb në kokën e saj, siç është zakon në Lindje.

VI. **Boazi martohet me Rutën.** 4,1-17.

rr. 2. Pastaj Boazi mori dhjetë burra nga pleqtë e qytetit dhe tha: “Uluni këtu. Dhe ata u ulën. Më vonë, judaizmi konsideroi dhjetë burra si kuorumi i kërkuar për një sinagogë. Dhjetë ishin gjithashtu të nevojshme midis Judenjve për bekimin e martesës.

rr. 3. Pastaj ai i tha atij që kishte për detyrë shëlbimin: “Noemia, e kthyer nga toka e Moabit, vuri në shitje pjesën e tokës që (i përkiste) vëllait tonë Elimélekut. Ishte shqetësimi i komunitetit që një familje të shpëtohej nga zhdukja. Për këtë arsye, problemet e Noemisë dhe Rutës ishin çështje me interes të komunitetit.

rr. 4. Dhe unë mendova të ju informoj dhe t’ju them: Bëni blerjen në prani të atyre që ulen dhe pleqve të popullit tim! Nëse doni të shëlboni, shëlboni! Nëse nuk blini, më thoni, më njoftoni, sepse askush nuk është përveç jush që e ka këtë detyrë. E kam vetëm pas teje. Ai u përgjigj: “Jam unë që do të shëlboj. Tjetri i të afërmve është informuar ligjërisht për të drejtën e tyre për të blerë përsëri. Ai supozoi se prona i përkiste vetëm Noemisë dhe se detyra e saj do të përfundonte me blerjen e fushës nga ajo.

rr. 5. Boazi tha: “Ditën kur e fitoni fushën nga dora e Noemisë, do ta fitoni (në të njëjtën kohë) nga Ruta moabase, gruaja e të ndjerit, për të ruajtur emrin e të ndjerit në trashëgiminë e tij. Tjetërsimi i tokës dhe zhdukja e një familje duhej të parandalohet me ligjin e gjyqtarit. Vajza nuk do të vihej në posedim të tokës vetë, por do ta mbante atë në besim për djalin e saj nga Ruta, i cili do të trashëgonte emrin dhe trashëgiminë e Mahlonit (burri i saj i parë).

rr. 6. Ai që e kishte për detyrë shëlbimin u përgjigj: “Unë nuk mund të shpengoj për emrin tim, nga frika se shkatërroj trashëgiminë time; shpengoj për ju atë që unë kam për detyrë të ribler, sepse nuk mund të riblerë.”

Kjo do të rezultojë në humbje financiare për blerësin. Goeli i ardhshëm do të prishte trashëgiminë e tij duke shpenzuar para në tokë që nuk i përkisnin atij, por një biri të Rutës. Targumet jep të kuptohet që prindi tashmë ishte martuar, por kjo nuk do ta lehtësonte atë nga detyrimet e tij.

rr. 7. Më parë, në Izrael, për të vërtetuar çdo çështje që lidhej me një shëlbim ose një këmbim, njëri hoqi sandalin e tij dhe ia dha tjetrit, dhe kjo shërbeu si një certifikatë në Izrael. Shpjegimi nënkupton që në kohën e shkrimit, ky zakon nuk praktikohet më. Një burrë shqyeu këpucën dhe ia dha fqinjtit. Ishte një veprim simbolik i transferimit. Burri që hoqi këpucën e tij hoqi dorë nga të gjitha të drejtat ligjore që kishte në këtë çështje. Zakoni përmendet në pllakat e Nuzut.

rr. 8. Ai që duhej të blinte përsëri i tha Boazit: “Bëni blerjen në emrin tuaj! Dhe hoqi sandalin e tij. Boaz më parë tregoi se ai nëse i afërmi i tij nuk do të zgjidhte të pranonte përgjegjësinë për varkën.

rr. 9. Kështu Boazi u tha pleqve dhe gjithë popullit: “Ju jeni dëshmitarë sot që unë fitova nga dora e Noemisë gjithçka që i përkiste Elimelekut, Kiljonit dhe Mahlônit, Boazi deklaroi publikisht që ‘ai zotëroi pronën dhe mori përgjegjësinë për Noeminë dhe Rutën.

rr. 10. dhe që unë gjithashtu fitova për gruan moabase Rutën, gruan e Mahlônit, për të ruajtur emrin e të ndjerit në trashëgiminë e tij dhe në mënyrë që emri i të ndjerit të mos hiqet nga vëllezërit e tij dhe nga dera e tij të qytetit. Ju jeni dëshmitarë i kësaj sot. Boazi e çoi Rutën në levirat, në mënyrë që emrat e të vdekurve të mos hiqen, domethënë, për të përjetësuar familjen e Mahlonit. Nga dera e vendit të tij. Porta e një qyteti lindor ishte bashkia e qytetit, vendi i qeverisjes dhe autoriteti.

rr. 11. Të gjithë njerëzit që ishin në derë dhe pleqtë thanë: “(Ne jemi) dëshmitarë! Zoti i jepi gruas që hyn në shtëpinë tënde (të jetë) si Rakela dhe Lea që të dy ndërjuan shtëpinë e Izraelit. Bëhuni të fuqishëm në Efrata dhe bëni një emër për veten tuaj në Betlehem. Rakela dhe Lea ishin gratë e Jakobit. Dëshmitarët shprehën lutjen e tyre që Boazi të shpërblehej me një familje të krahasueshme me atë të Jakobit (ose Izraelit). Efrata është emri i dhënë krahinës në të cilën ndodhet Betlehemi. Për të qenë i famshëm. Fjalë për fjalë, thërrisni një emër. Pleqtë dhe populli kanë shprehur dëshirën për të pasur fëmijë që janë pasardhës të Boazit.

rr. 12. Qofshin pasardhësit që Zoti do t'ju japë nga kjo grua e re, e bëjnë shtëpinë tuaj si shtëpinë e Përcit që Tamara lindi në Judë. “

Përci ishte pasardhja e një kananase (Zan 38,2.29). Vajza Tamara mori përsipër ligjin e gjirit pas vdekjes së dy burrave. Nën maskimin e një prostitute, ajo tërhoqi Judën në një marrëdhënie mëkatore që prodhoi binjakë – Përc dhe Zara.

rr. 13. Boazi mori Rutën që u bë gruaja e tij dhe ai fjeti me të. Zoti e lejoi Rutën të ngjizet dhe ajo lindi një djalë. Martesa u bekua nga Zoti. Në mësimin karakteristik biblik, Zoti shkaktoi zgjizjen e tij. Fëmijët shihen si një besim i shenjtë i Zotit.

rr. 15. Ai ju rikthen në jetë dhe mbështet pleqërinë tuaj; sepse nusja juaj që ju do të lindni, ajo është më mirë për ju se shtatë djem. Me djemtë e Noemisë të vdekur, ajo nuk kishte më shpresë për të vazhduar familjen e saj. Martesa e Rutës dhe djalit që ajo lindi, i dha shpresë një familje të re në Izrael. Vajza juaj është më mirë për ju sesa shtatë djem. Shtatë djem do të tregonin bekimin e Perëndisë (krh. I Sam 2,5; Jb 1,2). Sidoqoftë, Noemia kishte një nusër me fëmijën, të cilin e gjeti ngushëllim për humbjen e bijve të saj.

rr. 16. Noemia e mori fëmijën dhe e veshi në gji, dhe ajo ishte ajo që e rriti. Kjo shpesh interpretohet si një ceremoni birësimi.

VII. **Ruta bëhet paraardhës i Davidit.** 4,18-22.

rr. 17. Fqinjët i dhanë një emër duke thënë: «Një djalë i lindi Noemisë! Ata e quanin Obed. Ai është babai i Jishaït, babait të Davidit. Obedi do të thotë “adhurues”, “shërbëtor” ose “skllav”. Shpesh është e kombinuar me emrat e Zotit të Izraelit ose perëndive pagane, si në Abdias, Obed-Edom, Ebednego dhe Abdulla.

rr. 18-21. Këtu janë pasardhësit e Përcit: Përcit i lindi Hetsrôn; Hetsronit i lindi Ram; Ramit i lindi Amminadabi; Aminadabit i lindi Nahani; Nahshônit i lindi Salmon; Salmonit i lindi Boaz; Boazit i lindi Obedin; Obedit i lindi Jishaï; Jishaït i lindi Davidin.

Peretsi ishte bir i Judës (Zanafilla 46.12).

Gjenealogjia e dhjetë brezave të Përcit tek Davidi kapërcen gjenerata të caktuara, në krahasim me 1 Mbr. 2, por përbën një përfundim të duhur për librin.